

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ – UNIVERSITY OF CRETE
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

ΑΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΣΑΤΖΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΣ

Το παράδειγμα της «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ» 1945-1967

Σειρά ΡΙΘΥΜΝΑ : ΘΕΜΑΤΑ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ. Αρ. 12
Υπεύθυνος Ν.ΦΑΡΑΚΛΑΣ ΡΕΘΥΜΝΟ 2002

ΡΙΘΥΜΝΑ (Θέματα Κλασικής Αρχαιολογίας) Αρ. 12
Υπεύθυνος Ν. Φαράκλας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΣΑΝΤΖΗΣ

Αρχαιότητες και Τύπος:
Το παράδειγμα της «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ» 1945-1967

**Πανεπιστήμιο Κρήτης- Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας- Τομέας
Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης. I.S.B.N. 960-7143-16-7.
Ρέθυμνο 2002.**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το πόνημα αυτό αποτελεί τον καρπό της ενδελεχούς αναδίφησης των αρχείων της εφημερίδας *H Καθημερινή* από το 1945 μέχρι το 1967. Η εφημερίδα αυτή ιδρύθηκε και εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1919 από το δημοσιογράφο Γ.Α. Βλάχο (1886-1951). Την τετραετία 1941-1944 η εφημερίδα επιτάχθηκε από τους Γερμανούς και μετέδιδε πολεμικά ανακοινωθέντα από το στρατηγείο του Χίτλερ και του “Γενικού Στρατηγείου των Ενόπλων Ιταλικών Δυνάμεων” ενώ ο Γ.Α. Βλάχος είχε αποσυρθεί στο περιθώριο. Το Φλεβάρη του 1945, ύστερα πια από τη λήξη της γερμανικής Κατοχής και το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο ιδρυτής της επιστρέφει και η *Καθημερινή* επανακυκλοφορεί και εκδίδεται πια αδιάλειπτα μέχρι την 21η Απριλίου του 1967, οπότε και κλείνει εξαιτίας της δικτατορίας.

Η επιλογή της μελέτης αυτής της χρονικής ενότητας από τον υποφαινόμενο ήταν συνειδητή. Οι χρόνοι μεταξύ της Κατοχής και της Χούντας χαρακτηρίζονταν από την έντονη συστηματική ιδεολογική επιβολή των συντηρητικών κυβερνήσεων και της άρχουσας τάξης επί των Ελλήνων πολιτών και από τη βάναυση συμπεριφορά του κράτους καταστολής, που καθιστούσε ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού διωκόμενο. Η *Καθημερινή*, προσκείμενη στις κυβερνήσεις αυτές, εξέφραζε και υποστήριζε όλα αυτά τα χρόνια τις επιλογές τους. Η αρθρογραφία ήταν ιδεολογικοποιημένη στο σύνολό της χωρίς εξαιρέσεις. Ακόμη και τα επιστημονικά δημοσιεύματα ήταν πλήρως ενταγμένα στις σκοπιμότητες και τη “γραμμή” που χάραζε η εφημερίδα.

Η αρχαιολογική αρθρογραφία περιλάμβανε άρθρα συντακτών, άρθρα Ελλήνων και ξένων αρχαιολόγων, ειδήσεις από ανασκαφές της Ελλάδας και του εξωτερικού, ανταποκρίσεις από τις αρχαιολογικές εξελίξεις ανά τον κόσμο. Από τα αρχεία της εφημερίδας ερανίστηκα όλα τα δημοσιεύματα που είχαν αρχαιολογικό περιεχόμενο και προσπάθησα να ανακαλύψω τα ιδεολογήματα, που εκφέρονταν διά του αρχαιολογικού δημοσιογραφικού λόγουν. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, ότι σ’ εκείνη την ταραγμένη περίοδο ο Τύπος έπαιζε εξέχοντα ρόλο στην κατασκευή του φαντασιακού πεδίου, που ο αναγνώστης εξελάμβανε ως αντικειμενική γνώση ή αλήθεια. Η απουσία δε της τηλεόρασης και η υποβάθμιση της βιομηχανίας του “βιβλίου” του έδιναν το δικαίωμα να παράγει, να διαχειρίζεται και να διαθέτει αυτή τη γνώση μονοπωλιακά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
A. ΤΑ ΙΔΕΟΛΟΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ “ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ” ΚΑΙ ΤΗΣ “ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ”	5
1. Η εθνικιστική προπαγάνδα	5
2. Η Ελλάδα και ο Δυτικός Πολιτισμός	8
3. Η συγκρότηση της “ελληνικής φυλής” και του “ελληνικού έθνους” στα χρόνια της Προϊστορίας	11
4. Η πορεία της “ελληνικής φυλής” κατά τους ιστορικούς χρόνους	22
5. Η “ελληνικότητα” των εδαφών του Ελληνικού Κράτους	24
6. Η διατήρηση των “ελληνικών παραδόσεων”	28
7. Οι βυζαντινές αρχαιότητες	30
B. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΆΛΛΑ ΚΡΑΤΗ	33
1. Τουρκία	35
2. Κύπρος	46
3. Ιταλία	57
4.. Οι υπόλοιποι τόποι	62
Γ. Η ΒΙΒΛΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ	79
1. Βιβλικά	81
2. Χριστιανικά	89
Δ. Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	93
1. Το Καλλιμάρμαρο Στάδιο	94
2. Ο Μιστράς	95
3. Η Ολυμπία	96
4. Ήχος και Φως	97
Ε. ΤΟ ΤΟΠΟ	99
ΣΧΟΛΙΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ	105
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	107
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ	111

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εφημερίδα ως μέσο διακίνησης γνώσης και ιδεών παρέχει στον αναγνώστη τη δυνατότητα να αποκτά μια συγχρονική εικόνα της πραγματικότητας. Τα γεγονότα που συμβαίνουν σχεδόν ταυτόχρονα σε διάφορα μέρη του πλανήτη υπεισέρχονται στο μυαλό του υπό τη μορφή εποπτικής γνώσης. Σε μια εγγράμματη κοινωνία ο οποιοσδήποτε έχει το προνόμιο με την καταβολή ενός μικρού χρηματικού ποσού να αγοράσει τον κόσμο ολόκληρο συμπυκνωμένο μέσα σε λίγες σελίδες και με την οπτική ενός “παντεπόπτη ηγεμόνα” να καθίσει στο θρόνο του και να επιτηρήσει με ενδιαφέρον και προσήλωση τα όσα συμβαίνουν πολύ κοντά αλλά και πολύ μακριά απ’ αυτόν.

Ανέφερα και στον πρόλογο αυτής της μελέτης, ότι για τις δεκαετίες του '40, του '50 και του '60 στην Ελλάδα βασική πηγή ενημέρωσης των πολιτών αποτελούσε ο Τύπος. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, που διαπλάθεται στην εποχή μας η ανθρώπινη σκέψη δια της εικόνας και της τηλεόρασης, έτσι και στα χρόνια αυτά η αντίληψη των ανθρώπων για τον κόσμο διαμορφωνόταν κυρίως από τον γραπτό λόγο και τις εφημερίδες. Η λέξη “διαμόρφωση” ηχητικά δεν απέχει και πολύ από τη λέξη “παραμόρφωση”, αλλά σημασιολογικά η απόσταση που χωρίζει τις δύο λέξεις είναι μεγάλη. Αυτό όμως ο μέσος αναγνώστης δεν το εξετάζει γιατί προτιμά να αποδέχεται και να απολαμβάνει την διά του Τύπου πληροφόρηση χωρίς να προχωρεί στην κριτική ή την αμφισβήτησή της.

Η *Καθημερινή* των χρόνων 1945-'67 διαμόρφωνε τη γνώμη σε μια σημαντική μερίδα των πολιτών αυτής της χώρας. Σε όλη τη διάρκεια αυτής της εποχής στήριζε με συνέπεια τα εθνικόφρονα κόμματα της περιόδου του εμφυλίου, όπως συνειδητά συντασσόταν και αργότερα με τις επιταγές και τις πράξεις των συντηρητικών κυβερνήσεων του “Ελληνικού Συναγερμού” του Παπάγου και της “Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης” του Καραμανλή. Δεν είχα πρόθεση να διατελέσω τιμητής των πολιτικών επιδιώξεων της εφημερίδας, γιατί αυτό δεν αφορά στην ουσία της συγκεκριμένης έρευνας. Αισθάνθηκα όμως την ανάγκη να ανασύρω και να καταδείξω τη σχέση της *Καθημερινής* με την εξουσία, γιατί ο ιδεολογικός δεσμός αυτών των δύο είχε ως απόρροια την επίταξη των επιστημονικών δημοσιευμάτων στο μηχανισμό της προπαγάνδας. Τα αρχαιολογικά άρθρα, οι ανακοινώσεις και οι ανταποκρίσεις από την Ελλάδα και τον υπόλοιπο κόσμο από ένα σημείο και μετά είχαν γίνει φορείς της ιδεολογίας της εθνικοφροσύνης, που προέκυψε από τον εμφύλιο ως ιδεολογία της εθνικόφρονος παράταξης.¹

Η αρχαιολογική αρθρογραφία προέβαλλε συστηματικά τις έννοιες του έθνους και της φυλής και προσπαθούσε από τις στήλες της να τεκμηριώσει με “επιστημονικά” πια κριτήρια την πανάρχαιη ύπαρξή τους. Οι αρθρογράφοι αλλά και οι αρχαιολόγοι αντιμετώπιζαν τα δεδομένα των ανασκαφών ως αποδείξεις, που επιβεβαίωναν τη συγκρότηση του ελληνικού έθνους και της ελληνικής φυλής στα βάθη των προϊστορικών χρόνων.

¹ Ελεφάντης, 1994, σ.645-654

Η Καθημερινή είχε καθιερώσει την αρχαιολογική αρθρογραφία από πολύ νωρίς. Ήδη από το 1945 δημοσιεύονταν τα αρχαιολογικά νέα με μεγάλη συχνότητα. Το 1957 μάλιστα η αρχαιολογική αρθρογραφία έγινε τακτική και το κύριο βάρος της επωμίστηκε ο συντάκτης της εφημερίδας Μύλης Παρασκευαΐδης. Ο δημοσιογράφος αυτός, που εργαζόταν ήδη στην εφημερίδα από το 1954, το Γενάρη του '57 ανέλαβε τη σύνταξη τακτικών άρθρων, που δημοσιεύονταν κάθε Κυριακή. Αυτό όμως δε σημαίνει, ότι τις υπόλοιπες ημέρες της εβδομάδας η εφημερίδα στερούνταν αρχαιολογικών στηλών. Με τον Παρασκευαΐδη, που δημοσίευε άρθρα και κατά τη διάρκεια της εβδομάδας, συνεργάζόταν όλα αυτά τα χρόνια και μια πλειάδα άλλων δημοσιογράφων: ο καθηγητής του Πολυτεχνείου Άγγελος Προκοπίου, ο Κ. Μπίρης, ο Λ. Κορομηλάς, ο Μ. Κωνσταντόπουλος, ο Ν.Σ. και πολλοί άλλοι συνέθεσαν μια ομάδα συντακτών, πού ασχολήθηκε συστηματικά με την αρχαιολογική αρθρογραφία και που μέσω της αρθρογραφίας αυτής βρήκε τους τρόπους να εκφέρει τα ιδεολογικά μοντέλα, τα οποία πρέσβευε.

Η μελέτη αυτή εκτός των παραπάνω θα δείξει ακόμη, ότι η χρήση της αρχαιολογικής αρθρογραφίας ως προπαγανδιστικού εργαλείου είχε και άλλες παραμέτρους. Η πιο σημαντική απ' αυτές συνίστατο στην προσπάθεια να ανασυγκροτηθεί και να αναπαραστηθεί το παρελθόν της ευρύτερης περιοχής της ανατολικής Μεσογείου αλλά και της Ευρώπης ολόκληρης ως παρελθόν της ελληνικής φυλής. Οι εντός και εκτός των συνόρων ανασκαφές καλύπτονταν από αντίστοιχα άρθρα και ανταποκρίσεις, που με μεγάλη συχνότητα διακήρυξαν την πανάρχαιη ελληνικότητα των εδαφών, στα οποία διεξάγονταν οι έρευνες. Η εθνικιστική προπαγανδιστική διάθεση εκφραζόταν κυρίως από τους τίτλους των δημοσιευμάτων. Οι τίτλοι αυτοί, συνήθως ηχηροί και βαρύγδουποι τύφλωναν τα μάτια του αναγνώστη με τον έντονο ελληνοκεντρικό χαρακτήρα τους. Η εποχή της Μεγάλης Ιδέας είχε παρέλθει, όμως αυτό δε σήμαινε, ότι εξέλιπαν και οι νοσταλγοί της Μεγάλης Ελλάδας και των χαμένων πατρίδων.

Η ευθύνη πάντως για τη διαστρέβλωση και παραχάραξη της ιστορίας δεν πρέπει να αποδοθεί μόνο στους αρθρογράφους. Είναι πεποίθησή μου, ότι τη σημαντικότερη ευθύνη για την ιδεολογικοποιημένη ερμηνεία των δεδομένων των ανασκαφών φέρουν οι ίδιοι οι αρχαιολόγοι, που τις πιο πολλές φορές κατασκευάζουν μυθολογήματα με συγκεκριμένες σκοπιμότητες και επιδιώξεις. Ο Αντώνης Ζώης στο βιβλίο του *Κνωσός, το Εκστατικό Όραμα* έχει δώσει ένα εύστοχο ορισμό για τα αρχαιολογικά μυθολογήματα: "Πρόκειται για έργα ή εφευρήματα επαγγελματιών αρχαιολόγων, εμφανιζόμενα και θάλλοντα με ποικίλες μορφές. Κύριο γνώρισμά τους είναι ότι, αν και ανήκουν στον κόσμο των αερικών και των φαντασμάτων, προσποιούνται γήινη, υλική ουσία. Ένα αρχαιολογικό μυθολόγημα είναι πλήρες και άρτιο στο είδος του, όταν εκτός από τα βασικά συστατικά της έκστασης και του ενθουσιασμού -εδώ το έργο ταυτίζεται με το δημιουργό- διαθέτει επί πλέον, ακόμη και σε περιπτώσεις καθαρού βιασμού των αντικειμενικών δεδομένων, την επίφαση της επιστημονικότητας και την εγγύηση της αυθεντίας. Οι "μεγάλοι" αρχαιολόγοι διαθέτουν, *de facto* και *de jure*, αυτή την αυθεντία. Οι "μικροί" την αντλούν με συνεχείς αναφορές -και με αφόρητο φόρτο υποσημειώσεων- στους "μεγάλους"."¹

¹ Ζώης, 1996, σ.7

Τα μυθολογήματα που επινόησαν κατά καιρούς οι αρχαιολόγοι και μετέφεραν στην εφημερίδα οι αρθρογράφοι και οι ανταποκριτές συνιστούν ψευδοϊστορικές ερμηνείες. Η ψευδοϊστορία οφείλει τη δημιουργία της στις β' διαλογής ταινίες, που γυρίζονταν σωρηδόν στις δεκαετίες του 1960 και 1970 στα αμερικάνικα και ιταλικά κινηματογραφικά στούντιο. Το σενάριο αυτών των ταινιών συνιστούσε μια ιστορία επιστημονικής φαντασίας, η οποία εκτυλισσόταν γύρω από τις περιπέτειες ενός μυθικού ή και ιστορικού προσώπου της ελληνικής μυθολογίας. Πολλές φορές τα αρχαιολογικά μυθολογήματα δεν είχαν να ζηλέψουν σε τίτοτα αυτές τις ταινίες. Ούτε υπολείπονταν σε φαντασία και εφευρετικότητα. Ο μέσος αναγνώστης γοητευόταν διαβάζοντας στην *Καθημερινή* για την ανακάλυψη αρχαίων ελληνικών αντικειμένων στα νησιά Μπαχρέιν, όπως ενθουσιαζόταν βλέποντας στο Ιντεάλ την ταινία “Ο Μέγας Αλέξανδρος κατακτά την Περσίαν”.¹ Εντυπωσιαζόταν από τις αρχαιολογικές “αποδείξεις” της ανακάλυψης της Ισλανδίας από τον Πυθέα το Μασσαλιώτη, όπως συναρπαζόταν βλέποντας στο Κοτοπούλη τις περιπέτειες του “Ηρακλή στο κέντρο της γης”.²

Η εθνικιστική αρχαιολογική αρθρογραφία, που συνέβαλε, όσο μπορούσε, στον εθνικό φρονηματισμό των Ελλήνων, είχε και μία άλλη διάσταση. Η διάσταση αυτή σχετίζόταν με τη λεγόμενη Χριστιανική και Βιβλική Αρχαιολογία. Ο ιδεότυπος του εθνικόφρονα προέκυπτε από το συνδυασμό του εθνικιστή, του αντικομουνιστή και του Χριστιανού. Γι' αυτό και οι συντάκτες της *Καθημερινής* προέβαλλαν συχνά από τις στήλες τους τις ανασκαφές των Αγίων Τόπων και τις ανασκαφές των αρχαιοτήτων της Μέσης Ανατολής, που υποτίθεται, ότι επιβεβαίωναν την ιστορική αλήθεια της Βίβλου. Αυτές ήταν και οι λεγόμενες “βιβλικές” ανασκαφές, που, όπως θα διαπιστώσουμε, απασχόλησαν ένα σημαντικό κομμάτι της αρχαιολογικής αρθρογραφίας. Άλλωστε το αναγνωστικό κοινό διψούσε να θαυμάσει τα “βιβλικά” ευρήματα, όπως κατέκλυζε και τις κινηματογραφικές αίθουσες για να ζήσει τις επικές στιγμές της “Βίβλου”.³

Πριν ακόμη ξεκινήσω τη μελέτη των αρχείων της *Καθημερινής* με απασχολούσε εκτός των άλλων να σχηματίσω και μια εικόνα για το πώς στέκονταν οι αρθρογράφοι και οι αρχαιολόγοι απέναντι στα ίδια τα μνημεία. Η διαχείρηση των αρχαιοτήτων είναι ένα θέμα, που στις μέρες μας προκαλεί πολλές συζητήσεις. Την περίοδο 1945-'67 όμως οι απόψεις για τη χρήση των μνημείων βρίσκονταν σε πρώιμο στάδιο και γι' αυτό είχε σημασία να ερευνήσω και εκείνα τα άρθρα, στα οποία εκφραζόταν ο προβληματισμός αυτός.

Η εργασία αυτή τέλος θα προσπαθήσει να δείξει και την οπτική, με την οποία έβλεπαν οι συντάκτες και οι αρχαιολόγοι τα αρχαία ελληνικά ερείπια και το τοπίο που τα περιβάλλει. Όπως θα φανεί στα επόμενα κεφάλαια η οπτική αυτή δεν ήταν αντικειμενική ή ουδέτερη. Οι περιγραφές των αρχαιοτήτων και του τοπίου ήταν πολλές φορές ιδεολογικοποιημένες και εντάσσονταν στο γενικότερο εθνοκεντρικό κλίμα της δύσκολης αυτής περιόδου.

¹ *H Καθημερινή*, 29/11/64, σ.3

² Ό.π., 18/3/62, σ.3

³ Ό.π., 16/10/66, σ.3

A. ΤΑ ΙΔΕΟΛΟΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ “ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ” ΚΑΙ ΤΗΣ “ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ”

1. Η εθνικιστική προπαγάνδα

Κυρίαρχη ιδεολογία της περιόδου 1945-’67 υπήρξε η ιδεολογία της εθνικοφροσύνης. Δεν επρόκειτο για επίσημο εθνικισμό με την έννοια μιας συγκροτημένης ιδεολογίας αλλά για ένα σύνολο ιδεολογημάτων, που ορίζονταν ως πολέμια του κινδύνου της αριστεράς και του κομουνισμού. Από αντεπιστημονικές εθνικιστικές αναφορές απλοϊκού και λαϊκιστικού περιεχομένου μέχρι επικίνδυνες εθνοκεντρικές τάσεις ναζιστικού υπεριαλιστικού χαρακτήρα, η ιδεολογία της εθνικοφροσύνης έμελλε να κυριαρχήσει την περίοδο αυτή ως ιδεολογία του δεξιού αυταρχικού κράτους, και συνεπώς της χαλιναγωγημένης παιδείας που μάλλον επέβαλλε παρά προσέφερε στους πολίτες του. Τα προσκείμενα των δεξιών κομμάτων και κυβερνήσεων έντυπα, όπως η *Καθημερινή*, εξέφραζαν ξεκάθαρα το ιδεολογικό τους στίγμα. Στόχος της εφημερίδας ήταν η ενίσχυση της εθνικοφροσύνης τόσο με πολιτικά άρθρα όσο και με επιστημονικά. Τα άρθρα, οι ανακοινώσεις και οι συχνότατες αναφορές με αρχαιολογικό περιεχόμενο διακατέχονταν από το ίδιο εθνοκεντρικό πνεύμα που καλλιεργούνταν με τις πολιτικές αναλύσεις.

Κύριος εκφραστής της ιδεολογίας, που διαδίδει και επιβάλλει ένα έντυπο ή μια εφημερίδα δεν είναι άλλος από τον ίδιο τον εκδότη. Στην περίπτωση της *Καθημερινής* ιδρυτής και εκδότης μαζί ο Γεώργιος Α. Βλάχος με καθημερινά άρθρα και σχόλια στην πρώτη σελίδα μέχρι το καλοκαίρι του 1951 που εξέλιπε, διαμόρφωσε εκείνο τον πολιτικό λόγο, που και μετά το θάνατό του η εφημερίδα εξακολούθησε να διατυπώνει τουλάχιστον έως και το 1967, οπότε και έκλεισε λόγω του πραξικοπήματος. Το Μάιο του ’45 ο Γ. Βλάχος σε δύο πρωτοσέλιδα άρθρα του διακήρυξε ρητά, ότι η Ελλάδα έπρεπε να μεγαλώσει, να γίνει μια Μεγάλη Ελλάδα¹ και ότι η εθνική προπαγάνδα επιβαλλόταν να είναι “το κύριον έργον μας”². Όμως δεν ήταν μόνος του σ’ αυτήν την προσπάθεια.

Έχει ήδη αναφερθεί, ότι οι πρωτοσέλιδες πολιτικές διακηρύξεις εξασφάλιζαν προς επίρρωσή τους τη συνδρομή των επιστημονικών άρθρων και δη των αρχαιολογικών, τα οποία και θα εξετασθούν στη συνέχεια. Εκτός από τα άρθρα αυτά σημαντικό ρόλο έπαιξε και η δημοσιοποίηση των πράξεων και των απόψεων, που επιτελούσαν και εξέφεραν αντίστοιχα επώνυμοι αρχαιολόγοι και που η εφημερίδα βέβαια δεν φειδόταν στηλών για να τις φιλοξενεί. Ήδη από το 1946 ο καθηγητής της Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και πρόεδρος της “Ενώσεως των Βορείων Ελλήνων” Αντ. Κεραμόπουλος σε συνεδρίαση της Ένωσης στην Αρχαιολογική Εταιρεία διατράνωνε, ότι υπήρχε ανάγκη για επέκταση των συνόρων προς το βορρά.³ Όπως

¹ *H Καθημερινή*, 21/5/45, σελ.1

² ί.π., 22/5/45, σ.1

³ ί.π., 7/7/46, σ.3

μάλιστα αναφέρεται στην αρχή του άρθρου, ο εν λόγω αρχαιολόγος μύλησε και γενικότερα για το πρόγραμμα της Ένωσης, το οποίο είχε να κάνει φυσικά με διεκδικήσεις εθνικές, οικονομικές, εκπαιδευτικές και άλλες.

Το Μάρτιο του 1954 ο τότε Γενικός Γραμματέας της Αρχαιολογικής Εταιρείας και ακαδημαϊκός Αναστάσιος Ορλάνδος, σε ανακοίνωση για τις έρευνες της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το 1953, εξέφρασε με τον πλέον σαφή τρόπο τη στενή και σκόπιμη σχέση της Αρχαιολογίας με την εθνική προπαγάνδα, όπως διαβάζουμε στο σχετικό άρθρο του Μίλτη Παρασκευαΐδη: “Η Αρχαιολογική Εταιρεία από ιδρύσεως αυτής, προ 115 και πλέον ετών, επιτελεί έργον αληθώς εθνικόν, διότι πράγματι τούτο αντιπροσωπεύει σπουδαιοτάτην εκδήλωσιν της πνευματικής κατευθύνσεως του έθνους.” Και στη συνέχεια τόνιζε: “Δεν έχει δυστυχώς γίνει αρκούντως συνειδητόν, ότι αι αρχαιολογικαί σπουδαί δεν αποσκοπούσι την τέρψιν στενού μόνο κύκλου ειδικών επιστημόνων, αλλ’ αποτελούσι το σύμβολον της πνευματικής γραμμής ολοκλήρου του έθνους και τον γνώμονα της στερράς αυτού προστηλώσεως προς την πάτριον ιστορίαν. Πρέπει διά τούτο και το κράτος να ενισχύσῃ τας αρχαιολογικάς μελέτας και με στοργή ν’ αντικρίζῃ τα αρχαιολογικά πράγματα, διότι ούτω πράττον ενισχύει αυτό εαυτό, αφού τοποθετεί την ανατροφήν του έθνους επί ορθής ιστορικής βάσεως δηλ. εκείνης επί της οποίας κυρίως στηριζόμενα τα έθνη εμεγαλούργησαν, ενώ οσάκις απεμακρύνθησαν ταύτης συνετρίβησαν.”¹

Το 1958 ο συνεργάτης της *Καθημερινής* με το ψευδώνυμο “ΑΡΧΑΙΟΦΙΛΟΣ” προτείνοντας σειρά μέτρων για την αναδιοργάνωση της ελληνικής αρχαιολογίας αποκαλούσε την αρχαιολογία “εθνική επιστήμη” της Ελλάδας και έγραφε σχετικά: “Είναι παρήγορος λοιπόν και εύστοχος η άποψις, ότι η Αρχαιολογία εν γένει αποτελεί διά την Ελλάδα εθνικήν επιστήμην, η οποία ημπορεί να προβάλλῃ και ανεξόδως το ελληνικόν όνομα εις τον πολιτισμένον κόσμον, ως εξαίρετος κήρυξ των δικαίων του ελληνικού λαού και της ωραιότητος της ελληνικής χώρας.”²

Δυο χρόνια αργότερα αναδιοργανώθηκε η Αρχαιολογική Υπηρεσία και με νέα αυτοτελή διεύθυνση μεταφέρθηκε από το Υπουργείο Παιδείας στο Υπουργείο Προεδρίας της Κυβερνήσεως. Η αναδιοργάνωση αυτή σύμφωνα με τον Παρασκευαΐδη θα μπορούσε να συμβάλει “εις τον εθνικόν φρονηματισμόν των Ελλήνων δια της ευρυτέρας προβολής των αρχαιοτήτων που αποτελούν προγονικήν κληρονομίαν μας και πηγήν ανανεωτικής δυνάμεως δι’ όλην την ανθρωπότητα.” Οι αρχαιολόγοι, σύμφωνα με την εκτίμηση του συντάκτη, θα μπορούσαν πλέον “να επιτελούν με ζήλον το καθήκον των απέναντι της Επιστήμης, του Έθνους και του παγκοσμίου κοινού.”³

Το 1963 πάλι ο Παρασκευαΐδης σε άρθρο του για τις ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας στην Ελλάδα εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία να διατρανώσει, ότι “αι αρχαιότητες διά το σύνολον των Ελλήνων έχουν καθαρώς εθνικόν χαρακτήρα, εκ του σεβασμού του οποίου εξαρτάται και αυτή η υπόθεσις της διατηρήσεως της ελευθερίας μας.”⁴

Το 1966 ο συνεργάτης της *Καθημερινής* Κώστας Ε. Τσιρόπουλος με ένα άρθρο του στις “Επιφυλλίδες” υπενθύμιζε στο αναγνωστικό κοινό, ότι η γραμμή της

¹ *H Καθημερινή*, 2/3/54, σ.3

² ά.π., 28/9/58, σ.6

³ ά.π., 3/8/60, σ.3

⁴ ά.π., 26/3/63, σ.5 και 6

εφημερίδας δεν είχε παρεκλίνει από τη βασική κατεύθυνση που είχε χαράξει από πολύ νωρίς ο ιδρυτής της Γ.Α. Βλάχος. Το άρθρο του έφερε τον τίτλο “ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ.” Την έμπνευση για να το γράψει την πήρε από το μνημόσυνο, που τελέστηκε προς τιμήν του Κων/νου Παλαιολόγου στο Μιστρά στις 29 Μαΐου. Ο Τσιρόπουλος θεωρούσε, ότι οι Έλληνες είχαν την ανάγκη μιας νέας Μεγάλης Ιδέας ανάλογης με την παλιά και σημείωνε χαρακτηριστικά: “Διαβήκαμε το κατώφλι του αιώνα αυτού οιστρηλατημένοι από τη Μεγάλη Ιδέα: να ξαναδώσουμε στην πατρίδα μας την αξιοπρέπεια, την επιβολή, τη δύναμη και το αρχαίο της κύρος, να ενώσουμε σ’ένα κλοιό αγάπης κι ελευθερίας όλα της τα παιδιά, όλους τους δικούς της χώρους, αυτούς που η Ελλάδα εξαγίασε μεταμορφώνοντάς τους σε πνεύμα. Η μεγάλη Ιδέα ήταν το εθνικό μας Απόλυτο, ο λόγος για τον οποίο αισθανόμασταν πως υπήρχαμε ως Έθνος, ο κοινός καημός που σφράγιζε όμοια τη ζωή των Ελλήνων.” Ο συντάκτης ανησυχούσε για το γεγονός, ότι στα χρόνια του η Ελλάδα είχε κυριευτεί από μια άλλη Ιδέα, την Ιδέα της Ευημερίας, την ιδέα δηλαδή της οικονομικής ανάπτυξης. Αυτή από μόνη της κατά τον συντάκτη δεν αρκούσε. Η Ελλάδα χρειαζόταν και μια άλλη ιδέα που θα την δικαιώνε όχι οικονομικά αλλά “ιστορικά, ηθικά, πνευματικά”. Το άρθρο του ολοκληρωνόταν με ένα άκρατο εθνικιστικό επίλογο: “Μια νέα Μεγάλη Ιδέα μας χρειάζεται, μια Ιδέα που να έλκει το Έθνος προς την ηθική μεγαλοσύνη, που να του δίνει αυτοπεοίθηση και να δικαιολογεί την παρουσία του μέσα στον αιώνα μας.” Και καταλήγοντας επισήμαινε: “Χωρίς μια νέα Μεγάλη Ιδέα, το Έθνος θα μείνει απροσανατόλιστο, σε φθοροποιό απραξία. Έθνος που ο οργανισμός του αρνήθηκε πάντα τον μηδενισμό, θα καταφαγωθή τελικά από αυτόν. Το Έθνος αυτό που μπορεί κανείς να το ατενίσει ανεβαίνοντας στο Μιστρά, είναι πλασμένο για να το πιστεύει και να θυσιάζεται. Του λείπει όμως σήμερα η συνείδηση και η επιθυμία.”¹

¹ Η Καθημερινή, 5/6/66, σ.1 και 2

2. Η Ελλάδα και ο Δυτικός Πολιτισμός

Ο Τύπος εκτός από τον πρωταρχικό ρόλο της ενημέρωσης του κοινού, έχει και μια βαθύτερη και πιο ουσιαστική λειτουργία. Δημιουργεί και διαμορφώνει μια “φαντασιακή κοινότητα”, όπως την εννοεί ο ερευνητής του φαινομένου του εθνικισμού Benedict Anderson.¹ Οι αναγνώστες ενός εντύπου ή μιας εφημερίδας, χωρίς να γνωρίζονται μεταξύ τους, έχουν το αίσθημα του συνανήκειν στον ίδιο φαντασιακό κόσμο, τον κόσμο εκείνο, που τους παρουσιάζει το έντυπο ή η εφημερίδα. Έχει επομένως μεγάλη σημασία να δούμε, πως αντιλαμβανόταν τον κόσμο ο μέσος αναγνώστης της *Καθημερινής* όλα αυτά τα χρόνια.

Αν προσπαθήσουμε να κατασκευάσουμε το χάρτη του κόσμου αυτού σύμφωνα με τη γνώση που παρείχε η εφημερίδα, τότε θα διαπιστώσουμε πως κάπου υπήρχε η Αμερική ως η χώρα του μεγάλου άπιαστου ονείρου και κάπου άλλού η Σοβιετική Ένωση ως κάτι ακαθόριστο και επικίνδυνο. Όμως κέντρο αυτού του κόσμου για το μέσο αναγνώστη δεν αποτελούσε ούτε η μια ούτε η άλλη παρά τις ψυχροπολεμικές εντάσεις και τους κινδύνους που ελλόχευαν και απειλούσαν την ανθρωπότητα. Θα ήταν βέβαια αφελές να νομίσουμε, ότι άλλα κράτη και άλλες κουλτούρες απασχολούσαν τους ταλαιπωρημένους Έλληνες αυτής της περιόδου. Κέντρο του κόσμου ή καλύτερα ο ίδιος ο κόσμος για όλους αυτούς τους αναγνώστες της εφημερίδας ήταν η Ελλάδα, η Μεγάλη Ελλάδα που οραματίζόταν ο Γ. Βλάχος, η Μεγάλη Ελλάδα που ονειρευόταν και ο Κεραμόπουλος, η κοιτίδα και δημιουργός του δυτικού πολιτισμού, όπως την φαντάστηκαν και επινόησαν τόσοι άλλοι, για να εξυψώσουν το εθνικό φρόνημα των αναγνωστών και να τους κάνουν να αισθάνονται περήφανοι μες στη δυστυχία τους. Στο μυαλό των Ελλήνων αυτής της εποχής η γη εννοούνταν ως μια υδρόγειος σφαίρα, της οποίας κέντρο όχι μόνο γεωγραφικό αλλά και πνευματικό και πολιτισμικό ήταν η Ελλάδα. Η ιστορία του κόσμου αυτού ταυτίζόταν με την ιστορία της Ελλάδας. Πρόκειται για μια ιστορία που έβριθε εθνικιστικών εξάρσεων, που πολλές φορές δεν είχε ίχνος επιστημονικής αλήθειας και που παραποιούσε με επικίνδυνο τρόπο την πραγματικότητα. Έτσι στις σελίδες της *Καθημερινής* δημοσιευόταν σωρεία απόψεων ελληνολατρών επιστημόνων του εξωτερικού αλλά και της Ελλάδας, όπως και άρθρα ανωνύμων δημοσιογράφων, προκειμένου να αισθανθεί “Ελληνας” ο κάθε αναγνώστης που είχε την τραγική τύχη να ζει εκείνα τα δύσκολα χρόνια σ’ αυτή τη χώρα. Για τους ταγούς της εθνικιστικής πολιτικής έπρεπε, να μπορούν οι μισοί έλληνες να σφάζουν τους άλλους μισούς χωρίς ενοχές αλλά και να είναι έτοιμοι να σφάζουν και τους υπόλοιπους λαούς με περηφάνεια αν τους το ζητούσαν. Όση ευθύνη φέρουν για τους πολέμους το κεφάλαιο και οι πολεμικές βιομηχανίες, όσο υπεύθυνα είναι τα ιμπεριαλιστικά κράτη και οι κυβερνήσεις-υποχείρια των άλλων κρατών, άλλο τόσο, ίσως και περισσότερο ένοχοι, είναι και οι άνθρωποι των γραμμάτων και της διανόησης, που συνέδραμαν συνειδητά ή εθελοτύφλησαν ανενδοίαστα σ’ αυτήν τη βίαιη παραχάραξη της ιστορίας.

¹ Anderson, 1997, σελ. 47-61

Το Μάιο του '45 σε πρωτοσέλιδο άρθρο της *Καθημερινής*, το οποίο αναφερόταν στην έκθεση ελληνικών αρχαιοτήτων στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης, ο ανώνυμος δημοσιογράφος τόνιζε τη σημασία της έκθεσης για τη δυνατότητα που εξασφάλιζε στον “μέσης μορφώσεως επισκέπτη να ημπορή να λάβη μίαν ιδέαν περί του λαού, ο οποίος ίδρυσεν τον δυτικόν πολιτισμόν...”¹

Τον Οκτώβριο του '46 δημοσιεύτηκε συνέντευξη του Ούγγρου σπηλαιολόγου Albert Markovic στον K.K., ο οποίος ούτε λίγο ούτε πολύ διακήρυξε, ότι η ανθρωπότητα αναπτύχθηκε πρώτα στην Ελλάδα πριν από 20.000-30.000 χρόνια και ότι η Ελλάδα αποτελούσε την “αείρροο πηγή των πολιτισμών όλων των αιώνων”.²

Το Νοέμβριο του '48 καταχωρήθηκε στην εφημερίδα άρθρο με θέμα τη διάλεξη του ελληνολάτρη κλασικιστή Arnold Toynbee στη Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή της Αθήνας με θέμα “Η Ελληνική Ιστορία ως Κλεις της Παγκοσμίου Ιστορίας”. Στη διάλεξη αυτή ο Toynbee παραλλήλιζε τη μετά το 17ο αιώνα δυτικοποίηση του ανατολικού κόσμου με τον εξελληνισμό των ανατολικών λαών επί Μεγάλου Αλεξάνδρου.³

Το Μάιο του '49 δημοσιεύτηκε συνέντευξη του κλασικιστή αρχαιολόγου Carl Seltman στο συντάκτη της εφημερίδας Λάμπρο Κορομηλά με αφορμή τις ελληνικές αρχαιότητες που κατέληξαν με διάφορους τρόπους στη Βρετανία. Στη συνέντευξη αυτή ο Seltman αποκαλούσε την Ελλάδα “μοναδικόν αναβαπτιστήριον του πνεύματος και όλων των ιδανικών” και θεωρούσε, ότι η σύγχρονή του Ελλάδα είχε όλα εκείνα τα “εξαιρετικά στοιχεία που εδόξασαν την αρχαίαν”.⁴

Το 1954, το Δεκέμβριο, ο διευθυντής των Βρετανικών ανασκαφών στις Μυκήνες Alan Wace σε άρθρο του για τα πορίσματα των ανασκαφών διατύπωσε τη θεωρία, ότι οι Μυκήνες είναι η κοιτίδα από την οποία προήλθε ο σύγχρονος Δυτικός Πολιτισμός. Χαρακτηριστικά επισήμανε: “Σήμερον πρέπει να αναγνωρίσωμεν, ότι η μυκηναϊκή τέχνη είναι το πρώτον άνθος της ελληνικής τέχνης, κατα συνέπειαν δε και γενεσιοναργός παράγων του νεώτερου δυτικού πολιτισμού.”⁵

Ο John Chadwick, ο άνθρωπος που συνέβαλε τα μέγιστα στην αποκρυπτογράφηση της Γραμμικής Β' γραφής, συνέταξε το 1956 ένα άρθρο, που δημοσιεύτηκε σε δύο μέρη και είχε τον τίτλο: “NEON ΦΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΡΩΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ. ΝΕΑ ΠΟΛΥΤΙΜΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗΝ ΠΥΛΟΝ.” Στον επιλογο του β' μέρους του άρθρου έλεγε χαρακτηριστικά: “Ημπορούμεν να ελπίζωμεν εν ευθέτω χρόνω νέας ανακαλύψεις και κάθε νέα ανακάλυψις θα ρίπτει νέον φως επί της Μυκηναϊκής αυτής πηγής, από την οποία προέρχεται η ελληνική παράδοσις και τελικώς αυτός ούτος ο ευρωπαϊκός πολιτισμός μας.”⁶

Ο Alan Wace το 1956 με αφορμή το θάνατο του M. Ventris, που αποκρυπτογράφησε τη Γραμμική Β' γραφή έγραψε ειδικό άρθρο για τη συνολική προσφορά του εκλιπόντα: “Ο Ventris μας εδίδαξε, ότι όταν ζητούμε τας αρχάς του σύγχρονου πολιτισμού οφείλομεν να αποβλέπωμεν εις τους πρώτους Έλληνας, τους Μυκηναίους”.⁷

¹ *H Καθημερινή*, 26/5/45, σ.1

² δ.π., 27/10/46, σ.4

³ δ.π., 27/11/48, σ.2

⁴ δ.π., 20/5/49, σ.1

⁵ δ.π., 22/12/54, σ.4

⁶ δ.π., 23/3/56, σ.3 και 24/3/56, σ.3 και 4

⁷ δ.π., 11/9/56, σ.4

Όπως όμως οι αρχαιολόγοι της προϊστορίας ανακάλυπταν στις Μυκήνες την αρχή του σύγχρονου πολιτισμού, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο και οι ομόλογοι τους στις ελληνιστικές ανασκαφές αναγνώριζαν την ελληνιστική Ελλάδα σαν το ίδιο πολιτισμικό εφαλτήριο προς τα εμπρός. Η περίπτωση του Φώτιου Πέτσα, διευθυντή των ανασκαφών της Πέλλας είναι χαρακτηριστική. Στο Διεθνές Συνέδριο Κλασικών Σπουδών που διεξήχθη στο Λονδίνο το 1959, μιλώντας για τις ανασκαφές που διενεργούσε στην περιοχή, διακήρυξε: “Εις την Πέλλαν είχε προπαρασκευασθή ο διεθνής πολιτισμός, ο οποίος μαζί με τα λάφυρα που επήραν από την μακεδονικήν πρωτεύουσαν και άλλας πόλεις της Ελλάδος ο Αιμίλιος Παύλος και άλλοι, περιήλθεν εις χείρας της Ρώμης και από την Ρωμαϊκήν Αυτοκρατορίαν διεδόθη εις όλον τον κόσμον. Ο κοινός αυτός πολιτισμός εδέχθη ευνοϊκώς τον Χριστιανισμόν και υπεστήριξε την επικράτησίν του. Εις την ενοποίησιν του κόσμου η Πέλλα συνέβαλε σημαντικώς.”¹

Το 1962 έδωσε διάλεξη στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας ο John Chadwick. Στο σχετικό άρθρο του Παρασκευαΐδη με τίτλο “Η ΑΠΟΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ” διαβάζουμε, ότι οι έρευνες του μυκηναϊκού πολιτισμού είχαν μεγάλη σημασία, επειδή, όπως υποστήριξε στην ομιλία του ο Chadwick, “ο ελληνικός πολιτισμός αποτελεί την κυριωτέραν πηγήν όλου του ευρωπαϊκού μας πολιτισμού.” Συμπληρώνοντας μάλιστα ο γλωσσολόγος ισχυρίζόταν ότι “οι αρχές της κλασικής Ελλάδος βασίζονται επί της μυκηναϊκής Ελλάδος.”²

Το 1964 προγραμματίστηκε να διοργανωθεί στην Αθήνα από το “Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Μορφώσεως” ένα συνέδριο με θέμα την προσφορά της αρχαίας Ελλάδας στη σύγχρονη Ευρώπη. Επισήμονες από το εξωτερικό αλλά και από την Ελλάδα θα είχαν την ευκαιρία να αναλύσουν τις επιρροές της αρχαίας ελληνικής κουλτούρας στην Ευρώπη του 20ου αιώνα. Ο Παρασκευαΐδης δημοσίευσε επ' αυτού ένα άρθρο με τον τίτλο: “ΥΠΟ ΤΩΝ ΚΟΡΥΦΑΙΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΩΝ ΘΑ ΣΥΖΗΤΗΘΕΙ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΖΩΗΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.” Το “Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Μορφώσεως” με πρόεδρο τον τότε πρύγκιπα της Ολλανδίας Βερνάρδο είχε οργανωθεί από την “Ευρωπαϊκή Κίνηση”. Η Κίνηση αυτή πάλι συγκροτήθηκε το 1948 από ιδιώτες με σκοπό την προώθηση της ιδέας της ενωμένης Ευρώπης. Όλοι αυτοί οι υπέρμαχοι της ιδέας της ενωμένης Γηραιάς Ήπειρου προσπαθώντας να βρουν ένα κοινό παρελθόν ανακάλυπταν τις ρίζες του ευρωπαϊκού πολιτισμού στην αρχαία Ελλάδα. Χαρακτηριστικά ο συντάκτης εξηγούσε, ότι “εις το συνέδριον θα προσκληθούν να εκφέρουν τας απόψεις των επί της επιδράσεως της ελληνικής αρχαιότητος επί της συγχρόνου εποχής όλοι εκείνοι, οι οποίοι έχουν μελετήσει τα προβλήματα της αρχαίας Ελλάδος εν σχέσει προς τον σύγχρονον κόσμον. Ιδιαίτερος σκοπός του συνεδρίου των Αθηνών θα είναι και η δημιουργία ευκαιρίας προσωπικής συναντήσεως εκείνων, οι οποίοι ενδιαφέρονται διά τας ηθικάς και καλλιτεχνικάς αξίας της αρχαιότητος”.³

¹ *H Καθημερινή*, 6/9/59, σ. 7 και 8

² δ.π., 25/5/62, σ. 4

³ δ.π., 8/3/64, σ. 11 και 12

3. Η συγκρότηση της “ελληνικής φυλής” και του “ελληνικού έθνους” στα χρόνια της Προϊστορίας

Τα αρχαιολογικά δημοσιεύματα της *Καθημερινής* την περίοδο που εξετάζουμε παρουσίαζαν την ελληνική ιστορία ως ιστορία ενός έθνους, που προερχόταν από την προϊστορική εποχή και έφτανε “αναλλοίωτο” στον 20ο αιώνα. Ο Ernest Gellner στο *Nations and Nationalism* εξηγεί: “Τα έθνη ως φυσικός, θεόσταλτος τρόπος ταξινόμησης των ανθρώπων, ως ένα εγγενές, καίτοι πολύ αργοπορημένο πολιτικό πεπρωμένο, είναι μύθος: ο εθνικισμός, που άλλοτε παίρνει προϋπάρχουσες κουλτούρες για να τις μετατρέψει σε έθνη, άλλοτε τις εφευρίσκει, συχνά δε τις εξαλείφει, αυτός είναι, καλώς ή κακώς, μια πραγματικότητα, και μάλιστα σε γενικές γραμμές αναπόφευκτη. Αυτοί, οι οποίοι γίνονται οι ιστορικοί του φορείς δεν ξέρουν τι κάνουν, αυτό όμως είναι ένα άλλο ζήτημα.”¹ Θα συμφωνούσα σε όλα με το σπουδαίο ερευνητή, εκτός από αυτό το τελευταίο. Γιατί πιστεύω, ότι οι ιστορικοί φορείς του εθνικισμού πάντα ήξεραν πολύ κάλα τι έκαναν. Ας δούμε τι πρέσβευε η αρθρογραφία της *Καθημερινής*: σύμφωνα με αυτήν το έθνος των Ελλήνων υπήρχε αρχαιόθεν, συγκροτήθηκε στα προϊστορικά χρόνια και έκτοτε άρχιζε μια μεγαλειώδη πορεία, πέρασε αλώβητο από πολέμους και συμφορές, επιτέλεσε θαύματα και επιτεύγματα και έφτασε στις μέρες μας αυτούσιο και αναλλοίωτο. Ωστόσο αυτή είναι η μετριοπαθής αντίληψη της εφημερίδας, γιατί υπάρχει και η ακόμη πιο ακραία ναζιστικού χαρακτήρα αντίληψη περί της ύπαρξης μιας ελληνικής φυλής, που οι αρχές της χάνονται στα βάθη της προϊστορίας.

Ο E. Balibar έχει πει πως “οι ρατσιστικοί μύθοι (ο μύθος της αρίας φυλής, ο μύθος της κληρονομικότητας) είναι ρατσιστικοί όχι μόνο εξαιτίας του ψευδοεπιστημονικού τους περιεχομένου αλλά και επειδή είναι μορφές πλασματικής υπέρβασης του χάσματος που χωρίζει τη διανοητικότητα από τη μάζα. Και είναι οι μύθοι αυτοί αξεχώριστοι από την υπόρρητη μοιρολατρία που περικλείει τις μάζες στο δήθεν φυσικό παιδισμό τους.”² Η *Καθημερινή* εξέφραζε πολύ συχνά αυτόν ακριβώς τον αμιγή ρατσιστικό ψευδοεπιστημονικό λόγο. Η πίστη στη “μεγάλη πορεία της ελληνικής φυλής μέσα στο χρόνο” ήταν ένα ιδεολόγημα που κυριαρχούσε εκείνα τα χρόνια σ’ όλες της εκφάνσεις της καθημερινής ζωής. Το μάθαιναν τα μικρά παιδιά στο σχολείο στο μάθημα της Ιστορίας, το βίωνε ο κοσμος στις εθνικές εορτές, το εμπέδωναν (και το εμπεδώνουν ακόμη) οι Έλληνες στρατιώτες από την πρώτη ημέρα της κατάταξής τους, το ομολογούσαν διά της βίας οι ανανήψαντες κομονυιστές στα γραφεία της Ασφάλειας, το αποδείκνυαν με τα ευρήματά τους οι αρχαιολόγοι, το δημοσίευαν στα άρθρα τους οι συντάκτες της *Καθημερινής*.

Η ιστορία του ελληνικού έθνους ή της ελληνικής φυλής ήταν μια ταινία μυθοπλασίας με επικό ύφος που παίχτηκε σε κάθε γωνιά του ελλαδικού χώρου την περίοδο που ερευνούμε με μεγάλη, θα έλεγα, επιτυχία. Ήταν μια παραγωγή του κράτους της καταστολής σε σκηνοθεσία της αστυνομίας, του Τύπου, της εκκλησίας, του

¹ Gellner, 1992, σ.94 και Hobsbawm, 1994, σ.23

² Balibar-Wallerstein, 1991, σ.34

σχολείου. Το σενάριο όμως το έγραψαν οι Έλληνες αρχαιολόγοι, οι ελληνοκεντρικοί επιστήμονες του εξωτερικού και οι δημοσιογράφοι των αρχαιολογικών και ιστορικών στηλών.

Το 1952 διενεργήθηκαν στις Μυκήνες ανασκαφές υπό τη διεύθυνση του εφόρου αρχαιοτήτων Αττικής, Ιωάννη Παπαδημητρίου. Τα ευρήματα οδήγησαν τους αρχαιολόγους και τον Τύπο μαζί σε εθνικιστικά παραλληρήματα. Επιτέλους γι' αυτούς αποδεικνύταν, ότι η αρχή της ελληνικής φυλής αναγόταν στα Μεσοελλαδικά χρόνια. Πιο συγκεκριμένα το Σεπτέμβριο αυτού του χρόνου δημοσιεύτηκε ένα άρθρο του ίδιου του ανασκάπτοντα με τίτλο “ΕΙΣ ΤΟ ΛΙΚΝΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ (Η ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΛΑΜΠΗ ΤΟΥ ΚΑΘΑΡΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ)”. Ο Παπαδημητρίου είχε ανασκάψει τον ταφικό περίβολο που βρίσκεται έξω από τη Μυκηναϊκή Ακρόπολη, ο οποίος και χρονολογείται στον 17ο π.Χ. αιώνα. Στα συμπεράσματά του για τη σημασία των ευρημάτων της ανασκαφής υποστήριζε, ότι οι νεκροί των τάφων ανήκαν σ' ένα βασιλικό γένος που εγκαταστάθηκε στις Μυκήνες γύρω στα 2.000 π.Χ. και στη συνέχεια ίδρυσε εκεί ένα ισχυρό κράτος. Εξαίροντας τη σημασία εκείνων των Μυκηναίων ο Παπαδημητρίου έλεγε με θαυμασμό ότι “εις την δημιουργίαν του πολιτισμού των έδωσαν ζωντανήν την σφραγίδα του ελληνικού πνέυματος και της ελληνικής φυλής, μιας φυλής πολύ ισχυροτέρας και ρωμαλεωτέρας από τους μαλθακούς κατοίκους των νήσων της Μεσογείου και της Ανατολής.”¹ Η ίδια ρατσιστική αυτή διάθεση είχε ήδη διατυπωθεί σε προηγούμενα φύλλα της εφημερίδας από τον συντάκτη Β.Α.Σ. σε δύο πρωτοσέλιδα άρθρα του. Στις 4/9 έγραφε: “Όταν φθάνη ο προσκυνητής εις τας Μυκήνας αισθάνεται μεσα εις την ηρεμίαν της ερημίας των ολόκληρον το μεγαλείον της φυλής του...” Για τις εν λόγω ανασκαφές δε ο αρθρογράφος υποστήριζε, πως είχαν μεγάλη σημασία επειδή θα μπορούσαν να θεμελιώσουν τις ιδέες μας για την αρχή της ιστορίας της ελληνικής φυλής. Συλλογιζόταν χαρακτηριστικά, ότι “είναι μεγάλο πράγμα να ερμηνεύει κανείς το πρώτον κεφάλαιον της ιστορίας του Έθνους του”. Επίσης αποκαλούσε τους μυκηναϊκούς τάφους “άγια των αγίων της ελληνικής φυλής”.² Στις 6 Σεπτεμβρίου πάλι ο ίδιος καυχιόταν, ότι “η ελληνική φυλή θεμελιώθηκε από την ηρωική ζωή αυτών των ανθρώπων γύρω από τα Πελασγικά τείχη”.³ Και επανήλθε στις 9 του ίδιου μήνα, δυο ημέρες μετά από το άρθρο του Παπαδημητρίου, για να συνοψίσει και αυτός με τη σειρά του τη σημασία των ανασκαφών των Μυκηνών και να υποστηρίξει, ότι με τα νέα ευρήματα παραμερίστηκαν “αἱ ανθελληνικαὶ καὶ σκοτειναὶ θεωρίαι των ανθρώπων, οι οποίοι εν ονόματι της επιστήμης ηθέλησαν να παρουσιάσουν το θαύμα του ελληνικού πολιτισμού ως δημιούργημα της σημιτικής φυλής” (εννοούσε τους Φοίνικες). Στο τέλος μάλιστα του άρθρου του επαναλάμβανε αυτούσια την άποψη του Παπαδημητρίου περί “ισχυροτέρας και ρωμαλεωτέρας φυλής”.⁴

Ένα μήνα αργότερα ο συνεργάτης της εφημερίδας Ν.Σ. δημοσίευσε ένα άρθρο, το οποίο αναφερόταν στις ανασκαφές του J. Caskey στη Λέρνα και είχε τον τίτλο: “ΑΝΕΥΡΕΘΗΣΑΝ ΤΑ ΕΡΕΙΠΑ ΤΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΛΕΡΝΗΣ”. Στο άρθρο του ο Ν.Σ. υποστήριζε, ότι η σημασία των ανασκαφών αυτών ήταν μεγάλη, επειδή θα

¹ *H Καθημερινή*, 7/9/52, σ.3 και 4

² ί.π., 4/9/52, σ.1

³ ί.π., 6/9/52, σ.1

⁴ ί.π., 9/9/52, σ.1

αποδεικνύταν διά των νέων δεδομένων η πραγματική διάσταση των μυθικών παραδόσεων και των σπουδαίων γεγονότων που διαδραματίστηκαν στην ευρύτερη περιοχή της Αργολίδας.¹

Το Μάρτιο του '53 οι "Επιφυλλίδες" είχαν ως θέμα τη συνέντευξη του ανασκαφέα της Πύλου C. Blegen σε συντάκτη της εφημερίδας. Στον τίτλο του άρθρου ήταν και πάλι προφανής η πρόθεση να αναχθούν οι ρίζες του ελληνικού έθνους στα προϊστορικά χρόνια: "ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ 5.000 ΕΤΩΝ...ΠΩΣ ΔΙΕΜΟΡΦΩΘΗ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΘΝΟΣ (Η ΠΡΟΣΕΧΗΣ ΕΠΑΝΑΛΗΨΙΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΠΥΛΟΥ)". Ο Blegen είχε την άποψη, ότι το ελληνικό έθνος προήλθε από τη μείζη τριών διαφορετικών φυλών, που συγχωνεύθηκαν κατά τα προϊστορικά χρόνια. Πιο συγκεκριμένα η πρώτη από αυτές τις φυλές ήταν εκείνη που δημιούργησε το Νεολιθικό πολιτισμό, η δεύτερη αυτή που διέδωσε τη χρήση του χαλκού γύρω στο 3.000 π.Χ. και που ανέπτυξε τον Πρωτοελλαδικό πολιτισμό και η τρίτη ήταν αυτή που έφτασε στον ελλαδικό χώρο γύρω στο 2.000 π.Χ και δημιούργησε το Μεσοελλαδικό πολιτισμό. Καταλήγοντας ο Blegen υποστήριζε, ότι "η διαμόρφωσις του ελληνικού έθνους από τρεις διαφόρους φυλάς συνετέλεσεν εις την ζωτικότητα των Ελλήνων, χάρις εις την οποία οφείλεται το θαύμα του πολιτισμού των κλασικών αιώνων. Οπωσδήποτε κατά την πιθανωτέραν υπόθεσιν, ο πυρήν του ελληνικού έθνους απετελέσθη κυρίως από τους Έλληνας που έφτασαν εις την Ελλάδα περί το 2.000 π.Χ."²

Τη θεωρία για τις απαρχές της ιστορίας του ελληνικού έθνους στα προϊστορικά χρόνια την ασπάζόταν και ο αρχαιολόγος N. Hammond σε άρθρο του τον Απρίλιο του '53, που είχε ως τίτλο: "ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΜΑΣ". Σ' αυτό υποστήριζε την ύπαρξη ιστορικής αλήθειας σε μυθολογικές ενότητες, όπως ο Τρωικός Πόλεμος ή ο κύκλος του Μίνωα. Το αξιοπερίεργο είναι μάλιστα πως θεωρούσε, ότι όλες αυτές οι μυθικές ιστορίες κληρονομήθηκαν από την Εποχή του Χαλκού στα Κλασικά χρόνια με την γραπτή ή την προφορική παράδοση.³

Τον Ιούλιο του 1954 δημοσιεύτηκε σε τρεις συνέχειες στις "Επιφυλλίδες", ένα άρθρο του John Chadwick με θέμα την αποκρυπτογράφηση της Γραμμικής Β' γραφής. Στο εν λόγω άρθρο ανήγαγε κι αυτός τις αρχές του ελληνικού πολιτισμού στα μυκηναϊκά χρόνια, τα οποία μάλιστα αποκαλούσε "ηρωικά".⁴ Τίτλος του Α' μέρους του άρθρου του ήταν: "Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ. Η ΖΩΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΗΡΩΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ." Το ελληνικό έθνος και η ελληνική φυλή με το δημοσίευμα αυτό είχαν βρει πια τη χρονολογική τους αφετηρία. Επρόκειτο για τα χρόνια, που υποτίθεται, ότι περιγράφει ο Όμηρος στα έπη του· τα χρόνια των μυκηναίων "ηγεμόνων" της Ιλιάδας και της Οδύσσειας, τα χρόνια των "ηρώων". Χαρακτηριστικά επισήμαινε ο Chadwick: "...η μορφή αυτή (της ελληνικής γλώσσας της Γραμμικής Β') δύναται να υπερηφανευθή διά την μακροτάτην σταδιοδρομίαν της, η οποία καλύπτει περί τα 3.350 έτη. Ούτω η ανάπτυξις του ελληνικού πολιτισμού, του οποίου είμεθα οι τελευταίοι κληρονόμοι, δύναται να αναχθή εις την Ηρωικήν Εποχήν, την οποίαν περιγράφει ο Όμηρος."⁵

¹ *H Καθημερινή*, 26/10/52, σ.3

² ά.π., 27/3/53, σ.1

³ ά.π., 19/4/53, σ.3 και 4

⁴ ά.π., 2/7/54, σ.3 (Α'μέρος), 3/7/54, σ.3 (Β'μέρος) και 4/7/54, σ.3 (Γ'μέρος)

⁵ ά.π., 2/7/54, σ.3

Ο ίδιος επανήλθε το 1956 με ένα άλλο άρθρο, που δημοσιεύτηκε σε δύο μέρη αυτή τη φορά και είχε τον τίτλο: “ΝΕΟΝ ΦΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΡΩΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ. ΝΕΑ ΠΟΛΥΤΙΜΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗΝ ΠΥΔΟΝ.” Ο επίλογος του β' μέρους του άρθρου του ομολογουμένως υπήρξε υπερβολικός: “Ημπορούμεν να ελπίζωμεν εν ευθέτω χρόνω νέας ανακαλύψεις και κάθε νέα ανακάλυψις θα ρίπτει νέον φως επί της Μυκηναϊκής αυτής πηγής, από την οποία προέρχεται η ελληνική παράδοσις και τελικώς αυτός ούτος ο ευρωπαϊκός πολιτισμός μας.”¹

Οι Μυκήνες μαζί με την Κρήτη, την Κύπρο και την Τροία συναποτελούν μια γεωγραφική ενότητα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Θα μπορούσε να πει κανείς, πως η ενότητα αυτή αποτελούσε την προβολή του ιδεολογήματος της Μεγάλης Ιδέας στα προϊστορικά χρόνια. Ο Άγγελος Προκοπίου γνώριζε πολύ καλά τι εννοούσε, όταν τον Ιούνιο του 1956 αναφωνούσε από τη στήλη του: “Και το προσκύνημα στην κυανή αυτή περίμετρο, που ορίζεται γεωγραφικά από την Κρήτη, την Κύπρο, την Τροία και τις Μυκήνες, αρχίζει μ’ ένα ξύπνημα των συνειδήσεων, με μια περιπέτεια ηρωική για την κατάκτηση της ελευθερίας στην καρδιά και το φρόνημα.”²

Η μελέτη του αρχαίου πολιτισμού με κριτήρια βιολογικά, φυλετικά ή εθνικά γινόταν σύμφωνα με τις επιταγές της εθνικιστικής πολιτικής του μεταπολεμικού ελληνικού κράτους. Στην *Καθημερινή* αυτής της περιόδου έβρισκε κανείς απόψεις που θα μπορούσαν κάλλιστα να θυμίσουν ναζιστικές διακηρύξεις. Προκειμένου να τεκμηριωθεί ιστορικά η ελληνικότητα εδαφών που βρίσκονται στο πεδίο της διεκδίκησης, κατασκευάζονταν μοντέλα φυλετικής ενότητας και εθνικής συνέχειας. Δεν είναι βέβαια τυχαίο, ότι ενδεικτικότερο παράδειγμα αποτελεί η Κύπρος. Το καλοκαίρι του 1956 δημοσιεύτηκε σε δύο μέρη το άρθρο του φιλόλογου Αντώνιου Καρατζά με τίτλο “Η ΠΛΕΟΝ ΕΥΓΛΩΤΤΟΣ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΦΥΛΕΤΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΚΥΠΡΙΩΝ. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ”.³ Σύμφωνα με τον Καρατζά κατά τη Νεολιθική εποχή συγκροτήθηκε στην Ελλάδα και την Κύπρο η ίδια φυλή, η οποία δημιούργησε ένα κοινό πολιτισμό, που διατηρείται μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Υποστήριζε χαρακτηριστικά: “Οι Νεολιθικοί Χρόνοι και διά τας δύο αυτάς περιοχάς, την Ελλάδα μετά των περί αυτήν νήσων και την Κύπρον, ενέχουν κολοσσαίαν σημασίαν, διότι κατ’ αυτούς αρχίζει να συγκροτήται παραλλήλως και εις τας δύο περιοχάς και να σχηματίζεται ο φυλετικός χαρακτήρ των ανθρώπων εκείνων, οι οποίοι ήτο πεπρωμένον να κατοικήσουν τας περιοχάς αυτάς συνεχώς και άνευ διακοπής από τους νεολιθικούς χρόνους μέχρι σήμερον.” [...] “Η γεωφυσική αυτή ενότης (εννοούσε την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου με την ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου) απετέλεσε την βιολογικήν και ιστορικήν βάσιν διά την δημιουργίαν περαιτέρω φυλετικής και εθνολογικής ενότητος. Εντός του Μεσογειακού αυτού χώρου κατά τους νεολιθικούς και ορειχαλκίνους χρόνους κινούνται τα ανθρώπινα φύλα κατά πάσας τας διευθύνσεις. Το αποτέλεσμα της κινήσεως αυτής και του συνεχούς συγκερασμού υπήρξε να σχηματισθούν αι πρώται μείζεις και διασταυρώσεις και να ριφθούν αι βασικαί καταβολαί διά την συγκρότησιν και την οικοδόμησιν μιας φυλής αυτόχθονος και Μεσογειακής, η οποία επέπρωτο να ξεπεράση τα όρια της προϊστορίας της και να πραγματοποιήση τα πλεόν αξιόλογα εισόδια εις την ιστορίαν του κόσμου

¹ *H Καθημερινή*, ό.π., 23/3/56, σ.3 και 24/3/56, σ.3 και 4

² ί.π., 24/6/56, σ.3 και 6. Επίσης για το Β' μέρος του άρθρου βλ. 1/7/56, σ.5

³ ί.π., 15/7/56, σ.3 και 17/7/56, σ.3 και 4

διαιωνιζομένη μέσα εις μίαν αγέραστον, αθάνατον και αιωνίως νέαν προβολήν. Η φυλή αυτή δεν είναι άλλη παρά η Ελληνική. Και ο μεσογειακός χώρος είναι ο ζωτικός ελληνικός χώρος, όπου εγεννήθη κατά τους προϊστορικούς χρόνους, ηνδρώθη κατά τους ιστορικούς και μεγαλουργεί ανά τους αιώνας η Φυλή των Ελλήνων.”¹

Την ίδια χρονιά ο Παρασκευαΐδης σε άρθρο του με τίτλο “ΠΙ ΑΠΕΔΕΙΞΑΝ ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΛΕΡΝΗΣ. Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 4ην Π.Χ. ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΔΑ” συνέδεσε για άλλη μία φορά την προϊστορία με το ελληνικό έθνος. Υποστήριξε σχετικά, ότι στην περιοχή αυτή “διεδραματίσθησαν σπουδαιότατα γεγονότα της προϊστορίας του έθνους μας”.²

Το Σεπτέμβριο του 1956 ο ίδιος συντάκτης, που είχε πλέον αναλάβει το κύριο βάρος των αρχαιολογικών άρθρων της εφημερίδας, επανήλθε με ένα νέο άρθρο του, που δημοσιεύτηκε σε δύο συνέχειες και είχε τον τίτλο “ΜΕΓΣΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗΣΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΩΛΚΟΝ ΤΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ”. Στο πρώτο μέρος αναφερόταν στις ανασκαφές του αρχαιολόγου Θεοχάρη στο λόφο του “Κάστρου” του Βόλου, όπου ανακαλύφθηκε σύμφωνα με τον συντάκτη το “Μυκηναϊκό ανάκτορο των Μινύων βασιλέων της Ιωλκού.” Ο Παρασκευαΐδης παραληρούσε από ενθουσιασμό καθώς θεωρούσε, ότι τα ευρήματα των συγκεκριμένων ανασκαφών ανήκαν στους οργανωτές της Αργοναυτικής Εκστρατείας, η οποία υποτίθεται ότι είναι παλαιότερη από τον Τρωικό πόλεμο. Η ιστορική επαλήθευση του μύθου της εκστρατείας αυτής δεν ήταν μια απλή ονείρωξη για τον εθνικόφρονα συντάκτη. Αποτελούσε συνάμα τη δικαίωση της εθνικής του συνείδησης και την επιβράβευση των ιστορικών του αναζητήσεων. Τα Αργοναυτικά αντικατόπτριζαν γι’ αυτόν το πρώτο άνοιγμα του Ελληνισμού προς τα έξω, την πρώτη προσπάθεια επέκτασης πέρα από τα όριά του. Όπως σημείωνε και ο ίδιος, επρόκειτο για “το πρώτο μέγα ναυτικόν κατόρθωμα των προϊστορικών προγόνων μας”. Και κατέληγε: “Η επιτυχία του (του Θεοχάρη) διά της ανακαλύψεως των ανακτόρων της Ιωλκού ανοίγει ήδη ευρύτατον ορίζοντα εις την επιστήμην προς διαπίστωσιν της αληθείας του μυθολογικού κύκλου των Αργοναυτικών και επιτρέπει να γίνουν γνωστάι αι πρώται καταπληκτικάι επιδόσεις της ελληνικής φυλής εις την ναυσιπλοΐαν, εις την οποίαν αυτή οφείλει την επιβίωσιν και το μεγαλείον της.” Στο δεύτερο μέρος επισήμαινε, ότι ο πολιτισμός της Ιωλκού της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού παρουσίαζε πολλά κοινά με το σύγχρονό του Πρωτοελλαδικό πολιτισμό των νοτιότερων περιοχών και αυτό κατά τη γνώμη του ενείχε μέγιστη σημασία για την επιβεβαίωση της ενότητας της ελληνικής φυλής.³ Στις ανασκαφές του Βόλου αναφέρθηκε και ο Ορλάνδος σε ανακοίνωσή του για τα πεπραγμένα της Αρχαιολογικής Εταιρείας τον Απρίλιο του 1957 υπερθεματίζοντας: “η Ιωλκός των θρύλων υπήρξε πράγματι ένα μέγα και πρώιμον μυκηναϊκόν κέντρον, εκ του οποίου ήτο φυσικόν να εκπορευθή η πρώτη των Μυκηναίων Ελλήνων μεγάλη εξόρμησις προς την κατάκτησιν του Ευξείνου Πόντου.”⁴

¹ Η Καθημερινή, 15/7/56, σ.3

² δ.π., 7/8/56, σ.3 και 4

³ δ.π., 25/9/56, σ.3 και 4 (Α' μέρος) και 26/9/56, σ. 3 και 4 (Β' μέρος)

⁴ Οι ανακοινώσεις του Ορλάνδου δημοσιεύτηκαν από τον Παρασκευαΐδη σε έξι μέρη. Το συγκεκριμένο λήμμα προέρχεται από το Β' μέρος στο φύλλο της 16ης/4/57, σ.5. Για το πρώτο αλλά και τα επόμενα μέρη βλ. 14/4/57, σ.5 και 6 (Α' μέρος), 17/4/57, σ.3 και 4 (Γ' μέρος), 18/4/57, σ.5 (Δ' μέρος), 19/4/57, σ.5 (Ε' μέρος) και τέλος 20/4/57, σ.3 (ΣΤ' μέρος).

Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου ο Παρασκευαΐδης προσπάθησε να επιμηκύνει προς ακόμη αρχαιότερους χρόνους την ιστορία της ελληνικής φυλής. Στις ανασκαφές της αμερικανικής αποστολής στη Λέρνα ανακαλύφθηκαν οχυρώσεις της 3ης π.Χ. χιλιετίας και ο συντάκτης άρπαξε την ευκαιρία και εκβίασε το πόρισμα, ότι η ελληνική φυλή υπήρχε από τη χιλιετία εκείνη. Ο τίτλος του άρθρου του εντυπωσίαζε τον αναγνώστη: “Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΛΗ ΚΑΤΩΚΕΙ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ ΤΗΝ 3ην π.Χ. ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΔΑ. ΜΕΓΑΛΑ ΟΧΥΡΩΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ ΤΗΣ ΛΕΡΝΗΣ.”¹

Η πρόδος των ερευνών σε θέσεις της Παλαιολιθικής και Νεολιθικής εποχής από το 1958 και εξής έδωσε το ένανσμα στον Παρασκευαΐδη, να ενδιαφερθεί και για τις αρχαιότερες αυτές εποχές. Η φαντασία του εξήφθη και άρχισε να τον διεγείρει η υποψία, μήπως τελικά θα μπορούσαν οι απαρχές της ελληνικής φυλής να αναχθούν σε ακόμη παλαιότερους χρόνους. Ο τίτλος άρθρου του Μάρτιο του '58 έμοιαζε με θριαμβευτική διακήρυξη: “ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟΝ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΩΤΙΣΣΗΣ ΤΗΣ ΣΚΥΡΟΥ (ΚΑΙ ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΤΩΚΟΥΝΤΟ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗΝ ΕΠΟΧΗΝ).” Ο συντάκτης ενημέρωνε για τις ανασκαφές του Θεοχάρη, σε μια σπηλιά της Σκύρου στη θέση “Αχέλλι”. Στη θέση αυτή βρέθηκαν παλαιολιθικά εργαλεία και η συγκεκριμένη ανακάλυψη, κατά τον Παρασκευαΐδη, είχε μείζονα σημασία, γιατί παλαιότερα πιστευόταν, ότι η Ελλάδα ήταν ακατοίκητη κατά τους Παλαιολιθικούς χρόνους, ενώ στην πραγματικότητα η προ-ιστορία των κατοίκων της πήγαινε πολύ πιο μακριά.²

Τον ίδιο μήνα σ' ένα άλλο άρθρο του ο ίδιος συντάκτης πανηγύριζε από τη στήλη του και ο αναγνώστης έμενε ενεός: “Η ΑΚΜΗ ΕΝΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΥ ΠΡΙΓΚΙΠΑΤΟΥ. ΜΕΓΑΛΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ ΠΛΗΣΙΟΝ ΤΟΥ ΝΑΥΠΗΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΓΟΥΣ.” Το δημοσίευμα πραγματευόταν την ανακάλυψη από το Θεοχάρη του μυκηναϊκού ανακτόρου της Ιωλκού. Η ανακάλυψη αυτή επιβεβαίωνε για το μναλό του Παρασκευαΐδη αφ' ενός μεν το μοντέλο της “Αργοναυτικής Εκστρατείας”, της πρώτης κατά το μύθο επέκτασης των Ελλήνων προς την Ανατολή, αφ' ετέρου δε το μοναρχικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο και στις προϊστορικές ακόμη ανασκαφές μπορεί να βρει κανείς λίγο “γαλάζιο αίμα”, αρκεί να πιστεύει σ' αυτό. Ο Παρασκευαΐδης που το πίστευε, θεωρούσε, ότι βρέθηκε η πόλη του Νηλέα, του γιου του Ποσειδώνα.³

Η ίδια ταύτιση μύθου και ιστορίας επιχειρήθηκε από τον εν λόγω συντάκτη και για το Θηβαϊκό Κύκλο. Σε άρθρο του για τις αρχαιότητες της Θήβας δεχόταν τον Κάδμο και τον Οιδίποδα ως ιστορικά πρόσωπα. Η ιστορικότητά τους προσέδιδε επιπλέον κύρος στο μεγαλείο της φυλής. Ο ίδιος ομολογούσε: “Οι βασιλείς αυτοί των Θηβών, που εθεωρούντο άλλοτε μόνον ως επινοήσεις της φαντασίας των προγόνων μας, σχετίζονται ήδη με προβλήματα του παρελθόντος της ελληνικής φυλής, που αποτελούν θέματα των σοβαρότερων αρχαιολόγων και ιστορικών της εποχής μας.”⁴

Λίγο πριν έγινε αναφορά σε άρθρο του Παρασκευαΐδη για την Παλαιολιθική εποχή στον ελλαδικό χώρο με αφορμή την ανακάλυψη μιας παλαιολιθικής θέσης στη Σκύρο (βλ. παραπάνω, 2/3/58). Το Σεπτέμβριο το '58 όμως ήρθε η σειρά του καθηγητή των Πανεπιστημίων Χαϊδελβέργης και Σααρμπρύγκεν V. Milojčić να ανακοινώσει στο

¹ Η Καθημερινή, 3/10/57, σ.3 και 4

² ά.π., 2/3/58, σ.7

³ ά.π., 23/3/58, σ.5 και 6

⁴ ά.π., 12/7/58, σ.3 και 4

Γερμανικό Ινστιτούτο την ανακάλυψη δώδεκα νέων θέσεων της Παλαιολιθικής εποχής στην περιοχή δυτικά της Λάρισας στην κοιλάδα του Πηγειού. Ως συνέπεια ακολούθησε και ένα άρθρο του Παρασκευαΐδη με τίτλο: “ΑΓΡΟΟΠΤΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΚΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ. Η ΕΛΛΑΣ ΕΙΧΕ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΑΠΟ ΠΟΛΛΩΝ ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΔΩΝ. ΚΑΤΩΚΕΙΤΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑΝ ΦΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ.” Ο Milojčić ανακάλυψε παλαιολιθικά εργαλεία στη Θεσσαλία και ο Παρασκευαΐδης διακύρωσε από τη σήλη του, ότι με την ανακάλυψη αυτή “αποδεικνύεται, ότι οι πλησιέστεροι απόγονοι του Αδάμ ευρίσκοντο εις την Ελλάδα, τουλάχιστον από τότε που έκαναν την πρώτην εμφάνισίν των τα Μαμμούθ επί της γης.”¹

Ο Παρασκευαΐδης είχε αρχίσει να πιστεύει πλέον, ότι οι Έλληνες εμφανίστηκαν στην Ελλάδα πριν από την Εποχή του Χαλκού. Προς επίρρωσην των απόψεών του δημοσίευσε τον Απρίλιο του 1962 τα πορίσματα των ανθρωπολογικών ερευνών του Άρη Πουλιανού. Αυτή τη φορά τα συμπεράσματα έφερναν τις απαρχές του ελληνικού πολιτισμού στα χρόνια της Νεολιθικής εποχής. Χαρακτηριστικά σημείωνε ο συντάκτης, ότι “υπάρχει γενετική αλληλουχία εις τον πληθυσμόν της Ελλάδος από την Νεολιθικήν εποχήν έως την σύγχρονον.” Μάλιστα μεταφέροντας τα συμπεράσματα του Έλληνα ανθρωπολόγου επισήμαινε, ότι “η διάδοσις άλλων γλωσσών και πολιτισμού εις τον χώρον της Ελλάδος πολύ ολίγον επέδρασεν εις την αλλαγή του μορφολογικού τύπου των ανθρώπων αυτού του χώρου.” Αποδεικνύονταν πλέον με τη συνηγορία της ανθρωπολογίας και διά στόματος Παρασκευαΐδη ότι ο Ελληνισμός είναι αυτόχθων στο χώρο που βρίσκεται σήμερα. Ο Πουλιανός θεωρούσε, πως οι Έλληνες ανήκουν στον Ανατολικομεσογειακό κλάδο της μεγάλης Ευρωπαϊκής φυλής.² Τισως τα πορίσματα αυτά να είχαν ακόμη μεγαλύτερη σημασία και απήχηση αν δημοσιεύονταν στις μέρες μας, στην εποχή της Ενωμένης Ευρώπης.

Το Μάιο του 1962 ο John Chadwick έδωσε άλλη μια σειρά διαλέξεων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ο Παρασκευαΐδης με σχετικό άρθρο δημοσίευσε μια περιληπτή των ανακοινώσεών του. Το συμπέρασμα στο οποίο είχε καταλήξει ο Chadwick για το χρόνο στον οποίο δημιουργήθηκε η ελληνική γλώσσα είχε πολύ μεγάλη σημασία για το συντάκτη. Γι’ αυτό και ο βροντερός τίτλος του άρθρου του: “ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ. ΕΞΗΤΕΛΩΝ ΧΘΕΣ ΝΕΑ ΘΕΩΡΙΑ ΠΕΡΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.” Σύμφωνα με το διάσημο γλωσσολόγο η ελληνική γλώσσα δημιουργήθηκε εντός των ορίων του σημερινού ελλαδικού χώρου, γύρω στο 2.000 π.Χ., όταν διείσδυσαν στην Ελλάδα οι Ινδοευρωπαίοι, οι οποίοι κατέλαβαν τους προϋπάρχοντες πληθυσμούς. Ούτε οι Ινδοευρωπαίοι αυτοί όμως αλλά ούτε και οι προηγούμενοι κάτοικοι της ελληνικής χερσονήσου μιλούσαν την ελληνική γλώσσα. Η ελληνική προήλθε από τη συνένωση των διαλέκτων και των δύο αυτών πληθυσμών. Από αυτή ακριβώς την ανάμειξη προέκυψε και το ελληνικό έθνος.³

Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου ο Παρασκευαΐδης ασχολήθηκε και πάλι με τη μυκηναϊκή Ελλάδα. Τίτλος του άρθρου του: “ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΗΣ Β’ ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΔΟΣ ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ. ΟΙ ΜΥΚΗΝΑΙΟΙ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ ΕΙΧΟΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΟΧΙ ΜΟΝΟΝ ΜΕ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗΝ ΆΛΛΑ ΚΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΑΙΓΑΛΙΑΝ.” Το μοντέλο των Μυκηναϊκού “θαύματος” επέστρεψε με το δημοσίευμα αυτό, το οποίο βασιζόταν στα αποτελέσματα των ανασκαφών του καθηγητή Μαρινάτου στο λόφο της Περιστεριάς στη Μεσσηνία. Στο

¹ *H Καθημερινή*, 23/9/58, σ.3 και 4

² ά.π., 8/4/62, σ.9 και 10

³ ά.π., 26/5/62, σ.4

δρόμο ενός θολωτού τάφου ανακαλύφθηκαν κάποιες ψήφοι από ήλεκτρο, που προέρχονταν, όπως διατεινόταν ο καθηγητής και υπερθεμάτιζε ο συντάκτης, από την περιοχή του Έσεξ στην Αγγλία. Παρόμοιες ψηφίδες είχαν βρεθεί και στον εξωτερικό ταφικό περίβολο των Μυκηνών και το γεγονός αυτό οδήγησε το Μαρινάτο στο συμπέρασμα, ότι τις είχαν φέρει μαζί τους οι Μυκηναίοι από τα μακρινά τους ταξίδια στη Γηραιά Αλβιώνα.¹

Η αναγωγή της αρχής της ελληνικής φυλής στα μυκηναϊκά χρόνια φαίνεται πάντως, ότι δεν ικανοποιούσε αρκετά τα εθνικιστικά πνεύματα των αρχαιολόγων και των δημοσιογράφων. Το Φεβρουάριο του 1963 σε άρθρο του Παρασκευαϊδη πληροφορούμαστε, ότι οι πρώτοι Έλληνες τελικά κατοικούσαν στον Ελλαδικό χώρο από την παλαιολιθική εποχή.² Με αφορμή τις ανασκαφές στο Νεολιθικό οικισμό του Σέσκλου στη Θεσσαλία, ο Παρασκευαϊδης μετέφερε τη διαπίστωση του αρχαιολόγου Θεοχάρη, σύμφωνα με την οποία υπήρχε γηγενής πληθυσμός στην Ελλάδα από τα Παλαιολιθικά χρόνια. Το ουσιώδες πόρισμα του συντάκτη διατυπωνόταν πλέον με αξιωματική σημασία: “οι Πρωτοέλληνες ευρίσκονται εις την Ελλάδα από την Παλαιολιθικήν εποχήν”. Μάλιστα παρέπεμπε τους αναγνώστες του να διασταυρώσουν τις πληροφορίες, που τους παρείχε, στο βιβλίο του στρατηγού Ξ. Λίβα με τίτλο *Η Αιγαίς, Κοιτίς των Αρίων και τον Ελληνισμού*.³ Ο Λίβας, στρατηγός εν αποστρατεία εκείνα τα χρόνια, είχε εκδώσει, ως αποτέλεσμα της ενασχόλησής του με την ανθρωπολογία, το βιβλίο αυτό, το οποίο μάλιστα βραβεύτηκε από την Ανθρωπολογική Εταιρεία. Φαίνεται, ότι η μελέτη του επηρέασε το στοχασμό του Παρασκευαϊδη, ο οποίος με περισσή ικανοποίηση διαπίστωνε πλέον, πως η ελληνική φυλή ήταν πολύ αρχαιότερη απ' όσο φανταζόταν. Ο στρατηγός-ανθρωπολόγος με τη συγκεκριμένη εργασία προσπαθούσε να αποδείξει, ότι οι Έλληνες ήταν οι φυσικοί απόγονοι των Αρίων, που κατοικούσαν στην ίδια περιοχή από τα Παλαιολιθικά χρόνια. Υποστήριζε, ότι η φυλετική ενότητά τους διατηρήθηκε αδιατάρακτη στο πέρασμα των χιλιετιών και πως οι άλλες φυλές, που εμφανίστηκαν και εγκαταστάθηκαν κατά καιρούς στον ίδιο χώρο με τους σημερινούς Έλληνες, ήταν ποσότητες ασήμαντες, μηδαμινές και αμελητέες.⁴ Ως τόπο κατοίκησης των Αρίων όριζε την Αιγαίδα, την περί το Αιγαίο δηλαδή περιοχή, που πριν από χιλιάδες χρόνια ήταν στεριά. Από εκεί λοιπόν εκτιμούσε, ότι ξεκίνησαν οι Άριοι και όχι από κάποιο άλλο μέρος της Ευρώπης, η οποία τότε καλυπτόταν από παγετώνες. Πριν από 12.000-15.000 χρόνια όμως η Αιγαίδα καταποντίστηκε και το μεγαλύτερο μέρος της καλύφθηκε από θάλασσα. Οι Άριοι κάτοικοι της κατά το Λίβα αναγκάστηκαν να αποσυρθούν στις κορυφές των βουνών, που αποτέλεσαν στη συνέχεια τα σημερινά νησιά του Αιγαίου πελάγους. Λόγω του κατακερματισμού της παλιάς στεριάς και της κατοίκησης πια στα νησιά και την Κρήτη, οι Άριοι, για να αποκαταστήσουν τη μεταξύ τους επικοινωνία, υποχρεώθηκαν να στραφούν στη ναυσιπλοΐα. Ο Λίβας σ' αυτούς τους πρώτους θαλασσοπόρους ανακάλυψε τους “Αρχαιοέλληνες”, γνήσιους απόγονους των οποίων θεωρούσε τους σημερινούς κατοίκους του Ελληνικού Κράτους.⁵ Η περίπτωση

¹ *H Καθημερινή*, 21/10/62, σ.9 και 10

² δ.π., 24/2/63, σ.6

³ Η πρώτη έκδοση της “Αιγαίδος” έγινε το 1956. Τα στοιχεία της παρούσας μελέτης αρύσθηκα από τη δεύτερη (συμπληρωμένη) έκδοση του 1963.

⁴ Λίβας, 1963, σ.9

⁵ δ.π., σ.13-15

του στρατηγού-ανθρωπολόγου είναι άκρως ενδιαφέρουσα για τα χρόνια που εξετάζουμε. Η “Αιγήπη” μετατόπιζε το βάρος από την έννοια του έθνους σ’ αυτή της φυλής, μιας φυλής που χαρακτηρίζοταν ανώτερη από τις άλλες. Οι πολιτισμοί της Μεσοποταμίας και της Αιγύπτου συγκρινόμενοι με αυτόν των Αρίων-Αρχαιοελλήνων, αποκαλούνταν καθυστερημένοι.¹ Και σαν να μην έφταναν αυτά, ο Λίβας υποστήριζε, ότι και στους ιστορικούς χρόνους η ελληνική φυλή ήταν σημαντικότερη από τις υπόλοιπες των Βαλκανίων. Τους Βούλγαρους και τους Σλάβους, τους αποκαλούσε “τεχνητές εθνότητες”.² Τους Τούρκους τους θεωρούσε μια εθνότητα που συγκροτήθηκε δια του παιδομαζώματος.³ Για τους Αλβανούς δε, πίστευε πως ήταν απόγονοι των Ελλήνων και των αρχαίων Ήπειρων.⁴ Οι ιδεολογικοποιημένες αυτές διαπιστώσεις ξεπερνούσαν πια τις ακρότητες του εθνικισμού και της εθνικοφροσύνης και καλλιεργούσαν ένα κλίμα φυλετικής υπεροχής, που τεκμηριωνόταν με “ναζιστική” επιχειρηματολογία. Και είναι φανερό, ότι οι αρθρογράφοι της *Καθημερινής* με επικεφαλής των Παρασκευαϊδή ασπάστηκαν πολύ νωρίς αυτές τις ιδέες.

Ας ξαναγυρίσουμε όμως στην επισκόπηση των άρθρων. Η διαπίστωση της πανάρχαιης κατοίκησης της Ελλάδας είχε δώσει, όπως είδαμε, το δικαίωμα, σε όσους επιδίωκαν την προβολή του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού για εθνικιστικούς λόγους, να εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στις προϊστορικές ανασκαφές παλαιολιθικών και νεολιθικών θέσεων. Τον Ιούλιο του '63 δημοσιεύονταν πληροφορίες για την ανακάλυψη του προϊστορικού οικισμού της Νέας Νικομήδειας από τη Βρετανική Σχολή Αθηνών. Η είδηση έφερε τον εντυπωσιακό τίτλο: “ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΝ ΑΝΕΚΑΛΥΨΘΕΑΝ ΙΧΝΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΥ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.”⁵

Το Μάρτιο του 1964 ο Παρασκευαϊδης για άλλη μια φορά συνέδεσε την προϊστορία με τη γένεση της ελληνικής φυλής. Την ευθύνη για αυτές τις ναζιστικού τύπου επινοήσεις δεν την έφερε μόνο ο συντάκτης. Οφείλουμε να παραδεχτούμε, ότι τις περισσότερες φορές τις κατασκεύαζαν οι ίδιοι οι αρχαιολόγοι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση του τότε εφόρου αρχαιοτήτων Θεσσαλίας Δημ. Θεοχάρη. Ο αρχαιολόγος έδωσε το Μάρτιο του '64 μια διάλεξη στην Αρχαιολογική Εταιρεία με θέμα τις θεσσαλικές αρχαιότητες της Μυκηναϊκής εποχής. Το περιεχόμενο της ανακοίνωσής του το διαβάζουμε στο άρθρο του Παρασκευαϊδη με τίτλο “ΤΑ ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΘΝΟΣ ΔΙΕΜΟΡΦΩΘΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΙΔΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ.” Όπως ανέφερε ο συντάκτης στο άρθρο, ο Θεοχάρης στην ομιλία αυτή χαρακτήρισε την περιοχή μεταξύ Ολύμπου, Πίνδου και Θερμοπυλών “Εδέμ του Ελληνισμού.” Στη δομή του λόγου του αρχαιολόγου αποκαλυπτόταν η ιερότητα με την οποία προβάλλονταν οι αρχαιότητες στη συνείδησή του. Η Θεσσαλία παρομοιαζόταν με την “Εδέμ”. Αν ο Ελληνισμός ήταν θρησκεία δηλαδή, η περιοχή αυτή θα ήταν ο “Παράδεισός” της, ο τόπος προέλευσης αλλά και προορισμού των Ελλήνων. Και πράγματι το ίδιο άρθρο του Παρασκευαϊδη μας πληροφορούσε, πως ο Θεοχάρης στην ίδια διάλεξη διατράνωνε, ότι στην πεδιάδα της Θεσσαλίας “εσυνηδητοποιήθη η νέα φυλή του Ελληνισμού πολύν καιρόν προ της Μυκηναϊκής περιόδου. Αφού έγιναν στην χώραν της διεισδύσεις συγγενών φυλετικών

¹ Λίβας, 1963, σ.64

² δ.π., σ.24-27

³ δ.π., σ.32

⁴ δ.π., σ.43

⁵ *H Καθημερινή*, 10/7/63, σ.4

στοιχείων από την Ήπειρον και την Μακεδονίαν, συνετελέσθη εις αυτήν η εθνική σύστασις των Ελλήνων και διεμορφώθη εις αυτήν και ο Μυκηναϊκός πολιτισμός".¹

Ένα μήνα αργότερα ο Παρασκευαΐδης δημοσίευσε ένα άρθρο με θέμα τις ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας που διενεργήθηκαν το 1963. Στο άρθρο αυτό δόθηκε και πάλι ιδιαίτερη σημασία στις ανασκαφές του Θεοχάρη στη Θεσσαλία. Η σημασία αυτών των προϊστορικών ερευνών τονιζόταν από τον τίτλο ήδη του άρθρου: "ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΣΕ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟΧΘΩΝ ΚΑΙ ΑΝΕΥ ΔΙΑΚΟΠΗΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ." Ο Παρασκευαΐδης ενημέρωνε ξανά για τα δεδομένα του Θεοχάρη από τις ανασκαφές της Θεσσαλίας, τα οποία οδηγούσαν στο συμπέρασμα, ότι στην περιοχή αυτή κατά τους Νεολιθικούς χρόνους αναπτύχθηκε ένας γηγενής πληθυσμός, που με τη σειρά του προερχόταν από ένα παλαιότερο επίσης αυτόχθονα παλαιολιθικό πολιτισμό.²

Όπως αντιλαμβανόμαστε, στα 1964 πια η μυκηναϊκή εποχή ως terminus ante quem για την εμφάνιση της ελληνικής φυλής είχε ξεπεραστεί. Όμως αυτό δε σήμανε, ότι δε συνεχίζονταν οι μνείες στο μυκηναϊκό παρελθόν. Τον Απρίλιο του '64 δημοσιεύτηκε στην *Καθημερινή* ένα άρθρο του καθηγητή του Πανεπιστημίου της Αθήνας Σπ. Μαρινάτου, το οποίο είχε ως τίτλο "ΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΤΟΥ ΚΑΔΜΟΥ ΕΙΣ ΤΑΣ ΘΗΒΑΣ." Το άρθρο αναφερόταν στις μυκηναϊκές αρχαιότητες της Θήβας και δη στο "Ανάκτορο του Κάδμου". Αξίζει να σταθούμε στην εισαγωγή του άρθρου, όπου ο καθηγητής εκφωνούσε ένα άκρως εθνικιστικό λογίδριο: "...η Ελλάς είναι το παλαιότατον ιστορικόν έθνος επί της ευρωπαϊκής ηπείρου. Άλλα και με όλον τον κόσμον αναμετρουμένη η Ελλάς μόνην την Κίναν θα έχει ανταγωνιστήν. Μετά την ανάγνωσιν της Μυκηναϊκής γραφής έχομεν γραπτά δοκουμέντα της γλώσσης μας και έχομεν μαζί ιστορίαν και τέχνην και πολιτισμόν, τα οποία αρχίζουν από το 1.500 π.Χ. και ζουν εξελισσόμενα αδιακόπως μέχρι σήμερον. Δεν υπάρχει άλλον ανάλογον έθνος εις τον Κόσμον, το οποίο να ζη ακόμη μαζί με τον πανάρχαιον πολιτισμόν του, εκτός από τους Κινέζους. Αυτά δεν τα λέγομεν ημείς, αλλά ξένοι και ακομμάτιστοι ερευνηταί".³

Τον Ιανουάριο του 1967 εκδόθηκε στις Η.Π.Α. ο "Εθνικός Γεωγραφικός Άτλας του Κόσμου". Στον άτλαντα αυτό αναφερόταν, ότι οι κάτοικοι της Ελλάδας του 1966 ήταν απόγονοι Σλάβων, Τούρκων και αρχαίων ελληνικών φυλών. Ο Παρασκευαΐδης που ήταν απόλυτα πεπεισμένος, ότι στην Ελλάδα της εποχής του κατοικούσαν οι κληρονόμοι των Αρίων, των αρχαίων Μυκηναίων, της Κλασικής Αθήνας, του Ελληνιστικού κράτους του Μ. Αλεξάνδρου και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, εξανέστη και αποκάλεσε συλλήβδην αυτές τις απόψεις "ανθελληνική προπαγάνδα". Γι' αυτό το λόγο δημοσίευσε ένα άρθρο με τίτλο: "ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΚΡΟΥΣΙΝ ΤΗΣ ΑΝΘΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ. ΤΑ ΝΕΑ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ Η ΕΘΝΟΓΕΝΕΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ." Στο δημοσίευμα αυτό προσπάθησε να αντικρούσει αυτές τις απόψεις και διακήρυξσε, ότι και βάσει των ανθρωπολογικών στοιχείων οι κάτοικοι της Ελλάδας είναι γνήσιοι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων, οι οποίοι με τη σειρά τους ήταν αυτόχθονες. Παρέπεμψε δε για άλλη μια φορά στο βιβλίο του στρατηγού-ανθρωπολόγου Ξέρζη Λίβα, *H Αιγαῖς, κοιτίς των Αρίων και του Ελληνισμού*, και στις απόψεις του ανθρωπολόγου

¹ *Η Καθημερινή*, 27/3/64, σ.5

² ί.π., 30/4/64, σ.5

³ ί.π., 17/4/64, σ.3

Άρη Πουλιανού, σύμφωνα με τις οποίες οι κάτοικοι της Ελλάδας του 1967 ήταν γνήσιοι απόγονοι των αρχαίων λαών, “που είχαν αφομοιώσει την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό”.¹

¹ *H Καθημερινή*, 15/1/67, σ.9

4. Η πορεία της “ελληνικής φυλής” κατά τους Ιστορικούς χρόνους

Η αρχαιολογική αρθρογραφία της *Καθημερινής* από το 1945 μέχρι το '67 προσπάθησε να προβάλει την ιστορία των ανθρώπων που ζούσαν στον ελλαδικό χώρο από τα πολύ παλιά χρόνια ως ιστορία μίας ελληνικής φυλής ή ενός ελληνικού έθνους, που προερχόταν από τα προϊστορικά χρόνια. Όπως φάνηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, η επινόηση του μορφώματος “ελληνική φυλή” ή “ελληνικό έθνος” εκφράστηκε κυρίως διά των άρθρων εκείνων, που πραγματεύονταν τις προϊστορικές ανασκαφές. Αυτό συνέβη, επειδή τα προϊστορικά ευρήματα προσέδιδαν μεγαλύτερο κύρος στην αίγλη του αρχαίου ελληνικού μεγαλείου, όπως το είχαν συλλάβει και το φαντάζονταν οι εθνικόφρονες. Όσο πιο παλιά δείγματα ελληνικού πολιτισμού ανακαλύπτονταν τόσο πιο μεγάλη γινόταν η ηλικία της ελληνικής αυτής φυλής. Η έλλειψη γραπτών πηγών στους Παλαιολιθικούς και Νεολιθικούς χρόνους έδωσε στους προϊστορικούς αρχαιολόγους και αρθρογράφους της εποχής το δικαίωμα να υποθέτουν και να φαντάζονται, ότι τους εξυπηρετούσε στην προσπάθεια να τεκμηριώσουν επιστημονικά την αρχαιόθεν προέλευση της φυλής. Για τους ιστορικούς χρόνους όμως η κατάσταση είναι διάφορετική. Τα άρθρα που αναφέρονταν σε γεωμετρικές, αρχαϊκές, κλασικές ή ελληνιστικές ανασκαφές στο σύνολό τους πλην ελαχίστων εξαιρέσεων ήταν περιγραφικά άρθρα που παρουσίαζαν τα μνημεία. Πρέπει να ληφθεί υπόψη, ότι στα ιστορικά χρόνια η ύπαρξη των γραπτών πηγών συγκράτησε τη φαντασία των αρχαιολόγων και των συντακτών καθώς υπήρχαν πλέον αντικειμενικές σταθερές. Ωστόσο σε κάποια άρθρα που αναφέρονται σε ανασκαφές μνημείων των ιστορικών χρόνων μπορούμε να διακρίνουμε ίχνη εθνικιστικών ερμηνειών και εκτιμήσεων.

Ο Ν.Σ. που το 1952 ήταν ο βασικός συντάκτης αρχαιολογικών άρθρων, αναφερόμενος σ' ένα δημοσίευμά του στις ανασκαφές των Γάλλων στη γεωμετρική νεκρόπολη του Άργους ήλπιζε, ότι οι έρευνες θα μπορούσαν να διαφωτίσουν τις ιστορικές εξελίξεις του ελληνικου έθνους.¹

Η πρόταξη των εννοιών “έθνος-φυλή” δεν γινόταν μόνο από άρθρα που ασχολούνταν με τις εν ενεργείᾳ ανασκαφές. Μπορούσε να επιτευχθεί κάλλιστα και διά της προβολής μιας αρχαιολογικής συλλογής. Τον Ιούνιο του '57 δημοσιεύτηκε ένα άρθρο με τίτλο “ΕΝΑΣ ΘΙΣΑΥΡΟΣ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ. ΤΙ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕΙ Η ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΗΣ Κ. Ε.Λ. ΣΤΑΘΑΤΟΥ ΠΟΥ ΕΔΩΡΗΘΗ ΕΙΣ ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ.” Το άρθρο μονογραφόταν με τα αρχικά του συντάκτη, που ήταν “Δ.Σ.” και είχε ως θέμα τη δωρεά της συλλογής. Στον επίλογο του δημοσιεύματος ο Δ.Σ. αναφερόμενος στα αντικείμενα της συλλογής σημείωνε, ότι θα μπορούσαν να θεωρηθούν “ως εγκώμια του ελληνικού πνεύματος και του καλλιτεχνικού αισθητηρίου της ελληνικής φυλής, την οποίαν διακρίνει ανωτέρα δημιουργική πνοή και ασύγκριτος του καλού και του ωραίου διαίσθησις.” Και κατέληγε: “Αναντιρρήτως η συλλογή Σταθάτου αποτελεί διθύραμβον διά την προγονικήν ημών τέχνην και αναδεικνύει την υπεροχήν μίας φυλής ήτις εδημιούργησε το Ελληνικόν Θαύμα.”²

¹ *H Καθημερινή*, 30/11/52, σ.3 και 6

² ά.π., 4/6/57, σ.2

Από το 1958 άρχισε να απασχολεί τις αρχαιολογικές στήλες και η ελληνιστική εποχή. Οι ελληνιστικοί χρόνοι προσφέρονταν για εθνικιστικές εξάρσεις επειδή η απεραντοσύνη της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου έθελγε τους νοσταλγούς της Μεγάλης Ιδέας και του οικουμενικού Ελληνισμού. Τον Αύγουστο του '58 ο Φώτ. Πέτσας, έφορος τότε αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης, δημοσίευσε τα μέχρι εκείνης της περιόδου αποτελέσματα των ανασκαφών του στην αρχαία Πέλλα. Υπενθυμίζοντας ότι από την πόλη αυτή είχε αρχίσει η εκστρατεία του Αλεξάνδρου εξηγούσε: “Αποτέλεσμα της εκστρατείας εκείνης ήτο ο εξελληνισμός του τότε γνωστού κόσμου, πράγμα που προελείανε την οδόν διά τον Χριστιανισμόν. Η ηθική και πνευματική ζωή της συγχρόνου εποχής μας είναι ουσιαστικώς ένα προϊόν των δύο εκείνων παραγόντων: διότι, παρ' όλον που βραδύτερον οι Ρωμαίοι κατέστρεψαν την Πέλλαν και εδίωξαν τον Χριστιανισμόν, ο ελληνικός πολιτισμός και η χριστιανική θρησκεία διεδόθησαν συνεπεία τούτου ακόμη περισσότερον και έρριψαν ρίζας εις κάθε χώραν. Δι' αυτόν τον λόγον η Πέλλα έχει σήμερον τόσον μεγάλην σημασίαν διά κάθε χώραν της γης. Θα έπρεπε να έχει τεθή εις ίστην μοίραν με τας Αθήνας, την Ρώμην και τους Αγίους Τόπους.”¹

Από το 1959 φαινόταν, ότι η καρδιά της ελληνικής αρχαιολογίας είχε αρχίσει να κτυπά πλεόν στις ανασκαφές της Πέλλας. Το κύρος και το μεγαλείο του Μεγάλου Αλεξάνδρου τις καθιστούσε πολύ σημαντικές. Ο Φ. Πέτσας πάλι, έγραφε σε σχετικό άρθρο στο περιοδικό *Archaeology* στα τέλη του '58: “Η ημέρα, κατά την οποίαν θα ευρεθή εις την Πέλλαν το ανάκτορον των Μακεδόνων βασιλέων, θα είναι μία από τας ευτυχεστέρας ημέρας της ελληνικής αρχαιολογίας.”²

Τα μνημεία που σχετίζονταν με την πατρογονική γη του Φιλίππου του Β' και του Μεγάλου Αλεξάνδρου αποτέλεσαν ιερούς χώρους για τους αναπολούντες την πορεία του Μακεδόνα στρατηλάτη. Πριν μεταφερθεί στην Πέλλα τον 5ο π.Χ. αιώνα, το κέντρο της επικράτειας των Μακεδόνων βρισκόταν στην περιοχή της Έδεσσας. Ο Μίλτης Παρασκευαΐδης το Φεβρουάριο του 1962 σε άρθρο του με θέμα την κατασκευή εργοστασίου της Δ.Ε.Η. στην περιοχή “Λόγγος” της Έδεσσας, αποκαλούσε την πόλη αυτή “ιερά”. Αιτία, όπως υποστήριζε, ήταν το γεγονός ότι από εκεί ξεκίνησε “η μεγαλυτέρα εξόρμησις της φυλής μας διά την απόκτησιν της εθνικής ενότητος, που επέτρεψεν την διάδοσιν του ελληνικού πολιτισμού και έξω των ορίων της Ελλάδος”.³

¹ *H Καθημερινή*, 13/8/58, σ.3 και 4

² ί.π., 22/1/59, σ.3. Επίσης Petsas, 1958, σ.254

³ *H Καθημερινή*, 11/2/62, σ.8

5. Η “ελληνικότητα” των εδαφών του Ελληνικού Κράτους

Όπως θα δούμε σε επόμενα κεφάλαια, προβαλλόταν συχνά από τις στήλες της εφημερίδας η ελληνικότητα πολλών περιοχών που βρίσκονταν έξω από τα σύνορα της χώρας. Η εθνικιστική μονομανία της αρθρογραφίας είχε ως συνέπεια την εστίαση του ενδιαφέροντος σε αρχαιολογικούς τόπους και άλλων κρατών, σε περιοχές που βρίσκονταν αρχαίες ελληνικές αποικίες ή εγκαταστάσεις. Ωστόσο η αναζήτηση “ελληνικών” μνημείων έξω από τα σύνορα, δε σήμαινε σε καμία περίπτωση, ότι είχε αμβλυνθεί η έλξη για τις αρχαιολογικές έρευνες που επιτελούνταν εντός της ελληνικής επικράτειας κοντά στα σύνορα. Αναφέρομαι στις λεγόμενες “ακριτικές” περιοχές, όπως συνήθιζαν και συνηθίζουν να αποκαλούν την Ήπειρο, τη Μακεδονία και τη Θράκη. Ακριτικά βέβαια θεωρούνται και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, όμως η συνοριακή γραμμή που ξεκινά από την Ήπειρο και καταλήγει στη Θράκη ήταν πιο εύθραυστη στο υποσυνείδητο των αναλυτών και των αρθρογράφων της εποχής. Η ανακάλυψη αρχαίων ελληνικών μνημείων στους συνοριακούς τόπους έπρεπε να προβληθεί για να διασφαλιστεί η πανάρχαιη ελληνικότητά τους. Οι εντάσεις με την Αλβανία, τη Βουλγαρία και την Τουρκία εξανάγκαζαν τους συντάκτες αρχαιολογικών άρθρων να βρίσκονται σε επάλξεις. Η υποκίνηση από τους Γιουγκοσλάβους του ζητήματος περί “καταπίεσης της σλαβομακεδονικής μειονότητας” το 1950¹ και το 1962,² οι εντάσεις με τη Βουλγαρία το 1952,³ το 1954,⁴ και το 1959⁵ και η διατήρηση της εμπόλεμης κατάστασης με την Αλβανία, είχαν προκαλέσει τα εθνικιστικά ένστικτα των αρθρογράφων, οι οποίοι είχαν κινηθεί σε ένα αγώνα υπεράσπισης και προβολής των ελληνικών αρχαιολογικών μνημείων της Ήπειρου, της Μακεδονίας και της Θράκης. Αν αναλογιστούμε την ένταση και την εθνικιστική παράκρουση, που ζήσαμε σχετικά

¹ Το 1950 έθεσε το ζήτημα της προστασίας των μειονοτικών δικαιωμάτων των σλαβόφωνων της Μακεδονίας ο επιτετραμμένος της Γιουγκοσλαβίας στην Αθήνα Σέχοβιτς. Βλ. Λιναρδάτος, Α', σ. 126-127

² Το Νοέμβριο αυτού του χρόνου ο εκτρόπωτος του Γιουγκοσλαβικού Υπουργείου Εξωτερικών Κουντζίτσε σε σχετικό του άρθρο, ότι “οι διαφορετικές απόψεις των δύο χωρών για το “μακεδονικό” εμποδίζουν την ανάπτυξη των σχέσεων.” Βλ. Λιναρδάτος, Δ', 145-148

³ Τον Ιούλιο προκλήθηκε μεταξύ των δύο χωρών θερμό επεισόδιο στη νησίδα “Γάμα” του Έβρου, που προκάλεσε την επέμβαση των Αμερικάνων. Βλ. Λιναρδάτος, Α', 485-486

⁴ Το 1954 εξαιτίας της προσφυγής της Κυβέρνησης Παπάγου στον Ο.Η.Ε. για το Κυπριακό, οι Άγγλοι επέλεξαν ως τακτική αντιπερισπασμού την υποκίνηση μειονοτικών ζητημάτων εις βάρος της Ελλάδας. Μάλιστα συγκροτήθηκε μια “Επιτροπή πολιτικών και θρησκευτικών οργανώσεων της Μακεδονίας”, που υποτίθεται, ότι αντιπροσώπευε 100.000 Μακεδόνες της Αμερικής. Η Επιτροπή αυτή υπέβαλε υπόμνημα στον Ο.Η.Ε., με το οποίο κατηγορούσε την Ελλάδα, ότι “αρνόταν τις πιο στοιχειώδεις ελευθερίες στους βουλγαρικής και ρουμανικής καταγωγής πληθυσμούς της Μακεδονίας”. Βλ. Βουρνάς, 1997, σ.69-71

⁵ Στα τέλη του χρόνου ο Γ.Γ. του Κ.Κ. Βουλγαρίας Ζίβκωφ κατηγόρησε στη βουλγαρική εθνοσυνέλευση την κυβέρνηση Καραμανλή, ότι αρνόταν να κάνει βήματα προόδου για τη βελτίωση των σχέσεων των δύο χωρών, επειδή απαιτούσε πρώτα από τη Βουλγαρία να προβεί σε κινήσεις πολεμικών αποζημιώσεων. Επίσης μέμφθηκε την ελληνική κυβέρνηση για το ότι αναμοχλεύοντας το παρελθόν δηλητηρίαζε τις ελληνοβουλγαρικές σχέσεις. Τέλος διατύπωνε την άποψη, πως η διατήρηση εκ μέρους της Ελλάδας της εμπόλεμης κατάστασης με την Αλβανία ήταν εξωφρενική για τα Βαλκάνια. Βλ. Λιναρδάτος, Γ', σ. 498-500

πρόσφατα με αφορμή την ονομασία του κράτους της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, θα είναι πιο εύκολο να καταλάβουμε τα παραληρήματα περί ελληνικότητας, που εκδηλώνονταν πριν από τριάντα ή πενήντα χρόνια. Σε καιρούς που η εθνικοφροσύνη ήταν η κυρίαρχη ιδεολογία, δε χωρούσε οποιαδήποτε συζήτηση επ' αυτού. Οι διαφωνούντες θα σπίλωναν το πιστοποιητικό των εθνικών και κοινωνικών φρονημάτων τους.

Η απόδειξη της ελληνικότητας των συνοριακών περιοχών ήταν διακαής πρόθεση και των κυβερνήσεων και των αρχαιολόγων αλλά και των αρθρογράφων. Το 1952 ο συνεργάτης της εφημερίδας Ν.Σ. σε δημοσίευμά του με τίτλο “ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΥΡΕΣΙΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΔΩΔΩΝΗΣ”, ασχολήθηκε με τις ανασκαφές που διενήργησε στη Δωδώνη ο καθηγητής του Ε. Μ. Πολυτεχνείου Δημ. Ευαγγελίδης. Αφού αναφέρθηκε συνοπτικά στις εργασίες στην περιοχή, ολοκλήρωσε το άρθρο του με το συμπέρασμα ότι η σημασία αυτών των ανασκαφών οφειλόταν στο γεγονός πως αποδείκνυαν την ελληνικότητα της Ήπείρου.¹

Ο Μίλτης Παρασκευαΐδης τον Οκτώβριο του 1958 θριαμβολογούσε για την επιβεβαίωση της ελληνικότητας της Μακεδονίας σε χρόνους πριν από την Κλασική Εποχή. Αφορμή είχε σταθεί η διενέργεια ανασκαφών στην περιοχή της Κοζάνης από τον έφορο αρχαιοτήτων Β. Καλλιπολίτη. Η πόλη του 5ου π.Χ. αιώνα, που προέκυψε από τις ανασκαφές, πιθανώς κατά τον ανασκάπτοντα να ήταν η αρχαία Ελίμεια. Ο συντάκτης ανέφερε, ότι από τα ευρήματα του αρχαίου νεκροταφείου της περιοχής φάνηκαν οι στενές σχέσεις που είχαν αναπτύξει οι κάτοικοι αυτής της πόλης με τους κατοίκους των νοτιότερων περιοχών. Παράλληλα σημείωνε, ότι τα ταφικά τους έθιμα είχαν ελληνικό χαρακτήρα. Γι' αυτό το λόγο ο ίδιος διακήρυξε στην εισαγωγή του άρθρου του, ότι “αποδεικνύεται και ανασκαφικώς η ελληνικότης της Μακεδονίας.”²

Η επιβεβαίωση της ελληνικότητας αυτής τέθηκε και πάλι το Σεπτέμβριο του '60 με αφορμή έναν σχετικό τόμο που συνέγραψε ο έφορος βυζαντινών αρχαιοτήτων Στ. Πελεκανίδης και εκδόθηκε από την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Θέμα του βιβλίου ήταν τα μνημεία των Πρεσπών, αλλά στόχος ήταν η απόδειξη της ελληνικότητάς τους. Η εργασία αυτή, που, όπως μας πληροφορεί ο Παρασκευαΐδης, γράφτηκε κατόπιν προτροπής του “Ιδρύματος Μελετών της Χερσονήσου του Αίμου”, αποτελούσε την απάντηση σε άρθρα Βουλγάρων αρχαιολόγων, που είχαν στόχο κατά το συγγραφέα την “εξυπηρέτησιν των γνωστών πολιτικών βουλγαρικών βλέψεων”. Γι' αυτό ο Πελεκανίδης μελέτησε τις βυζαντινές εκκλησίες των Πρεσπών - όχι όλες, μόνο αυτές που βρίσκονται σε ελληνικό έδαφος - για να αποδείξει δηλαδή στον κόσμο, ότι όλα τα μνημεία της περιοχής είναι αμιγώς ελληνικά. Το συμπέρασμά του βέβαια άφηνε υπαινιγμούς και για τα μνημεία των απέναντι όχθεων.³

Ένα χρόνο αργότερα ο Παρασκευαΐδης ασχολήθηκε και πάλι με το ζήτημα της ελληνικότητας της περιοχής των Πρεσπών. Το άρθρο του αυτή τη φορά είχε τον τίτλο: “Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ. ΑΝΕΚΑΛΥΨΘΗ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΗΣΙΔΑ ΑΓΙΟΥ ΑΧΙΛΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΡΕΣΠΑΣ.” Αφορμή για τον πανηγυρικό χαρακτήρα του δημοσιεύματος στάθηκαν οι ανασκαφές που διεξήγαγε στη νησίδα του Αγίου Αχιλλείου ο έφορος αρχαιοτήτων Φ. Πέτσας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ανασκαφών,

¹ Η Καθημερινή, 25/12/52, σ.1 και 7

² δ.π., 25/10/58, σ. 3 και 4

³ δ.π., 6/9/60, σ.5 και 6

βρέθηκαν ερείπια ελληνιστικής πόλης του 3ου π.Χ. αιώνα. Η ανακάλυψη αυτή για τον Παρασκευαΐδη ενείχε μεγάλη σπουδαιότητα αφού αξιώσεις για το παρελθόν της περιοχής είχαν προβάλει και οι Βούλγαροι, που υποστήριζαν, ότι εκεί βρίσκονται τα ερείπια των ανακτόρων του τσάρου Σαμουήλ. Ο συντάκτης, χωρίς να θέλω να υπερβάλω, ανακούφιστηκε από τα αποτελέσματα της έρευνας καθώς αντί των βουλγαρικών ανακτόρων προέκυψαν ελληνιστικά κατάλοιπα, στοιχείο που απέδειξε κατά την εκτίμησή του την πανάρχαιη ελληνικότητα του τόπου.¹

Το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου δημοσιεύτηκε στην *Καθημερινή* ένα άρθρο του Κ. Τρυφερούλη, καθηγητή σε Γυμνάσιο των Σερρών, το οποίο είχε τον τίτλο: “ΜΙΑ ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗ ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΠΛΑΞ. ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΞ 27 ΣΤΙΧΩΝ ΤΟΥ 158 Μ.Χ. ΕΙΣ ΤΟ ΧΩΡΙΟΝ ΓΑΖΩΡΟΝ.” Το άρθρο πραγματευόταν μια ρωμαϊκή επιγραφή του 158 μ.Χ., που βρισκόταν στην αυλή του κοινοτικού καταστήματος του χωριού Γαζώρου στο νομό Σερρών. Η επιγραφή είχε νομικό περιεχόμενο (νομή δημοσίων κτημάτων έναντι μισθώματος, όπως ανέφερε ο καθηγητής) και ήταν γραμμένη στην ελληνιστική κοινή γλώσσα. Κατά τον Τρυφερούλη το μνημείο αυτό είχε εθνική σημασία. Και παρατηρούσε σχετικά: “Μόνο Ελληνικές επιγραφές και κατάλοιπα Ελληνικής ζωής κρύβει στα σπλάχνα της η γη αυτή, που αντιπροσωπεύουν όλες τις χρονικές περιόδους και βεβαιώνουν ότι οι Έλληνες ήσαν ανέκαθεν οι μόνοι αλλά και μόνιμοι κάτοχοί της.”²

Το Μάιο του '63 ήρθαν στην επικαιρότητα οι αρχαιότητες της Θράκης με ένα άρθρο του Πολ. Παπαχριστοδούλου. Το δημοσίευμα αυτό, που είχε τον τίτλο “ΑΝΑΓΚΑΙΑΙ ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΘΡΑΚΗΝ”, αποτελούσε μια προσπάθεια του συντάκτη να προκαλέσει το Κράτος, να διενεργήσει ανασκαφές στην περιοχή της Θράκης, για να αποδειχθεί αφ’ ενός μεν η σχέση της με τους Έλληνες από τον 7ο π.Χ αιώνα, αφ’ ετέρου δε η ελληνικότητά της από τον 3ο π.Χ. αιώνα. Και όλα αυτά βέβαια επειδή, κατά τον Παπαχριστοδούλου, το μεγαλύτερο μέρος της κατεχόταν από τους Βούλγαρους και τους Τούρκους.³

Τον Αύγουστο του 1965 ο Παρασκευαΐδης ασχολήθηκε με το ζήτημα της ελληνικότητας των αρχαίων Μακεδόνων και των Παιώνων. Το άρθρο του είχε τον τίτλο: “ΤΑ ΝΕΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΟΝΩΝ” και παρουσίαζε τις απόψεις του καθηγητή Irwin Merker του Πανεπιστημίου του Ράτζερς. Σύμφωνα με τις απόψεις αυτές “οι αρχαίοι Μακεδόνες ήσαν οπωσδήποτε Έλληνες”. Εκτός από αυτούς όμως Έλληνες θεωρούσε και τους γείτονές τους, τους Παιόνες. Οι υπόλοιποι Έλληνες, όπως οι Αθηναίοι και οι Κορίνθιοι κατά τον Merker είχαν κοινή καταγωγή με τους Παιόνες, όμως οι τελευταίοι με το πέρασμα του χρόνου διαφοροποιήθηκαν, καθώς δέχτηκαν μεγάλες επιδράσεις από τους Θράκες και τους Ιλλυριούς. Γύρω στα 700 π.Χ. μάλιστα τους εξεδίωξαν από τα μέρη τους οι Μακεδόνες, οι οποίοι κατέλαβαν και τη γεωγραφική τους θέση στο χάρτη. Στο ίδιο άρθρο επίσης ο συντάκτης έκανε λόγο για τη σημαντική προσφορά στον Ελληνισμό του “Ιδρύματος Μελετών της Χερσονήσου του Αίμουν.” Αυτό είχε ιδρυθεί μετά το τέλος του 8ου Παγκοσμίου Πολέμου στη Θεσσαλονίκη από την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Στόχος του ιδρύματος μεταξύ άλλων ήταν, όπως μας ενημέρωνε ο αρθρογράφος, η “εξουδετέρωσις της ανθελληνικής προπαγάνδας που ασκείται εις το εσωτερικόν

¹ *H Καθημερινή*, 17/9/61, σ.9

² ά.π., 7/12/61, σ.4

³ ά.π., 21/5/63, σ.7

καμουφλαρισμένη με ψευδοεπιστημονικούς μανδύας μεταμφιέσεως διαφόρων ειδών.”
Και η εξουδετέρωση αυτή κατά τον Παρασκευαΐδη συντελούνταν με αρκετή επιτυχία.¹

¹ *H Καθημερινή*, 19/8/65, σ.5

6. Η διατήρηση των “ελληνικών παραδόσεων”

Έχω τονίσει στα προηγούμενα κεφάλαια, ότι οι αρθρογράφοι της περιόδου 1945-’67 επιδίωκαν να αποδείξουν τη συνεχόμενη κατοίκηση του Ελλαδικού χώρου από μια φυλή από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι τις μέρες τους. Για να θεμελιώσουν αυτή την άποψη, τόσο οι συντάκτες όσο και οι ταγοί τους αρχαιολόγοι συχνά κατέφευγαν στην έννοια της “παράδοσης”. Πολλές φορές η παρουσία ευρημάτων διαφόρων εποχών σε μια ανασκαφή, τους οδηγούσε στο συμπέρασμα, ότι στο συγκεκριμένο τόπο η φυλή που τον κατοικούσε ακολουθούσε τις παραδόσεις της για πολλά χρόνια. Η έννοια της “παράδοσης” διασφάλιζε δηλαδή με αυτό τον τρόπο τη “διάρκεια” της ελληνικής φυλής μέσα στο χρόνο.

Το 1957 διενεγήθηκαν ανασκαφές σε τάφους της β' π.Χ. χιλιετίας στη Μεσσηνία από τον καθηγητή Σπ. Μαρινάτο. Σε άρθρο του Παρασκευαϊδή με θέμα τις ανασκαφές αυτές και τη συνεχή χρήση των νεκροπόλεων στο πέρασμα των αιώνων στη Μεσσηνία διαβάζουμε: “Η πλέον εκπληκτική διαπίστωσις του κ. Μαρινάτου είναι ότι με τους ανασκαφέντες υπό του ιδίου τάφους της περιοχής της Πύλου εξακριβώνεται η αδιάσπαστος συνέχεια των παραδόσεων της ελληνικής φυλής από του 1600 προ Χριστού μέχρι της επικρατήσεως του Χριστιανισμού.” [...] “Αι ανασκαφικαί παρατηρήσεις εις την ίδιαν νεκρόπολιν, όπου ευρίσκετο η Παλαιόπλοιος, απέδειξαν την θαυμαστήν συνέχειαν της Ελληνικής Φυλής και των Ελληνικών παραδόσεων.”¹

Τον Αύγουστο του 1959 ο ίδιος συντάκτης δημοσίευσε ένα άλλο άρθρο με τον τίτλο “ΑΛΛΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ. ΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΗΝ (ΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ ΤΩΝ ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΧΑΡΗΣ)”. Με το άρθρο αυτό ούτε λίγο ούτε πολύ προσπαθούσε να παρουσιάσει τις πανηγυρικές εκδηλώσεις της Τήνου για τη γιορτή της “Μεγαλόχαρης” ως συνέχεια των εορταστικών εκδηλώσεων, που πραγματοποιούνταν στο νησί στην αρχαιότητα προς τιμήν του Ποσειδώνα, τα “Ποσειδώνια” κατά το Στράβωνα ή “Ποσίδεια” κατ' άλλους συγγραφείς. Για να ενισχύσει μάλιστα την άποψη αυτή χρησιμοποιούσε και ως (αφελές) επιχείρημα το γεγονός, ότι για την οικοδόμηση της εκκλησίας της Μεγαλόχαρης το 19ο αιώνα χρησιμοποιήθηκε οικοδομικό υλικό και από τον αρχαίο ναό του Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης που βρισκόταν στη θέση “Κιόνια”.²

Δύο χρόνια αργότερα ένα νέο άρθρο του Παρασκευαϊδη φύλοδοξούσε και πάλι να συγκινήσει τους αναγνώστες με το θαύμα της διατήρησης των παραδόσεων της ελληνικής φυλής. Αυτή τη φορά θέμα είχε τις ανασκαφές στην Αγία Ειρήνη της Κέας και τίτλο: “ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΣΙΝΝΑΤΙ ΕΙΣ ΚΕΑΝ. ΑΝΕΚΑΛΥΨΘΗ ΝΑΟΣ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΑ ΠΗΛΙΝΑ ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ.” Η ανακάλυψη του ναού αυτού από τον John Caskey σύμφωνα με το συντάκτη παρουσίαζε εθνικό ενδιαφέρον. Κι αυτό συνέβαινε, επειδή πάνω ακριβώς από τα ερείπια του μυκηναϊκού ναού είχαν βρεθεί λατρευτικά αντικείμενα της Γεωμετρικής, της Αρχαϊκής και της Κλασικής εποχής. Αυτό κατα τον Παρασκευαϊδη

¹ *H Καθημερινή*, 30/6/57, σ.5

² ά.π., 15/8/59, σ.7 και 8

αποδείκνυε περίτρανα, ότι οι μεταγενέστεροι Έλληνες διατήρησαν με ευλάβεια τη μυκηναϊκή λατρεία. Κατέληγε δε στο συμπέρασμα ότι “Θα πρέπει να παραδεχθώμεν ότι και από θρησκευτικής απόψεως εμφανίζεται η ελληνική φυλή συγκροτημένη, ενιαία και με τας ίδιας παραδόσεις από της Μυκηναϊκής εποχής. Τούτο είναι σύμφωνον και προς την ελληνικήν μυθολογίαν, η οποία διά μίαν ακόμη φοράν αποδεικνύεται ως σοβαρά πηγή αναμφισβητήτων μεγάλων γεγονότων του έθνους μας.”¹

¹ *H Καθημερινή*, 15/8/61, σ.5

7. Οι βυζαντινές αρχαιότητες

Οι αναφορές στις βυζαντινές αρχαιότητες δε θα μπορούσαν να απέχουν από το γενικό εθνικιστικό κλίμα της εποχής. Τα αρθρα που πραγματεύονταν τα βυζαντινά μνημεία, διαπνέονταν από το ίδιο αίσθημα υπερηφάνειας και ιστορικής υπεροχής που χαρακτήριζε τους συντάκτες, όταν μιλούσαν για τις προγενέστερες αρχαιότητες. Το Βυζάντιο, η Πόλη, οι ναοί, τα ερείπια του βυζαντινού κόσμου, που βρίσκονται διάσπαρτα στις χώρες των Βαλκανίων, αποκτούσαν ειδικό περιεχόμενο, όταν συνδυάζονταν με το θρύλο του Μαρμαρωμένου Βασιλιά, την Άλωση της Πόλης, τα Ανάκτορα των Παλαιολόγων, την Αγιά Σοφιά. Για τους αρθρογράφους της *Καθημερινής* το Βυζάντιο ήταν ένας κόσμος που συνδύαζε στοιχεία παραμυθιού με πρίγκηπες και βασιλιάδες με σύνδρομα αλυτρωτισμού και “χαμένων πατρίδων”. Ο λαϊκός στίχος “πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά μας θα’ναι” φαίνεται ότι βρήκε μεγαλύτερη απήχηση στη γενιά αυτών των χρόνων παρά στους κατοίκους της Κωνσταντινούπολης που εκδιώχθηκαν στο παρελθόν από τους Τούρκους.

Το Βυζάντιο σήμαινε για τους εθνικόφρονες το κύκνειο άσμα του ελληνισμού της αρχαιότητας. Ήταν το “χρυσό” τέλος μιας ιστορίας που είχε και μια “χρυσή” αρχή. Η ελληνική φυλή, που εμφάνισε της πρώτες της μεγάλες στιγμές με τις πολύχρυσες Μυκήνες, έφτανε αναλλοίωτη ως τα χρόνια του Βυζαντίου και εξακολουθούσε να εντυπωσιάζει την οικουμένη με τα παλάτια της, τους βασιλιάδες και το πνευματικό μεγαλείο που τότε έφτανε και στο απόγειό του.

Την 29η Μαΐου του 1947, ημέρα-επέτειο της Άλωσης της Κων/πολης από τους Τούρκους η εφημερίδα παρουσίαζε ένα αφιέρωμα στα βυζαντινά ανάκτορα και το σχετικό άρθρο είχε τον τίτλο “ΤΟ ΜΕΓΑ ΠΑΛΑΤΙΟΝ ΤΩΝ BYZANTINΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ”.¹

Τον Οκτώβριο του '48 ο συνεργάτης της *Καθημερινής* Λάμπρος Κορομηλάς με άρθρο του, που αναφερόταν στο Βυζαντινό Μουσείο της Αθήνας, καλούσε τους μαθητές των σχολείων να το επισκεφθούν γιατί εκεί θα έβρισκαν τα “πειστήρια της αρχαιοελληνικής τους καταγωγής”. Για το δημοσιογράφο της *Καθημερινής* το Βυζάντιο αποτελούσε ένα “αναλλοίωτο κρίκο” που συνέδεε τους αρχαίους Έλληνες με τους νεότερους.²

Με τις βυζαντινές αρχαιότητες ασχολούνταν συχνά και ο καθηγητής του Ε. Μ. Πολυτεχνείου, Άγγελος Προκοπίου. Με τακτικά σχεδόν άρθρα από το 1950 και εξής ενημέρωνε τους αναγνώστες της εφημερίδας μεταξύ άλλων για το βυζαντινό κόσμο και την ιστορία του. Το 1952 σε άρθρο του για τη Μονή της Χώρας αναφερόταν στο 13ο αιώνα λέγοντας, ότι στα χρόνια αυτά ο ελληνισμός απέκτησε τη συνείδηση του ιστορικού του ρόλου και του πνευματικού του μεγαλείου.³

Τον Απρίλιο του 1953 ο τέως πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών Γ. Σωτηρίου έδωσε συνέντευξη στο συντάκτη Ν.Σ. με αφορμή το 9ο Βυζαντινολογικό Συνέδριο, που

¹ *H Καθημερινή*, 29/5/47, σ.1

² δ.π., 30/10/48, σ.1

³ δ.π., 12/6/52, σ.3 και 4

διεξήχθη στη Θεσσαλονίκη. Στη συνέντευξη αυτή υποστήριξε, ότι οι Βυζαντινοί υπήρξαν για χίλια χρόνια ο πιο πολιτισμένος λαός του κόσμου. Επίσης εξέφρασε την άποψη, ότι αφ' ενός μεν διέσωσαν τον ελληνορωμαϊκό πολιτισμό, αφ' ετέρου δε κληροδότησαν το δικό τους πολιτισμό στη Δύση κατά την εποχή των σταυροφοριών. Τέλος επισήμανε, ότι στα Βυζαντινολογικά Συνέδρια αναγνωρίζοταν, πως "μόνος" και "άμεσος" κληρονόμος του Βυζαντινού πολιτισμού είναι ο Ελληνισμός.¹

Με σκοπιμότητα την ένταξη της Βυζαντινής αρχαιότητας στο πλαίσιο της ιστορίας του ελληνικού έθνους, όπως το αντιλαμβάνονταν τουλάχιστο οι εθνικόφρονες, είχε επινοηθεί η άποψη της κληρονομικής διαδοχής από τον ελληνιστικό και ελληνορωμαϊκό πολιτισμό στον αντίστοιχο βυζαντινό. Για να προβληθεί η προέλευση του σύγχρονου Ελληνικού Κράτους από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία έπρεπε να χαρακτηριστεί και αυτή ελληνική. Η επίτευξη όμως αυτού του στόχου συνεπαγόταν την ιστορική συνδεση του Βυζαντίου με τον προγενέστερο ελληνορωμαϊκό κόσμο. Αν αυτό μπορούσε να γίνει και με τον ελληνιστικό ακόμη καλύτερα. Γιατί ο ελληνιστικός κόσμος με κάποιο τρόπο συνδεόταν με τον Κλασικό, ο Κλασικός μέσω των παραδόσεων με το Μυκηναϊκό και πήγαινε λέγοντας, αξιοποιώντας τη γνωστή μεταβατική ιδιότητα των μαθηματικών. Οι αρθρογράφοι της εποχής αυτής θα ανακουφίζονταν πολύ αν μπορούσαν να αποδείξουν με κάποιο τρόπο τη φυσική σχέση του Βυζαντίου και με τις απαρχές ακόμη της παρουσίας των Ελλήνων στην γη. Δεν θα με εξέπλησσε το ενδεχόμενο να διαβάσω σε καποιο άρθρο, ότι οι Βυζαντινοί κατάγονται απευθείας από τους Μυκηναίους.

Το 1963 αποφασίστηκε η οργάνωση έκθεσης βυζαντινών έργων τέχνης στο Βυζαντινό Μουσείο, η οποία προγραμματίστηκε για την άνοιξη του επόμενου έτους. Τον Ιούλιο του '63 ο Παρασκευαΐδης δημοσίευσε ένα σχετικό άρθρο με τίτλο "Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ-ΤΕΧΝΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΑΘΗΝΩΝ Θ' ΑΠΟΔΕΙΞΕΙ ΤΗΝ ΔΙΑΤΗΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΔΡΑΣΙΝ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ." Μιλώντας για τη σημασία που είχε η διοργάνωση της έκθεσης αυτής ο συντάκτης ευελπιστούσε, ότι θα δινόταν η ευκαιρία, να αναλυθεί η προέλευση του χαρακτήρα της βυζαντινής τέχνης. Ο ίδιος μάλιστα μετέφερε τη γνώμη του τότε διευθυντή του Βυζαντινού Μουσείου, του Μανόλη Χατζιδάκη, σύμφωνα με την οποία "η Βυζαντινή τέχνη αποτελούσε συνέχεια της Ελληνιστικής και Ελληνορωμαϊκής τέχνης εμφανιζομένης διά της επιδράσεως του Χριστιανισμού με νέον πνευματικόν περιεχόμενον." Επίσης αναφερόταν και η άποψη των διοργανωτών της έκθεσης, οι οποίοι εξηγούσαν ότι "η Βυζαντινή τέχνη πρέπει να θεωρήται ως συνεχίζουσα κυρίως την ελληνιστικήν παράδοσιν και προσφέρουσα ζωντανήν και αδιάλειπτον μαρτυρίαν των ουμανιστικών αρχών, αι οποίαι αποτελούν την βάσιν του ευρωπαϊκού πολιτισμού."²

Τον Απρίλιο του '64 εγκαινιάστηκε στο Ζάππειο η μεγάλη έκθεση των Βυζαντινών εκθεμάτων από όλο τον κόσμο. Πληροφορούμαστε γι' αυτή στο άρθρο του Παρασκευαΐδη με τίτλο "ΤΗΝ 1ηΝ ΑΠΡΙΛΙΟΥ ΕΓΚΑΙΝΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΙΑΝ ΕΙΣ ΤΟ ΖΑΠΠΕΙΟΝ. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΑΘΗΝΩΝ ΘΑ ΠΡΟΒΑΛΗ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΝ ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΝ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΔΡΑΣΙΝ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑΝ ΗΣΚΗΣΕΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑΣ ΧΩΡΑΣ." Ο τίτλος από μόνος του δείχνει πάντα

¹ *H Καθημερινή*, 12/4/53, σ.3 και 4

² ά.π., 7/7/63, σ.9 και 10

το πνεύμα και τη σκοπιμότητα του γράφοντος. Η έκθεση προκαλούσε το ενδιαφέρον του συντάκτη, επειδή συνδεόταν η ελληνιστική αρχαιότητα με τους μεταγενέστερους βυζαντινούς χρόνους. Μιλώντας στο άρθρο του για το χαρακτήρα της βυζαντινής τέχνης επισήμαινε: “Κατά τους διοργανωτάς της Εκθέσεως των Αθηνών, η Βυζαντινή τέχνη πρέπει να θεωρήται ως συνεχίζουσα κυρίως την ελληνικήν παράδοσιν και προσφέρουσα ζωντανήν και αδιάλειπτον μαρτυρίαν των ουμανιστικών αρχών, αι οποίαι αποτελούν την βάσιν του ευρωπαϊκού πολιτισμού.”¹

Στα πλαίσια αυτής της ίδιας έκθεσης δόθηκε μία διάλεξη στο θέατρο της Λυρικής Σκηνής από τον καθηγητή του Πολυτεχνείου Παναγιώτη Μιχελή, ο οποίος σύμφωνα με το σχετικό άρθρο του Παρασκευαΐδη μίλησε “περί των ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών και της αισθητικής αξίας της καλλιτεχνίας που είχε αναπτυχθή υπό του Ελληνισμού της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.” Στην ομιλία αυτή ο Μιχελής έδωσε στον κόσμο να καταλάβει, ότι το Βυζάντιο πρέπει να εκλαμβάνεται αφ’ ενός ως συνέχεια του ελληνιστικού κόσμου, αφ’ ετέρου ως η πρώτη μορφή της Ευρώπης. Χαρακτηριστικά ανακοίνωσε: “Αν σκεφθούμε ότι ο ευρωπαϊκός πολιτισμός δεν είναι άλλο τι παρά ένα κράμα Ελληνικής παιδείας, Ρωμαϊκού δικαίου και Χριστιανικής θρησκείας, τότε πρέπει να αναγνωρίσωμεν ότι το Βυζάντιον υπήρξε η πρώτη μορφή της Ευρώπης και ότι η Βυζαντινή τέχνη δικαιούται ασφαλώς του τίτλου: τέχνη ευρωπαϊκή. Επομένως η τέχνη του Βυζαντίου είναι κληρονόμος ωρισμένων αξιών της αρχαιότητος, τας οποίας διά μέσου του Μεσαίωνος μεταλαμπαδεύει μέχρις ημών, δεδομένου ότι εις τον χώρον της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας και ιδιαιτέρως εις την Ελλάδα, το Βυζάντιον εξακολούθει να είναι παράδοσις ζώσα.”²

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία συνεπώς αποτελούσε σημαντική ιστορική και πολιτισμική αναφορά για την αρθρογραφία της εποχής. Ο Βυζαντινός Ελληνισμός προβαλλόταν ως ο άμεσος πρόγονος του ελληνικού Κράτους, ενός Κράτους, που ιδρύθηκε και οργανώθηκε το 19ο αιώνα. Η αλήθεια είναι, ότι αυτές οι ιδέες εξυπηρετούσαν όλα τα ιδεολογικά μοντέλα, που είχαν στο μυαλό τους οι εθνικιστές της περιόδου που εξετάζουμε: τη μοναρχία, την ορθόδοξη θρησκεία, τον οικουμενικό ελληνισμό, τον ελληνοχριστανικό πολιτισμό. Το Βυζάντιο εμφανιζόταν σα “γλυκιά ανάμνηση” ή “νοσταλγική αναπόληση”. Ήταν το αμέσως προηγούμενο στάδιο της πορείας της ελληνικής φυλής. Την άνοιξη του 1966 ο Παρασκευαΐδης σε άρθρο του για τις ανασκαφές του τότε εφόρου Κεντρικής Μακεδονίας Φ. Πέτσα στην αρχαία αγορά της Θεσσαλονίκης, διατράνωνε με περηφάνεια: “είμεθα λαός άξιος να εμφανίζεται ως κληρονόμος του πολιτισμού της αρχαίας Ελλάδας και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας”.³

¹ *H Καθημερινή*, 29/3/64, σ.5 και 6

² ά.π., 15/5/64, σ.5

³ ά.π., 17/4/66, σ.9 και 10

B. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΆΛΛΑ ΚΡΑΤΗ

Οι αρχαιότητες που συνδέονται με το ελληνικό παρελθόν αλλά ανήκουν σε άλλα κράτη, είχαν τη δική τους ξεχωριστή σημασία στην αρχαιολογική αρθρογραφία της *Καθημερινής*. Ενίστε οι αναφορές αυτές ήταν διαποτισμένες από έντονο εθνικιστικό ύφος. Η διασπορά των ελληνικών μνημείων σε διάφορα μέρη του κόσμου προβλήθηκε κατά κόρον από τις στήλες της εφημερίδας. Ο αναγνώστης σίγουρα εντυπωσιαζόταν για το μεγαλείο του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, τα ίχνη του οποίου ανακαλύπτονταν από τη Σουηδία μέχρι τα νησιά Μπαχρέιν και από τη Ρωσία μέχρι τη νότια Αίγυπτο. Οι αναφορές στις ανασκαφές ελληνικών πόλεων και οι ειδήσεις για τα ελληνικά μνημεία που έρχονταν στο φως ήταν συχνότατες. Η όποια ανακάλυψη ελληνικού κατάλοιπου σε οιοδήποτε μέρος του κόσμου παρουσιαζόταν πολλές φορές με εντυπωσιακούς τίτλους, που κραύγαζαν για την οικουμενικότητα του αρχαίου Ελληνισμού. Η εθνικιστική ιδεολογία των αρθρογράφων, θα μπορούσα να πω, ότι με όλες αυτές τις αναφορές δικαιωνόταν. Ο αναγνώστης δε, βαυκαλιζόταν για το ένδοξο παρελθόν του. Αγόραζε την εφημερίδα και με υπερηφάνεια καμάρων για τα “κατορθώματα” των προγόνων του. Θεωρούσε ότι, όποια πέτρα κι αν σήκωνε, από κάτω θα έβρισκε τα απομεινάρια του πολιτισμού των παππούδων του.

Έκρινα σκόπιμο να συγκεντρώσω σ' αυτή την έρευνα όλες τις αναφορές, που δημοσιεύτηκαν σε 23 χρόνια από τις στήλες της εφημερίδας και ασχολούνταν με τις ελληνικές αρχαιότητες του εξωτερικού. Είναι αλήθεια, ότι οι τίτλοι δεν είχαν πάντοτε ακραιφνώς εθνικιστικό τόνο ή και το ίδιο το περιεχόμενο των αναφορών δεν χαρακτηριζόταν πάντα από τη συνήθη εθνικιστική διάθεση. Γεγονός όμως είναι, ότι η συστηματική προβολή όλων αυτών των μνημείων εξυπηρέτησε την εθνικιστική μανία. Αν ρίξουμε μια ματιά στα στατιστικά στοιχεία, που προκύπτουν από τη μελέτη αυτή, θα διαπιστώσουμε, ότι από τις συνολικά 181 αναφορές, οι 49 παρουσιάζαν ελληνικές αρχαιότητες της Τουρκίας. Οι εντάσεις με τη γείτονα χώρα υποδαυλίζονταν από την αρχαιολογική αρθρογραφία, που προσπαθούσε με κάθε τρόπο να αποδείξει, ότι το παρελθόν της Τουρκίας είναι ελληνικό. Όπως ελληνική, εξαιτίας του “Κυπριακού” έπρεπε να φανεί και η Κύπρος. Συνολικά 50 αναφορές υπενθύμιζαν στους Έλληνες πολίτες, ότι η Μεγαλόνησος έβριθε ελληνικών αρχαιοτήτων και ότι μόνο η Ελλάδα σχετίζεται ιστορικά με το νησί. Επίσης αρκετά ήταν και τα δημοσιεύματα, που παρουσιάζαν τις ελληνικές αρχαιότητες της Ιταλίας, συγκεκριμένα 29 (βλ. τον πίνακα στη σελ. 74). Δεν πρέπει να λησμονούμε πως οι αρχαίες ελληνικές πόλεις τις Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας συναποτελούσαν τη Μεγάλη Ελλάδα και η Μεγάλη Ιδέα είχε ανάγκη από πολλές Μεγάλες Ελλάδες.

Από το 1945 μέχρι το 1967 ο αρχαίος ελληνικός κόσμος προβλήθηκε σε όλο του το εύρος. Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του συνεργάτη της *Καθημερινής* Stewart Perowne, που το 1963, σε άρθρο του για τις ελληνικές αρχαιότητες της Ευρώπης, αναφωνούσε: “Ενας Ελληνισμός εις την Αφρικήν, την Ασίαν και την Ευρώπην δίδει την εντύπωσιν μίας και μόνης οικογενείας.” Ο αρθρογράφος είχε εντυπωσιαστεί από το πλήθος των ελληνικών μνημείων, που αναστηλώνονταν ή ανακαλύπτονταν σε άλλα

κράτη, σε χώρους έξω από τα ελληνικά σύνορα. Με τις αρχαιολογικές εργασίες σ' αυτά τα μνημεία θεωρούσε, ότι αφυπνιζόταν το “κοιμώμενον κάλλος”. Γι' αυτό και σημείωνε σχετικά: “Αποτέλεσμα όλης αυτής της συντονισμένης αφυπνίσεως του κοιμωμένου κάλλους της Ελλάδας είναι ότι η εικών μας της Ελλάδος επλουτίσθη μεγάλως. Δεν την φανταζόμεθα πλέον ως μίαν τροφόν προϊσμένων αλλά φιλέριδων τέκνων αλλ' ως μίαν απλωμένην και μεγάλην οικογένειαν με κλάδους εις τρεις ηπείρους...”¹ Και πραγματικά η Ελλάδα των τριών ηπείρων, της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής ήταν η Ελλάδα, που αποκαλυπτόταν αργά αλλά σταθερά από τη συστηματική ενασχόληση της αρθρογραφίας με τις ελληνικές αρχαιότητες του εξωτερικού. Η ελληνική φυλή, η οποία δοξάστηκε με τόση συνέπεια από τις στήλες της *Καθημερινής* εκείνης της εποχής, χρειαζόταν να έχει και μια αντάξια της γεωγραφική έκταση, που μολονότι δεν απολάμβανε πλέον την επικυριαρχία της, και μόνη αυτή η ανάμνηση των παλαιών μεγαλείων την καθιστούσε στα μάτια και τα αυτιά του αναγνώστη ανώτερη από τις υπόλοιπες.

Η κατάταξη των άρθρων, των ανακοινώσεων, και των ειδήσεων που ακολουθούν έχει γίνει με βάση τη χώρα στην οποία αναφέρονταν τα δημοσιεύματα, διότι η κατά χώρα επισκόπηση παρέχει μια πιο σφαιρική αποτίμηση των δεδομένων.

¹ *H Καθημερινή*, 25/7/63, σ.6

1. Τουρκία

Η Τουρκία και οι αρχαιότητές της απασχόλησαν τις στήλες της *Καθημερινής* αρκετές φορές. Το ενδιαφέρον, όπως είναι φυσικό, είχε στραφεί στις αρχαιότητες της Κωνσταντινούπολης και των πόλεων των παραλίων της Μικράς Ασίας. Από τη μια η Κωνσταντινούπολη ήταν η “Βασιλεύουσα”, η ένδοξη πόλη του Βυζαντίου, το σύμβολο του Βυζαντινού Κράτους. Οι ελληνικές αποικίες από την άλλη λειτούργησαν ως προβολή του θρύλου των χαμένων πατρίδων του 1922 σ' ένα αρχαιότερο επίπεδο και προβάλλονταν από την αρθρογραφία ως αποδείξεις της αρχαίας ελληνικότητας της Μικράς Ασίας. Με δυο λόγια, η Τουρκία, παρουσιάζοταν ως μία χώρα που αρχαιολογικά, ιστορικά, ακόμη και μυθολογικά συνδεόταν με την Ελλάδα. Αφηνόταν να εννοηθεί δηλαδή, ότι οι Έλληνες είχαν δικαιώματα και αξιώσεις στην περιοχή από την πολύ μακρινή αρχαιότητα. Ας δούμε όμως μια συνοπτική καταγραφή αυτών των αναφορών:

- 16/6/46: “ΕΝΑ BYZANTINO KEIMHAIION. ΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΕΥΦΗΜΙΑΣ”. Το άρθρο αναφερόταν στις εργασίες των Γερμανών στις τοιχογραφίες του 5ου αιώνα στο ναό της Αγίας Ευφημίας, που βρίσκεται στην Κωνσταντινούπολη. Η Πόλη και οι αρχαιότητές της προσήλκυναν πάντοτε το ενδιαφέρον της εφημερίδας, όπως θα δούμε και παρακάτω.¹
- 29/5/47: “ΤΟ ΜΕΓΑ ΠΑΛΑΤΙΟΝ ΤΩΝ BYZANTINΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ”. Έχει γίνει λόγος στο Α' Μέρος, στο κεφάλαιο για τις “Βυζαντινές αρχαιότητες”. (βλ.σελ.30) Υπενθυμίζω, ότι το αφιέρωμα δημοσιεύτηκε στην επέτειο της Άλωσης της Πόλης από τους Τούρκους.²
- 27/4/48: “ΤΟΥΡΚΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΕΥΝΑΙ. ΝΕΟΝ ΦΩΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΜΗΡΟΝ. Η ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΜΙΑΣ ΧΑΜΕΝΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΣΤΟ ΚΑΡΑ-ΤΕΠΕ ΕΝΙΣΧΥΕΙ ΤΗΝ ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΟΜΗΡΙΚΗΣ ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΕΩΣ”, του καθηγητή John Garstang. Το άρθρο μας ενημέρωνε για τις ανασκαφές σε μια χεττιτική πόλη στο όρος Ταύρος της Τουρκίας. Η λέξη “Δανουνά” που βρέθηκε σε αραμαϊκή επιγραφή θα μπορούσε να συσχετίστε με το ομηρικό “Δαναός” κατά τον καθηγητή, ο οποίος υποστήριζε, ότι η ανακάλυψη αυτή παρέπεμπε στο ελληνικό-ομηρικό παρελθόν της ευρύτερης περιοχής.³
- 15/2/51: “Ο BYZANTINOΣ ΚΟΣΜΟΣ. ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ”. Η ανταπόκριση του Harry Whyte από το Ρώντερ αναφερόταν σε ρωμαϊκές και βυζαντινές αρχαιότητες, που ανακαλύφθηκαν μπροστά από το ναό της Αγ. Σοφίας της Κων/πολης.⁴
- 10/4/51: “Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ BYZANTIOΥ. ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΣΟΦΙΑΝ” του ανταποκριτή των *Times*. Γινόταν αναφορά στα ερείπια των προχριστιανικών ναών

¹ *Η Καθημερινή*, 16/6/46, σ.1

² δ.π., 29/5/47, σ.1

³ δ.π., 27/4/48, σ.3

⁴ δ.π., 15/2/51, σ.1

- του Απόλλωνα, της Αφροδίτης και της Αρτέμιδος, που ανακαλύφθηκαν στην Κων/πόλη.¹
- 2/5/51: “Η BYZANTINΗ ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΨΗΦΙΔΩΤΩΝ. ΑΠΕΚΑΛΥΦΘΗ ΤΟ ΘΑΥΜΑΣΤΟΤΕΡΟΝ ΜΩΣΑΪΚΟΝ ΕΙΚΟΝΙΖΟΝ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ”. Η είδηση πληροφορούσε για την αποκάλυψη στην Κων/πόλη και πάλι του γνωστού ψηφιδωτού του 14ου αιώνα στη Μονή της Χώρας.²
 - 3/7/51: “ΤΟ ΜΕΓΑ ΜΝΗΜΕΙΟΝ. ΝΕΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΣΟΦΙΑΝ” του ανταποκριτή των *Times* και της *Καθημερινής*. Γινόταν λόγος για την αποκάλυψη των ψηφιδωτών με τις μορφές πατριαρχών που κοσμούσαν τα θυρώματα του ναού της πρωτεύουσας του Βυζαντίου.³
 - 29/5/52 και 6/6/52: “ΣΥΓΚΙΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙ. ΑΓΓΑ ΣΟΦΙΑ”. Πρόκειται για άρθρο του Άγγελου Προκοπίου, ο οποίος παρουσίαζε το μνημείο με λυρικές παρομοιώσεις και δραματικές περιγραφές, για τις οποίες γίνεται εκτενέστερος λόγος στο Ε' μέρος “ΤΟ ΤΟΠΙΟ” (σελ.100).⁴
 - 12/6/52: “ΣΥΓΚΙΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙ. Η ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ”. Ο Άγγελος Προκοπίου και πάλι παρουσίαζε τη βυζαντινή μονή της Κων/πόλης⁵ (βλ.και Α' Μέρος, κεφ.7, σελ. 30).
 - 1/1/53: “ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΑ ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΓΑ ΠΑΛΑΤΙΟΝ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ”. Το άρθρο του αρχαιολόγου Talbot Rice αναφερόταν στις εργασίες των μωσαϊκών του Μεγάλου Ανακτόρου της Πόλης.⁶
 - 10/1/53: “Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΥΠΟ ΤΗΝ ΣΚΑΠΑΝΗΝ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ. ΕΙΣ ΤΟ ΓΟΡΔΙΟΝ, ΟΠΟΥ Ο Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΚΟΥΦΕ ΤΟΝ ΔΕΣΜΟΝ”. Ο Robert Young, επικεφαλής της αμερικανικής αποστολής στην αρχαία Φρυγία μας ενημέρωνε για την πρόοδο των ανασκαφών σε μία πόλη, που η δημοσιογραφική της προβολή οφειλόταν στη σύνδεσή της με την πορεία του Μ. Αλεξάνδρου.⁷
 - 29/1/53: “ΤΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΜΠΑΪΡΑΚΛΙ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ. ΠΙΩΣ ΙΑΡΥΘΗ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΕΛΕΙΦΘΗ Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΣΜΥΡΝΗ”. Πρόκειται για άρθρο του Ν.Σ., ο οποίος αναφερόταν στα πορίσματα των ανασκαφών του John Cook, διευθυντή της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής, στην τοποθεσία Μπαϊρακλί της Σμύρνης. Από αυτά προέκυπτε, ότι η Σμύρνη είχε κατοικηθεί γύρω στο 3000 π.Χ. από ένα λαό που είχε συγγενική σχέση με τον πολιτισμό που άκμασε την ίδια περίοδο στη Λέσβο και την Τροία. Επίσης σύμφωνα με το δημοσίευμα πρώτοι Έλληνες της Σμύρνης ήταν οι Αιολείς που εγκαταστάθηκαν εκεί πριν από το 1000 π.Χ., ενώ από τον 9ο αιώνα η περιοχή δέχτηκε την επικυριαρχία των Ιώνων.⁸
 - 2/4/54: “Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΞΑΝΘΟΝ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ ΔΙΑΦΩΤΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ”. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ από το Παρίσι,

¹ Η *Καθημερινή*, 10/4/51, σ.1

² ί.π., 2/5/51, σ.1

³ ί.π., 3/7/51, σ.1

⁴ ί.π., 29/5/52, σ.3 και 6/6/52, σ.3

⁵ ί.π., 12/6/52, σ.3 και 4

⁶ ί.π., 1/1/53, σ.7

⁷ ί.π., 10/1/53, σ.1 και 3. Επίσης βλ. και 11/1/53, σ.3

⁸ ί.π., 29/1/53, σ.3

ο Demargne, καθηγητής της Σορβόνης και ανασκαφέας της αρχαίας Ξάνθου, υποστήριξε σε ανακοίνωσή του στην Ακαδημία των Επιγραφών και των Γραμμάτων, ότι με βάση τα ευρήματα η πόλη αυτή της Μικράς Ασίας φαίνεται να ήκμασε από τότε που ασκήθηκε πάνω της η ελληνική επίδραση, δηλ. από τον 4ο π.Χ. αιώνα.¹

- 3/5/55: “ΚΑΤΑΛΟΠΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΑΙΓΛΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. ΤΑ ΘΑΥΜΑΣΙΑ ΜΩΣΑΪΚΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.” Ο τίτλος παρέπεμπε στο “βυζαντινό μεγαλείο”. Το άρθρο μας πληροφορούσε για τις εργασίες αποκατάστασης των μωσαϊκών της Μονής της Χώρας από το Βυζαντινό Ινστιτούτο της Βοστώνης.²
- 19/6/55: “ΟΙ ΧΕΤΤΑΙΟΙ ΚΑΙ Ο ΟΜΗΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ. ΤΙ Θ' ΑΠΟΚΑΛΥΨΟΥΝ ΑΙ ΝΕΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΜΠΕΫΚΕ ΣΟΥΛΑΤΑΝ.” Ο αρχαιολόγος J. Garstang με το άρθρο του αυτό μας ενημέρωνε για την ανακάλυψη ενός οικοδομήματος ανακτορικού τύπου στην Τουρκία, το οποίο του θύμιζε πολύ το ανάκτορο της Κνωσού. Οι μεγάλοι διάδρομοι με τις ψηλές οροφές καθώς και οι λουτρικές και θερμαντικές εγκαταστάσεις έμοιαζαν με τα αντίστοιχα της Κνωσού. Ο αρχαιολόγος υπέθετε, ότι στην περιοχή αυτή ίσως είχαν καταφύγει Κρήτες ευγενείς μετά από την επίθεση των Μυκηναίων και την πτώση της Κνωσού.³
- 6/3/56: “ΣΠΑΝΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ. ΜΩΣΑΪΚΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΕΥΡΕΘΗΣΑΝ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΓΑ ΠΑΛΑΤΙΟΝ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.” Η είδηση ερχόταν από το Λονδίνο και αναφερόταν στην προβολή φωτογραφιών βυζαντινών μωσαϊκών από τον Talbot Rice στη Βασιλική Αρχαιολογική Εταιρεία. Επρόκειτο για τα μωσαϊκά που είχαν προκύψει από τις εργασίες του Rice στο “Μέγα Παλάτιον των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων”.⁴
- 12/5/56: “ΠΟΘΕΝ ΠΗΓΑΖΟΥΝ ΟΙ ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΘΡΥΛΟΙ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΟΥ ΜΠΕΫΚΕ ΣΟΥΛΑΤΑΝ ΚΑΙ ΟΙ ΑΧΑΙΟΙ.” Άλλο ένα άρθρο του John Garstang, με το οποίο προσπάθησε να συσχετίσει το οικοδόμημα που ανακάλυψε στην περιοχή ΜπεΫκέ Σουλτάν κοντά στις πηγές του ποταμού Μαιάνδρου με κρητικά οικοδομήματα και δη το ανάκτορο της Κνωσού⁵ (βλ. παραπάνω 19/6/55).
- 26/1/58: “Ο ΑΙΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΜΙΑΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ. ΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑΙ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΕΙΣ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ.” Το άρθρο προέβαται σε μια συνοπτική αποτίμηση των ανασκαφών στην Τουρκία. Μεταξύ άλλων αναφερόταν και στις ελληνικές θέσεις που ανασκάπτονταν, όπως η Πέργη και η Σίδη στην Παμφυλία, η Κλάρος στη δυτική Μικρά Ασία. Κατά τον αρθρογράφο το μαντείο του Απόλλωνα στην Κλάρο αποτελούσε και την πιο σημαντική αρχαιολογική ανακάλυψη των τελευταίων εκείνων χρόνων στην περιοχή.⁶
- 11/2/58: “ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΦΕΣΟΥ. ΑΝΕΥΡΕΘΗΣΑΝ ΔΥΟ ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΦΕΣΙΑΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ.” Το δημοσίευμα υπογραφόταν από τον Franz Miltner, διευθυντή των ανασκαφών του Αυστριακού Ινστιτούτου στην Έφεσο. Από τις ανασκαφές των Αυστριακών προέκυψαν βυζαντινές αλλά και ρωμαϊκές

¹ *H Καθημερινή*, 2/4/54, σ.1

² δ.π., 3/5/55, σ.3

³ δ.π., 19/6/55, σ.4

⁴ δ.π., 6/3/56, σ.3

⁵ δ.π., 12/5/56, σ.4

⁶ δ.π., 26/1/58, σ.7

- αρχαιότητες, όπως τα αγάλματα της Αρτέμιδος, που ανέφερε και ο τίτλος. Το ένα από τα αγάλματα βρέθηκε σε ιωνική κιονοστοιχία ενώ το δεύτερο στο ναό της Εστίας.¹
- 14/10/58: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΝΤΟΥ. ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ BYZANTINΗΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΣΟΦΙΑΝ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ.” Άλλο ένα άρθρο που έγραψε ο Talbot Rice, διευθυντής των ερευνών στην Τραπεζούντα, και ενημέρωνε για τις εργασίες καθαρισμού που γίνονταν στις τοιχογραφίες αυτής της βυζαντινής εκκλησίας του 13ου αιώνα.²
 - 21/10/58: “Η BYZANTINΗ ΤΕΧΝΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ. ΕΝΑ ΘΑΥΜΑΣΙΟΝ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΨΗΦΙΔΩΤΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΟΥ ΝΤΑΓ ΠΑΖΑΡΙ”, του Michael Gough, καθηγητή του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου. Ο καθηγητής με το άρθρο του αυτό ανέφερε, ότι στο χωριό Νταγ Παζαρί του όρους Ταύρου ανακαλύφθηκε μωσαϊκό με χριστιανικά αλλά και ειδωλολατρικά σχέδια στο νάρθηκα μιας εκκλησίας του 5ου ή 6ου αιώνα.³
 - 15/3/59: “ΕΚΕΙ ΟΠΟΥ ΕΓΚΑΤΕΣΤΑΘΗ ΕΞ ΑΘΗΝΩΝ Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΕΩΣ ΛΥΚΟΣ. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ.” Το άρθρο του Μίλτη Παρασκευαΐδη αναφερόταν στις ανασκαφές της Μικρασιατικής πόλης Ξάνθου στην περιοχή της αρχαίας Λυκίας. Η Ξάνθος, σύμφωνα με το συντάκτη, από τον 6ο π.Χ. αιώνα είχε δεχτεί την επίδραση του ελληνικού πολιτισμού. Η Λυκία πάλι κατά την ελληνική μυθολογία είχε ιδρυθεί από το Λύκο, τον αδελφό του Αιγέα και εγγονό του Κέκροπα. Αυτό και μόνο αρκούσε, για να μας υπενθυμίσει ο Παρασκευαΐδης την αρχαιόθεν ελληνικότητα της περιοχής. Το γεγονός της ίδρυσης της Λυκίας από το Λύκο μάλιστα το τοποθέτησε χρονικά στη μυκηναϊκή εποχή, όμως προς απογοήτευσή του δεν προέκυψαν μυκηναϊκές αρχαιότητες από τις ανασκαφές.⁴
 - 2/6/59: “Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ. ΣΑΡΔΕΙΣ, Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΟΥ ΚΡΟΙΣΟΥ. ΝΕΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΥΔΙΚΗΝ, ΡΩΜΑΪΚΗΝ ΚΑΙ BYZANTINΗΝ ΠΟΛΙΝ.” Το άρθρο υπογραφόταν από κοινού από τους George Hanfmann, του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ και A. Henry Detweiler του Πανεπιστημίου του Κόρνελλ που ήταν οι επικεφαλής των ανασκαφών. Η λέξη “Ελληνισμός” στον τίτλο του άρθρου παρέπεμπε στο ναό της Αρτέμιδας και σε βυζαντινά νομίσματα της εποχής του Ηρακλείου (7ου αιώνα), που βρέθηκαν στην ίδια πόλη.⁵
 - 10/11/59: “ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ. ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΕΙΣ ΣΑΡΔΕΙΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ.” Στην ίδια αποστολή της προηγούμενης αναφοράς μας παρέπεμπε κι αυτή η ανταπόκριση από τη Νέα Υόρκη. Στην περιοχή των αρχαίων Σάρδεων ανακαλύφθηκε ένας νεκρικός θάλαμος καθώς κι ένα μεγάλο αγγείο της ελληνιστικής εποχής. Μάλιστα ο ανταποκριτής μας ενημέρωνε, ότι κάτω από το θάλαμο βρέθηκαν και τα αρχαία Λυδικά τείχη της εποχής του Κροίσου.⁶
 - 14/2/60: “ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ. ΤΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΗΜΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ ΤΗΣ

¹ *H Καθημερινή*, 11/2/58, σ.3 και 4

² ί.π., 14/10/58, σ.3 και 4

³ ί.π., 21/10/58, σ.3 και 4

⁴ ί.π., 15/3/59, σ.7 και 8

⁵ ί.π., 2/6/59, σ.5 και 6

⁶ ί.π., 10/11/59, σ.3

ΠΕΡΓΑΜΟΥ.” Ο Παρασκευαΐδης ενημέρωνε τους αναγνώστες του για άλλο ένα μνημείο του Ελληνισμού της Μ. Ασίας, το Ασκληπιείο της Περγάμου. Αφορμή στάθηκαν οι εργασίες των Γερμανών, οι οποίοι στις ανασκαφές που διενήργησαν εκεί κατά τα έτη 1957-59, αποκάλυψαν στοιχεία για την ελληνιστική φάση του Ασκληπιείου, σε αντίθεση με τις προ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ανασκαφές στην περιοχή, που είχαν αποδώσει συμπεράσματα μόνο για τη ρωμαϊκή φάση αυτού του μνημείου. Η εποχή της ακμής του Ασκληπιείου της Περγάμου, όπως σημείωνε ο Παρασκευαΐδης, ήταν ο 2ος π.Χ. αιώνας, μολονότι αυτό είχε κτιστεί από τον 4ο π.Χ. αιώνα.¹

- 12/7/60: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΝ ΤΟΥ ΛΥΔΟΥ ΚΡΟΙΣΟΥ. ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΑΡΔΕΙΣ”. Ένα χρόνο μετά την προηγούμενη αναφορά τους από τις Σάρδεις οι George Hanfmann και A. Henry Detweiler ενημέρωναν και για νέα ελληνικά κατάλοιπα που προέκυψαν με τις ανασκαφές του 1960. Εκτός από ελληνιστικούς τάφους και βυζαντινά κτίσματα προέκυψαν και αρχαϊκά ευρήματα. Σε ένα λυδικό σπίτι συγκεκριμένα ανακαλύφθηκαν αρχαϊκά αγγεία από τη Ρόδο, τη Σάμο και την Εύβοια.²
- 9/10/60: “Η ΣΚΑΠΑΝΗ ΔΙΑΦΩΤΙΖΕΙ ΤΟΥΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ. ΑΙ ΑΓΓΛΟΤΟΥΡΚΙΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ.” Το άρθρο αυτό αναφερόταν στα πορίσματα των ανασκαφών του John Cook, του Πανεπιστημίου του Μπρίστολ και του Ekrem Akurgal, του Πανεπιστημίου της Άγκυρας, στη θέση που βρισκόταν η αρχαία Σμύρνη. Η θέση της νεότερης Σμύρνης είναι η ίδια από την εποχή του Μ. Αλεξανδρου. Η αρχαιότερη όμως βρισκόταν κοντά στο χωριό Μπαϊρακλί, γύρω στα τέσσερα χιλιόμετρα βορειότερα. Με το άρθρο φυσικά προβαλλόταν η ελληνικότητα της αρχαίας πόλης. Ο Παρασκευαΐδης ακόμη πληροφορούσε, ότι στην αρχαία θέση είχαν βρεθεί ερείπια οικιών από την Εποχή του Χαλκού. Η ακμή της πόλης ωστόσο σημειώθηκε κατά τους ιστορικούς χρόνους, αρχικά υπό την κυριαρχία των Αιολέων, κυρίως όμως από τον 8ο π.Χ. αιώνα και εξής, όταν η πόλη τέθηκε υπό το κράτος των Ιώνων. Η ακμή αυτή διεκόπη γύρω στο 600 π.Χ. με την κατάκτηση της πόλης από τους Λυδούς. Αργότερα καταλήφθηκε από τους Πέρσες και διασπάστηκε σε κώμες. Σύμφωνα με την παράδοση ο Μ. Αλέξανδρος ένωσε ξανά την πόλη αλλά αυτή τη φορά την έκτισε σε άλλο σημείο, στο χώρο που βρίσκεται και σήμερα.³
- 7/2/61: “ΑΙ ΠΑΛΑΙΑΙ ΕΣΠΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΝΩΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ.” Το άρθρο υπέγραφε ο David Winfield, ο ένας από τους επικεφαλής των εργασιών στην Αγία Σοφία της Τραπεζούντας (ο άλλος ήταν ο Talbot Rice) και μας ενημέρωνε για την έναρξη των εργασιών στο ιερό βήμα και την αφίδια του ναού, όπου υπήρχαν νωπογραφίες με θέμα την εμφάνιση του Χριστού μετά την Ανάστασή του.⁴
- 5/5/61: “ΤΑ ΑΝΙΣΑ. ΜΙΑ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ.” Το δημοσίευμα του Μύλτη Παρασκευαΐδη αναφερόταν στη σχετική ανακοίνωση του Γάλλου καθηγητή της Σορβόνης Luis Robert στο Γαλλικό Ινστιτούτο της Αθήνας.

¹ *H Καθημερινή*, 14/2/60, σ.5 και 6

² δ.π., 12/7/60, σ.5 και 6

³ δ.π., 9/10/60, σ.5 και 8

⁴ δ.π., 7/2/61, σ.4

Σύμφωνα με την ομιλία, στην περιοχή Κιουλ Τεπέ της Καππαδοκίας υπήρχε μία πόλη της 3ης π.Χ. χιλιετηρίδας, η οποία στα ελληνιστικά χρόνια εξελληνίστηκε πλήρως και απέκτησε την ονομασία “Άνισα”. Αυτό αποκαλύφθηκε από ένα ψήφισμα που είχε γραφτεί στα ελληνικά πάνω σε μια ορειχάλκινη πλάκα, η οποία εκτίθεται στο Μουσείο του Βερολίνου. Ο εξελληνισμός της περιοχής δεν οφελόταν, όπως αναφέρεται, στην εγκατάσταση των Ελλήνων, όσο στην επίδραση των φιλελλήνων βασιλέων της Καππαδοκίας κατά την Ελληνιστική Εποχή.¹

- 11/5/61: “ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΑΡΔΕΙΣ. ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΡΩΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΑΜΕΡΛΑΝΟΝ.” Το άρθρο υπογραφόταν από τους ανασκάπτοντες τις αρχαίες Σάρδεις. Σύμφωνα με τα νεότερα πορίσματα των ανασκαφών των G. Hanfmann και A. Henry Detweiler στην περιοχή, προέκυπτε, ότι οι Σάρδεις είχαν έρθει σε επαφή με τον ελλαδικό πολιτισμό από τον 13ο π.Χ. αιώνα και το συμπέρασμα αυτό προέκυψε από την εύρεση μυκηναϊκών αγγείων. Αναφερόταν μάλιστα και η μυθολογική παράδοση, σύμφωνα με την οποία είχαν ιδρύσει εκεί βασίλειο οι “Υιοί του Ηρακλέους.” Στο αρχαϊκό στρώμα της ανασκαφής ανακαλύφθηκαν ελληνικά αγγεία, κάτι που, σύμφωνα με τους ανασκάπτοντες αρχαιολογούντων, αποδείκνυε ότι υπήρχε μια “συνέχεια” στην ελληνική επίδραση στην περιοχή από τον 13ο μέχρι και τον 7ο π.Χ. αιώνα.²
- 13/5/61: “ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΕΝΟΣ ΣΟΦΟΥ. Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΣ.” Το άρθρο της βυζαντινολόγου Μαρίας Θεοχάρη δημοσιεύταν στις “Επιφυλλίδες” της πρώτης σελίδας. Αναφερόταν στην ανακοίνωση του Γάλλου καθηγητή Luis Robert στο Γαλλικό Ινστιτούτο, για την οποία είχε ήδη γράψει ο Παρασκευαΐδης στις 5/5/61. Με αφορμή την ανακοίνωση αυτή η Θεοχάρη σημείωνε, ότι οι ανασκαφές στη Μικρά Ασία είχαν μεγάλη σημασία για την Ελλάδα. Μεγάλη σημασία όμως για την εργασία αυτή έχουν και τα ίδια τα λόγια της Θεοχάρη: “Εκεί στις μεγάλες πεδιάδες της Ανατολής, όπου η σκαπάνη ξεθάφει, άλλοτε κάποιο ομηρικό “μέγαρο” κι άλλοτε τα οστά κάποιου στρατιώτη από τους Μύριους, εκεί έζησε ο Ελληνισμός τις πιο επικές σελίδες του. Εκεί πάλεψε ο Διγενής μ’ όλα τα σκοτεινά πνεύματα, που ερχόντουσαν κατά καιρούς να τον καταπνίξουν. Αντιόχεια, Ταρσός, Έφεσος, τόποι θεογονικοί, προορισμένοι για ιερές μεταμορφώσεις. Στην Αντιόχεια ακούστηκε για πρώτη φορά η λέξη “Χριστιανός”, στην Ταρσό γεννήθηκε ο απόστολος των εθνών, ο Παύλος. Στην Έφεσο, χίλια χρόνια έζησε η Θεά Μήτηρ με το ελληνικό προσωπείο της.” Στη συνέχεια η Θεοχάρη στάθηκε στις ρήσεις του ελληνιστή Andre Falk: “Τα πνεύματα που διψούν για ελληνισμό έχουν τάση να εντοπίζουν την υψηλή καταγωγή του στην ελληνική χερσόνησο και στο Αρχιπέλαγος, ενώ θα έπρεπε να τον αναζητούν αλλού: στην Φρυγία, στην Λυδία, στην Βιθυνία.” Στις προτάσεις αυτές του Falk αλλά και της Θεοχάρη κρύβεται ο ιδεολογικός στοχασμός όλων εκείνων που χρόνια πριν είχαν οδηγήσει την Ελλάδα σε καταστροφή μέσω της Μικρασιατικής Εκστρατείας. Όμως φαίνεται, ότι τα παθήματα δε γίνονταν μαθήματα και οι ονειρώξεις της Μεγάλης Ιδέας συνέχιζαν να ταλαιπωρούν την ελληνική ιστορική επιστήμη, όπως αυτή εκφραζόταν δια του στόματος των αρχαιολόγων-συντακτών.³

¹ Η Καθημερινή, 5/5/61, σ.3

² δ.π., 11/5/61, σ.5

³ δ.π., 13/5/61, σ.1 και 2

- 29/6/62: “ΔΙΓ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΞ ΑΘΗΝΩΝ. ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΤΑΙ Ο ΙΔΙΟΡΡΥΘΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΑΣΟΥ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΜΥΧΟΝ ΤΟΥ ΙΑΣΙΟΥ ΚΟΛΠΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΠΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ.” Το άρθρο του Μίλτη Παρασκευαΐδη αναφερόταν στις πληροφορίες, που του είχε δώσει ο διευθυντής της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής Doro Levi για τις ανασκαφές που διενεργούσε η ιταλική αποστολή στην αρχαία Ίασο, η οποία βρισκόταν μεταξύ της Μιλήτου και της Αλικαρνασσού. Σύμφωνα με τις πληροφορίες αυτές στην περιοχή ανακαλύφθηκαν τάφοι της Πρωτοκυκλαδικής και της Γεωμετρικής εποχής. Στους δεύτερους μάλιστα βρέθηκαν και αττικά αγγεία. Το ενδιαφέρον των Ιταλών σύμφωνα με το Levi εστιάστηκε εκείνη τη χρονιά στο αρχαίο θέατρο της Ιάσου, που χρονολογείται στον 4ο π.Χ. αιώνα.¹
- 26/8/62: “ΗΑΚΙΑΣ 3.000-3.500 ΕΤΩΝ; ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΚΑΡΙΑΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ;” Η είδηση ερχόταν από την Άγκυρα και αναφερόταν στις ανασκαφές του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης στην περιοχή του Αϊδηνίου και συγκεκριμένα εκεί που βρισκόταν η αρχαία ελληνική πόλη Αφροδισιάς. Εκτός από το ναό της Αφροδίτης και το στάδιο της πόλης, κατά τις τελευταίες ανασκαφές ανακαλύφθηκε και ένα άγαλμα, το οποίο ίσως παρίστανε τη θεά, που λατρευόταν στην περιοχή.²
- 22/2/63: “ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ Μ. ΑΣΙΑΣ. ΤΑ ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.” Πρόκειται για ανακοίνωση του Γραφείου Τύπου της Τουρκικής Πρεσβείας στην Αθήνα, σύμφωνα με την οποία ανακαλύφθηκαν εντός σπηλαίων της Νότιας Τουρκίας πρωτοχριστιανικές εκκλησίες, τις οποίες είχαν διαμορφώσει εκεί οι Χριστιανοί που κρύβονταν κατά τη διάρκεια των διωγμών. Επίσης πληροφορούμαστε και για ένα ελληνιστικό άγαλμα που βρέθηκε στην επαρχία Ιζνίκ (Νίκαια) και θεωρούνταν, ότι παρίστανε τη Νίκαια, σύζυγο του βασιλιά Λυσίμαχου και κόρη του Αντίπατρου.³
- 26/2/63: “ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ. Η ΑΓΓΑ ΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΙΕΖΟΥΝΤΟΣ.” Το άρθρο του Talbot Rice, ενημέρωνε για τις εργασίες καθαρισμού και αποκάλυψης των τοιχογραφιών που είχαν ασβεστωθεί από τους Τούρκους.⁴
- 15/5/63: “ΑΙ ΧΘΕΣΙΝΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΗΣ ΑΙΓΑΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ. ΑΠΕΚΑΛΥΦΘΗΣΑΝ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΙΚΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ.” Το άρθρο του Μίλτη Παρασκευαΐδη αναφερόταν στις εργασίες που διενεργούσε στην Κωνσταντινούπολη το Βυζαντινό Ινστιτούτο της Αμερικής. Πληροφορούμαστε για την αποκάλυψη ψηφιδωτών του 14ου αιώνα στην εκκλησία της Παμμακαρίστου. Ακόμη γινόταν λόγος για την ανακάλυψη έγχρωμων υαλωμάτων στο ναό του Παντοκράτορος, στοιχείο που κατά το συντάκτη αποδείκνυε, ότι από το Βυζάντιο μεταδόθηκε η χρήση των χρωματισμένων γυαλιών στη Δύση. Τέλος δίνονταν πληροφορίες για τις εργασίες που διενεργούσε το Βυζαντινό Ινστιτούτο και σε άλλη μία εκκλησία, αυτήν της Θεοτόκου του Λιβός, η οποία χρονολογείται στο 10ο αιώνα.⁵

¹ *H Kathimerini*, 29/6/62, σ.5 και 6

² ί.π., 26/8/62, σ.5

³ ί.π., 22/2/63, σ.5

⁴ ί.π., 26/2/63, σ.3

⁵ ί.π., 15/5/63, σ.5 και 6

- 26/5/63: “ΤΙΩΣ ΑΠΕΚΑΛΥΦΘΗ ΔΙ’ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΜΙΑΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΠΙΑΣ. Η ΠΟΛΙΣ ΤΟΥ 7ου ΘΑΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ.” Πρόκειται για άρθρο του Παρασκευαϊδη με θέμα τις ανασκαφές του Αρχαιολογικού Ινστιτούτου της Βιέννης στην Έφεσο. Αναφερόταν στην ανακάλυψη του Πρυτανείου του 3ου π.Χ αιώνα και στην ανασκαφή της δημόσιας αλλά και της εμπορικής Αγοράς της πόλης. Και οι δύο αγορές είχαν διαμορφωθεί κατά τους ελληνιστικούς χρόνους. Επίσης ενημέρωνε για τις εργασίες στο βυζαντινό ναό του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, που χρονολογείται στα χρόνια του Ιουστινιανού αλλά είχε κτιστεί πάνω σε αρχαιότερο ναό.¹
- 27/10/63: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ. ΘΑΥΜΑΣΙΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ ΙΑ΄ΑΙ. ΕΥΡΕΘΗΣΑΝ ΕΙΣ ΝΙΓΔΗΝ.” Η ανταπόκριση από την Άγκυρα έκανε λόγο για τις εργασίες που επιτελούνταν από μια βρετανική αποστολή στην περιοχή της Νίγδης της Καππαδοκίας, όπου ανακαλύφθηκαν σημαντικές τοιχογραφίες του 11ου αιώνα σε μια εκκλησία που είχε λαξευτεί σε βράχο.²
- 31/10/63: “ΑΙ ΧΘΕΣΙΝΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΝ ΣΧΟΛΗΝ. ΑΙ ΧΡΥΣΑΙ ΣΑΡΔΕΙΣ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΥΝ ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΩΝ.” Ο Παρασκευαϊδης είχε την επιμέλεια του άρθρου αυτού, το οποίο αναφερόταν σε σχετική ανακοίνωση του καθηγητή του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ George Hanfmann, που ήταν επικεφαλής των ανασκαφών που διενεργούνταν στις Σάρδεις. Με την ανακοίνωση αυτή γνωστοποιούνταν στο ελληνικό κοινό η πορεία των ανασκαφών στην περιοχή. Οι ανασκαφές προκαλούσαν σύμφωνα με το συντάκτη και το ελληνικό ενδιαφέρον, αφού βρέθηκαν σ’ αυτές μυκηναϊκά αγγεία, στοιχείο που αποδείκνυε τις καλές σχέσεις των κατοίκων της πόλης με τους Μυκηναίους. Ακόμη ανακαλύφθηκαν αρχαϊκά γλυπτά που είχαν χρησιμοποιηθεί ως οικοδομικά υλικά σε κτήρια μεταγενέστερων χρόνων. Φαίνεται, ότι στις Σάρδεις του 6ου π.Χ αιώνα υπήρχε σημαντική σχολή ελλήνων γλυπτών. Όμως και τα ελληνιστικά ευρήματα της περιοχής, που εξέφραζαν ακόμη περισσότερο τη σχέση με τον Ελλαδικό χώρο ήταν αξιοσημείωτα. Ανάμεσα σ’ αυτά ξεχώριζε ο ναός της Αρτέμιδος, που είχε κτιστεί την εποχή των Σελευκιδών.³
- 14/1/64: “ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ. ΘΑΥΜΑΣΙΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ ΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΝΙΓΔΗΝ ΤΗΣ Μ. ΑΣΙΑΣ.” Το άρθρο υπέγραφε ο M. Gough, διαυθυντής του Βρετανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου της Άγκυρας. Έχει γίνει ξανά λόγος για τη συγκεκριμένη εκκλησία της Καππαδοκίας σε ανταπόκριση του Οκτώβρη του 1963 (βλ. παραπάνω 27/10/63). Το συγκεκριμένο άρθρο, όπως και η ανταπόκριση του Οκτώβρη ενημέρωναν για τον εικονογραφικό διάκοσμο της ίδιας εκκλησίας, η οποία βρίσκεται στο χωριό Εσκή Γκιουμούς κοντά στη Νίγδη. Οι τοιχογραφίες αυτής της βυζαντινής εκκλησίας χρονολογούνται στον 11ο αιώνα.⁴
- 8/5/64: “ΑΙ ΧΘΕΣΙΝΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΙΓΑΛΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ. ΑΙ ΝΕΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ.” Το άρθρο του Παρασκευαϊδη αναφερόταν στην ανακοίνωση του βυζαντινολόγου Talbot Rice στη Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών. Γινόταν λόγος για τις εργασίες στην

¹ Η Καθημερινή, 26/5/63, σ.9 και 10

² δ.π., 27/10/63, σ.8

³ δ.π., 31/10/63, σ.5 και 8

⁴ δ.π., 14/1/64, σ.5

Τραπεζούντα, η οποία χαρακτηριζόταν ως “σπουδαία πόλις της αρχαίας Ελληνικής εποχής”. Ωστόσο σημειωνόταν, ότι μέχρι τούδε δεν είχαν βρεθεί ελληνικές αρχαιότητες παλαιότερες από το 1204. Οι εργασίες πάντως της Αγίας Σοφίας αποκάλυψαν σημαντικές τοιχογραφίες. Επίσης ο Rice αναφέρθηκε και στις έρευνες που διεξήγαν οι Βρετανοί στην περιοχή του Εσκή Γκιουμούς της Καππαδοκίας στη γνωστή εκκλησία με τις τοιχογραφίες του 11ου-12ου αιώνα. Τέλος ο συντάκτης μας πληροφορούσε, ότι ο Βρετανός αρχαιολόγος μύλησε και για τις ανασκαφές που διενεργούνταν στο Αλαχάν της νότιας Τουρκίας και αποκάλυψαν τα ερείπια ενός μοναστηριακού συγκροτήματος των Χριστιανών του 5ου και 6ου αιώνα.¹

- 27/5/64: “ΣΗΜΑΝΤΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΕΦΕΣΟΥ.” Το άρθρο υπέγραφε ο Hermann Veters του Αυστριακού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου και ανέφερε τις εξελίξεις από τις ανασκαφές στην αρχαία Έφεσο. Ανακαλύφθηκαν δωμάτια του 2ου και 1ου π.Χ. αιώνα με τοιχογραφίες, ανάμεσα στις οποίες βρέθηκε μια προσωπογραφία του Σωκράτη. Ο αρχαιολόγος στον επίλογο του άρθρου του επισήμανε: “Αι ανασκαφαί αυταί, αι οποίαι διεξάγονται εις την Έφεσον από πολλών ετών, μας παρέχουν μίαν ζωηράν εικόνα της ζωής από των πρώτων ελληνικών χρόνων μέχρι της εποχής του Βυζαντίου.”²
- 25/8/64: “ΟΠΟΥ ΣΚΑΒΟΥΝ ΣΥΝΑΝΤΟΥΝ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΝ...Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΑΠΑΝΗ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΙ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΗΣ ΜΑΣΙΑΣ...” Η είδηση αναφερόταν στο περιεχόμενο του “Δελτίου Τουρισμού”, που είχε εκδοθεί από την Τουρκική Πρεσβεία της Αθήνας. Το δελτίο αυτό ενημέρωνε για την ανακάλυψη των ερειπίων της βυζαντινής εκκλησίας του Αγίου Πολυεύκτου στην Κωνσταντινούπολη καθώς και την εύρεση στην ίδια περιοχή μιας μαρμάρινης στήλης, που έφερε επιγραφή από στίχους του Ομήρου. Επίσης γινόταν λόγος για την ανακάλυψη της αρχαίας ελληνικής πόλης Αφροδισιάδος στην αρχαία Καρία. Ο τίτλος αυτής της είδησης είναι χαρακτηριστική περίπτωση προπαγανδιστικής διατύπωσης. Μάλιστα η χρήση των αποσιωπητικών μετέδιδε και μια επιπλέον συναισθηματική φόρτιση στον αναγνώστη.³
- 5, 10 και 14/9/65: “ΕΥΜΕΝΗΣ Β”. Ο Άγγ. Προκοπίου από τη στήλη του “ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ” παρουσίασε ένα αφιέρωμα στο ελληνιστικό βασίλειο της Περγάμου: στην ιστορία του, στις καλές σχέσεις της δυναστείας των Ατταλιδών με τους Αθηναίους, στα επιτεύγματα της γλυπτικής τέχνης, όπως η ζωφόρος του Βωμού του Δία. Ο συντάκτης έγραφε χαρακτηριστικά: “Επιδέξιοι διπλωμάτες και γενναίοι στρατιώτες οι Ατταλίδες αναδείχθηκαν μεγάλοι Μαικήνες των Γραμμάτων και των Τεχνών του Ελληνισμού.”⁴
- 9/1/66: “ΒΡΕΤΑΝΙΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑΝ. ΜΙΑ ΜΟΝΗ ΤΟΥ Ε'ΑΙ. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ.” Η ανταπόκριση από την Άγκυρα αναφερόταν στις εργασίες του Βρετανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου (υπό τη διεύθυνση του M. Gough) στην περιοχή του Αλαχάν στην νότια Τουρκία, όπου ανακαλύφθηκε χριστιανικό μοναστήρι των μέσων του 5ου αιώνα, το οποίο θεωρήθηκε και το αρχαιότερο της Μικράς Ασίας.

¹ Η Καθημερινή, 8/5/64, σ.4

² δ.π., 27/5/64, σ.5

³ δ.π., 25/8/64, σ.4

⁴ δ.π., 5/9/65, σ.6 (Α' μέρος) Επίσης 10/9/65, σ.4 (Β' μέρος) και 14/9/65, σ.6 (Γ' μέρος)

Το αρχιτεκτονικό σχέδιο της εκκλησίας της μονής, σύμφωνα με την ανταπόκριση, ίσως είχε επηρεάσει τους αρχιτέκτονες της Αγίας Σοφίας της Κωνσταντινούπολης.¹

- 4/6/66: “ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΞ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΕΙΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΝ. ΝΕΟΝ ΦΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ BYZANTINHN ΤΕΧΝΗΝ.” Το άρθρο έγραψε ο R.M. Harrison, διευθυντής των ανασκαφών που διεξήγαν από κοινού το Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ με το Αρχαιολογικό Μουσείο της Κων/πολης στα ερείπια του βυζαντινού ναού του Αγίου Πολυεύκτου. Ο αρχαιολόγος εκτιμούσε, ότι αυτός ο ναός αποτέλεσε το αρχιτεκτονικό πρότυπο πάνω στο οποίο σχεδιάστηκε η Αγία Σοφία.²
- 6/6/66: “Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ ΕΙΣ ΣΥΓΚΡΙΣΙΝ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΛΥΔΙΑΣ ΚΑΙ ΦΡΥΓΙΑΣ.” Ο Παρασκευαΐδης με αυτό το άρθρο έκανε μια σύντομη παρουσίαση των ελληνικών αρχαιοτήτων, που είχαν προκύψει από τις ανασκαφές που διενεργούνταν στην Τουρκία. Στην Τένεδο ανακαλύφθηκε αρχαίο ελληνικό νεκροταφείο με ευρήματα, που χρονολογήθηκαν από τον 6ο μέχρι το 2ο π.Χ. αιώνα. Σε άλλες ανασκαφές, στο νεκροταφείο της αρχαίας Πιτάνης, βρέθηκαν αγγεία χρονολογημένα από τον 8ο μέχρι τον 4ο π.Χ. αιώνα, τα οποία προέρχονταν από τη Χίο, την Αθήνα και την Κόρινθο. Στην Πέργαμο, στην περιοχή του Ασκληπιείου αποκαλύφθηκαν έργα ύδρευσης των Ελληνιστικών χρόνων. Από τις ανασκαφές των Σάρδεων πάλι διαπιστώθηκε με βάση τα σχήματα και την εικονογράφηση των αγγείων, ότι οι τεχνίτες αυτής της πόλης είχαν δεχτεί μεγάλες επιρροές από τον ελληνικό πολιτισμό. Στον ίδιο αρχαιολογικό χώρο επίσης βρέθηκαν και πολλά αγγεία προερχόμενα από τη Χίο, την Έφεσο, την Αθήνα και την Κόρινθο.³
- 5/8/66: “ΤΑ ΝΕΩΤΕΡΑ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ.” Και αυτό το άρθρο είναι του Παρασκευαΐδη. Για άλλη μια φορά ασχολούνταν με το ελληνικό παρελθόν της Μικράς Ασίας. Αφορμή στάθηκε το βιβλίο του καθηγητή του Πανεπιστημίου του Μπέλφαστ George Huxley με τίτλο “The Early Ionians”, που εκδόθηκε το 1966. Σύμφωνα με τον Huxley οι Μινωίτες ήταν οι πρώτοι που είχαν επισκεφθεί τη Μικρά Ασία από το πρώτο ήμισυ της δεύτερης π.Χ. χιλιετίας. Αυτή η άποψη προέκυπτε από το γεγονός, ότι βρέθηκε μινωική κεραμεική στη Μήλητο και την Ίασο. Στο δεύτερο ήμισυ της ίδιας χιλιετίας, που εξασθένησε η δύναμη των Κρητών, άρχισε να εκδηλώνεται η μυκηναϊκή παρουσία στις μικρασιατικές ακτές. Μυκηναϊκά ευρήματα γενικά είχαν προκύψει σε πολλές πόλεις. Ο συντάκτης ανέφερε τις Κλαζομενές, την Έφεσο, τις Σάρδεις, την Αλικαρνασσό, την Μέλασα της Καρίας και την Τελμησσό της Λυκίας. Ωστόσο, όπως πληροφορούμαστε, δεν είχε εξακριβωθεί αν κάποιες από τις πόλεις αυτές αποτελούσαν και αποικίες των Μυκηναίων.⁴
- 1/12/66: “Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΚΠΛΗΚΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΙΣ. ΑΙ ΣΑΡΔΕΙΣ ΜΕ ΤΟΝ ΧΡΥΣΟΦΟΡΟΝ ΠΑΚΤΩΛΟΝ ΉΣΑΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΑΙ ΤΟΝ ΙΒ' ΚΑΙ ΙΑ'ΑΙΩΝ. Π.Χ.” Ο Παρασκευαΐδης διακήρυξε πανηγυρικά τα δεδομένα από τις ανασκαφές που διεξήγαγαν στις Σάρδεις από κοινού η Αμερικάνικη Σχολή Ανατολικών Ερευνών και τα Πανεπιστήμια του Χάρβαρντ και του Κόρνελ. Ο συντάκτης ανέφερε την

¹ *H Καθημερινή*, 9/1/66, σ.8

² ί.π., 4/6/66, σ. 5

³ ί.π., 6/6/66, σ.9 και 10

⁴ ί.π., 5/8/66, σ.5

ανακάλυψη μυκηναϊκών αγγείων, που χρονολογούνται στο 12ο και 11ο π.Χ. αιώνα και επισήμανε: “Αποδεικνύεται ήδη, ότι οι Έλληνες που είχαν εκπορθήσει την Τροίαν, είχαν κατά τον 12ο π.Χ. αιώνα κυριεύσει και τας Σάρδεις και είχαν παραμείνει κύριοι της πρωτευούσης της Λυδίας επί σημαντικόν χρονικόν διάστημα.” Παρέπεμπε επίσης και στις απόψεις του ανασκάπτοντα George Hanfmann, σύμφωνα με τον οποίο οι ενδείξεις οδηγούσαν στο συμπέρασμα, ότι τα μυκηναϊκά αντικείμενα των Σάρδεων δεν αποτελούσαν προϊόντα εμπορίου αλλά μόνιμης εγκατάστασης.¹

¹ *H Καθημερινή*, 1/12/66, σ.5

2. Κύπρος

Λόγω της έντασης και του πολιτικού προβλήματος στην Κύπρο οι αρχαιολογικές στήλες της *Καθημερινής* αναφέρονταν αρκετές φορές στις αρχαιότητες του νησιού με σκοπό την ανάδειξη της ελληνικότητάς του. Η ανακάλυψη μυκηναϊκών ευρημάτων στη Μεγαλόνησο έδινε το δικαίωμα σε όσους επιδίωκαν την προβολή της ελληνικότητας αυτής, να επιβεβαιώνουν συστηματικά, ότι η Κύπρος κατοικούνταν από τα πανάρχαια χρόνια από Έλληνες. Επειδή πρώτοι Έλληνες θεωρούνταν δε οι Μυκηναίοι, προέκυπτε το συμπέρασμα, ότι το νησί ήταν ελληνικό από τη δεύτερη π.Χ. χιλιετία. Τα δημοσιεύματα που αφορούσαν στις αρχαιότητες του νησιού ενίστε έφεραν προπαγανδιστικούς τίτλους υπέρ της ελληνικότητάς του, ενώ άλλες φορές απλώς ενημέρωναν για την πορεία των ανασκαφών. Συνολικά οι αναφορές αυτές φτάνουν τις 50. Οι αρχαιολογικές έρευνες στην Κύπρο προβλήθηκαν περισσότερο από οποιεσδήποτε άλλες εργασίες σε άλλα κράτη.

Από το 1954 με την προσφυγή της κυβέρνησης Παπάγου στον Ο.Η.Ε., το αίτημα της “Ενωσης” της Κύπρου με την Ελλάδα είχε αναγθεί σε μείζον θέμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.¹ Μέχρι το 1960, οπότε κηρύχθηκε η ανεξαρτησία του νησιού οι εντάσεις μεταξύ Ελλάδας, Αγγλίας και Τουρκίας βρίσκονταν σε συνεχή κλιμάκωση. Οι αρθρογράφοι όλα αυτά τα χρόνια προσπαθούσαν, να φέρνουν διαρκώς στην επικαιρότητα την πορεία των αρχαιολογικών ερευνών στη Μεγαλόνησο, με σκοπό να συνδράμουν και αυτοί από τη δική τους θέση στις επιδιώξεις της εξωτερικής πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης. Η σύντομη επισκόπηση των άρθρων και των αναφορών που ακολουθούν, μας παρέχει μια γενική εικόνα για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισε η αρθρογραφία την περίοδο 1945-1967 τις αρχαιότητες της Κύπρου.

- 29/3/50: “ΟΙ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ. ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΓΚΩΜΗΣ”. Το δημοσίευμα αναφερόταν στην ανακοίνωση του Claude Schaeffer στην Ακαδημία Επιγραφών και Γραμμάτων στο Παρίσι για τις ανασκαφές στην Έγκωμη. Στην ανακοίνωση αυτή έγινε λόγος μεταξύ άλλων και στην ανακάλυψη μυκηναϊκών ευρημάτων.²
- 24/8/50: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΠΑΦΟΥ”. Ο συνεργάτης της *Καθημερινής* Λ. Κορομηλάς ενημέρωνε για τα νεότερα από τις ανασκαφές των Άγγλων σε iερό του βου άιώνα.³
- 10/9/51: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ”. Το άρθρο του J.H. Iliffe (μέλους της βρετανικής αρχαιολογικής αποστολής) δημοσιεύτηκε στις “Επιφυλλίδες” της *Καθημερινής* και αναφερόταν σε σήραγγες του 5ου π.Χ. αιώνα που ανακαλύφθηκαν με τις τελευταίες ανασκαφές στην περιοχή της αρχαίας Πάφου.⁴

¹ Βουρνάς, 1997, σ. 63-76, 81-90, 109-110, 129-134, 153-154, 213

² *H Καθημερινή*, 29/3/50, σ.1

³ ί.π., 24/8/50, σ.4

⁴ ί.π., 10/9/51, σ.2

- 25/11/51: “Η ΝΗΣΟΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ..ΕΛΛΗΝΙΚΗ! ΜΗΚΗΝΑΪΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΚΥΠΡΟΝ. (ΚΤΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ) του ανταποκριτή των *Times*. Ο τίτλος του άρθρου πιστοποιεί αυτό ακριβώς που ανέλυσα στην εισαγωγή του κεφαλαίου. Η προπαγάνδα της ελληνικότητας του νησιού στηρίχτηκε κυρίως στην παρουσία των μυκηναϊκών ευρημάτων. Το συγκεκριμένο δημοσίευμα μιλούσε για τη δεύτερη χρονιά των ανασκαφών του Ασμολείου Μουσείου της Οξφόρδης και του Πανεπιστημίου του Σίδνεϋ στη θέση “Πηγάδες”, στη βορειοδυτική Κύπρο. Τα ευρήματα της Μέσης Εποχής του Χαλκού και της μυκηναϊκής φάσης ενίσχυαν σύμφωνα με τον αρθρογράφο της ελληνικότητα του νησιού.¹
- 29/2/52: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ. ΕΛΠΙΖΕΤΑΙ Ν΄ ΑΠΟΚΑΛΥΦΘΩ Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΘΕΑΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΟΣ”. Πρόκειται για άρθρο του ανταποκριτή της εφημερίδας στο Λονδίνο, το οποίο αναφερόταν στις επικείμενες ανασκαφές της Πάφου.²
- 27/3/52: “ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΟΝΗΣΟΝ. Η ΧΑΛΚΙΝΗ ΕΠΟΧΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ” της Joan Du Plat Taylor (του Ινστιτούτου Αρχαιολογίας του Παν/μίου του Λονδίνου). Το άρθρο πραγματευόταν τις ανασκαφές του Ασμόλειου Μουσείου της Οξφόρδης και του Παν/μίου του Σίδνεϋ στη θέση “Πηγάδες”. Πιο συγκεκριμένα αναφερόταν στην ανακάλυψη ερειπίων ιερού του 13ου π.Χ. αιώνα, στο οποίο βρέθηκαν σημαντικά μυκηναϊκά αντικείμενα.³
- 3 και 4/6/52: “ΑΙ ΝΕΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ 3.000 ΕΤΩΝ. ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΑΣΙΑΝ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΗΝ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ. Η ΑΧΑΪΚΗ ΦΑΣΙΣ”, του Claude Schaeffer, του επικεφαλής της γαλλικής αρχαιολογικής αποστολής. Ο Schaeffer αναφερόταν στην ανακάλυψη ενός κτηρίου του 1350-1250 π.Χ. περίπου. Θεωρούσε, ότι αυτό ανήκε σε οικογένεια Μυκηναίων αρχηγών που είχαν καταλάβει την Αλασία το 12ο π.Χ. αιώνα.⁴
- 25/7/52: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΦΟΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ”, του ανταποκριτή της εφημερίδας στο Λονδίνο. Το άρθρο πληροφορούσε για τις ανασκαφές του Hiffé σε μυκηναϊκό νεκροταφείο, όπου προέκυψαν πολύτιμα ευρήματα. Οι ανακαλύψεις αυτές κατά το δημοσιογράφο αποδείκνυαν την ακμή της Πάφου στη νεότερη ορειχάλκινη περίοδο.⁵
- 21/8/52: “ΑΙ ΚΥΠΡΙΑΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ. ΑΝΕΣΚΑΦΗ ΕΙΣ ΠΑΦΟΝ ΜΟΝΑΔΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΙΚΟΣ ΠΡΟΜΑΧΩΝ”, του ανταποκριτή των *Times* και της *Kathimerini*. Επρόκειτο για την ανακάλυψη ενός πολιορκητικού προμαχώνα του 5ου π.Χ. που αποκαλύφθηκε με τις εργασίες στα τείχη της πόλης. Επίσης γινόταν λόγος για την ανακάλυψη μυκηναϊκών ευρημάτων στο χωρίο “Κούκλια”.⁶
- 27/9/52: “ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ. ΜΙΑ ΜΥΣΤΙΚΗ ΣΗΡΑΓΞ ΚΑΙ ΜΙΑ ΕΝΕΠΙΠΡΑΦΟΣ ΠΛΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΕΓΚΩΜΗΣ” του ανταποκριτή των *Times* και της *Kathimerini* στη Λευκωσία. Η συγκεκριμένη σήραγγα χρονολογήθηκε στο 13ο π.Χ. αιώνα.⁷

¹ Η *Kathimerini*, 25/11/51, σ.3

² ί.π., 29/2/52, σ.1

³ ί.π., 27/3/52, σ.1 και 2

⁴ ί.π., 3/6/52, σ.3 και 4/6/52, σ.3

⁵ ί.π., 25/7/52, σ.1

⁶ ί.π., 21/8/52, σ.1

⁷ ί.π., 27/9/52, σ.1

- 13/2/53: "ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ. ΠΟΛΥΤΙΜΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΤΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΠΑΦΟΥ". Η ανταπόκριση από το Λονδίνο ενημέρωνε για την εύρεση μυκηναϊκών αντικειμένων σε τάφους της περιοχής της Πάφου. Με την αφορμή αυτή δεν παρέλειψε ο δημοσιογράφος να μας υπενθυμίσει ότι "η εισροή Ελλήνων εκ της ηπειρωτικής Ελλάδος (από τον 1400 έχρι τον 1200 π.Χ.) υπήρξε σταθμός εις την ιστορίαν της Κύπρου και ο πλούτος των κτερισμάτων της εποχής εκείνης αποδεικνύει την ευημερίαν της νήσου ως μορφωτικού και εμπορικού κέντρου μεταξύ της Ανατολής και της Δύσεως."¹
- 5/5/53: "Η ΑΡΧΑΙΑ ΚΥΠΡΟΣ. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΕΞ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ ΕΙΣ ΠΑΦΟΝ ΗΛΙΚΙΑΣ 3.000 ΕΤΩΝ". Ο ανταποκριτής της *Kathimerini* στο Λονδίνο αναφερόταν στην ανασκαφή εννέα τάφων του 1450-1150 π.Χ. από τον Iliffe στη γνωστή θέση κοντά στο χωρίο Κούκλια. Τα αντικείμενα από ελεφαντοστό που βρέθηκαν στούς τάφους αυτούς αποτελούσαν, όπως σημείωνε χαρακτηριστικά ο δημοσιογράφος, "πλήρη απόδειξιν της ευημερίας της παλαιάς Πάφου την εποχήν αυτήν."²
- 13/8/53: "ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ. Η ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΠΑΦΟΥ ΗΛΘΕΝ ΕΙΣ ΦΩΣ". Πρόκειται για ανταπόκριση από το Λονδίνο που χαρακτήριζε τη μυκηναϊκή ακρόπολη της αρχαίας Πάφου ως τη μεγαλύτερη της δυτικής Κύπρου.³
- 18/9/54: "ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΚΥΠΡΟΝ. ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ: ΕΝΑΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΑΠΙΟΛΛΩΝΟΣ ΚΑΙ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ." Ο ανταποκριτής της *Kathimerini* στη Λευκωσία έκανε μια τηλεγραφική αναφορά στις ανασκαφές των Αμερικανών αρχαιολόγων στο αρχαίο Κούριο. Οι σημαντικότερες ανακαλύψεις σύμφωνα με το δημοσίευμα ήταν το ελληνιστικό θέατρο που μετατράπηκε σε αρένα στα Ρωμαϊκά χρόνια και το iερό του Απόλλωνα του Υάτου.⁴
- 26/10/54: "ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΤΗΣ ΕΓΚΩΜΗΣ ΑΠΕΚΑΛΥΨΑΝ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ." Το άρθρο του ανταποκριτή της *Kathimerini* στο Παρίσι μας πληροφορούσε για τις εργασίες του Schaeffer και την ανακοίνωσή του στη Γαλλική Ακαδημία Επιγραφών. Η αποκάλυψη τμήματος του αρχαίου κυκλώπειου τείχους της Έγκωμης, το οποίο κτίστηκε τον 12ο-11ο π. Χ. αιώνα, ήταν η σημαντικότερη είδηση από τις συγκεκριμένες ανασκαφές.⁵
- 16/11/54: "ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΝΗΣΟΝ. ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ ΕΙΣ ΚΥΠΡΟΝ. ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ 5.500 ΕΤΩΝ." Η ανταπόκριση από τη Λεμεσό αναφερόταν στον τερματισμό των εργασιών της αμερικανικής αποστολής στο Κούριο. Αποτέλεσμα αυτών των ερευνών ήταν η ανακάλυψη νεολιθικού οικισμού βόρεια του Κουρίου, ο οποίος κτίστηκε πριν από 5.500 χρόνια.⁶
- 3/12/54: "Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΓΑΛΟΝΗΣΟΣ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ. ΤΕΡΑΣΤΙΟΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟΣ ΑΘΛΟΣ." Το ρεπορτάριο από το Λονδίνο πληροφορούσε για το πόρισμα των ανασκαφών του Schaeffer στην Αλασία. Σύμφωνα με τον αρχαιολόγο η πόλη αυτή υπήρξε η πρωτεύουσα της Κύπρου κατά την Εποχή

¹ Η *Kathimerini*, 13/2/53, σ.1

² δ.π., 5/5/53, σ.3

³ δ.π., 13/8/53, σ.3

⁴ δ.π., 18/9/54, σ.3

⁵ δ.π., 26/10/54, σ.1

⁶ δ.π., 16/11/54, σ.3

του Σιδήρου. Θεωρούσε δε, ότι ήταν η έδρα των βασιλέων της Κύπρου, οι οποίοι είχαν οργανώσει την εξαγωγή του χαλκού του νησιού στην Αίγυπτο.¹

- 15 και 17/7/56: “Η ΠΛΕΟΝ ΕΥΓΛΩΤΤΟΣ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΦΥΛΕΤΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΚΥΠΡΙΩΝ. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ.” Το άρθρο το είχε γράψει ο Αντώνιος Καρατζάς, φιλόλογος, απελαθείς από την Κύπρο. Έχει ήδη γίνει λόγος για το περιεχόμενό του στο Α' Μέρος (Κεφ.3, σελ.14). Πρόκειται για το “μανιφέστο” του ελληνοκυπριακού εθνικισμού. Σύμφωνα με αυτό από τα Νεολιθικά χρόνια οι Έλληνες και οι Κύπριοι, μέλη της ίδιας φυλής και του ίδιου έθνους ξεκίνησαν από κοινού τη μεγαλειώδη τους πορεία στην Ιστορία!²
- 24/10/58: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΚΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΝ. ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΕΓΚΩΜΗΝ ΚΥΠΡΟΥ ΚΑΙ ΕΙΣ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΤΡΟΥΡΙΑΝ.” Η ανταπόκριση από το Παρίσι αναφερόταν στην ανακοίνωση του Schaeffer στη Γαλλική Ακαδημία Επιγραφών και Γραμμάτων. Στην ομιλία του γινόταν λόγος για την ανακάλυψη στην Έγκωμη της Κύπρου βιομηχανικών εγκαταστάσεων, όπως χυτηρίων και κλιβάνων αγγειοπλαστικής, που χρονολογήθηκαν στην Εποχή του Ορειχάλκου.³
- 25/9/59: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΚΥΠΡΟΝ. ΕΥΡΕΘΗΣΑΝ ΕΝΤΟΣ ΣΠΗΛΑΙΟΥ ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΛΕΙΨΑΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.” Η ανταπόκριση από τη Λευκωσία ενημέρωνε, ότι μια ομάδα διάσωσης της Ρ.Α.Φ. ανακάλυψε εντελώς τυχαία ευρήματα της Νεολιθικής εποχής, της Εποχής του Χαλκού καθώς και της Βυζαντινής εποχής στο βόρειο τμήμα του νησιού.⁴
- 24/5/60: “ΑΠΕΚΑΛΥΦΘΕ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ. ΤΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ.” Το άρθρο υπέγραφε ο Β. Καραγιώργης, επικεφαλής των ανασκαφών στο θέατρο. Όπως μας πληροφορούσε ο αρχαιολόγος, επρόκειτο για ένα από τα μεγαλύτερα αρχαία θέατρα του κόσμου. Η ορχήστρα του έφτανε τα 27,5 μέτρα. Χρονολογούνταν στα ρωμαϊκά χρόνια, όμως δεν αποκλειόταν η πιθανότητα να υπήρχε ελληνιστικό παλαιότερο θέατρο από κάτω.⁵
- 27/9/60: “ΤΗΣ ΟΡΕΙΧΑΛΚΙΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ. ΣΠΟΥΔΑΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ.” Η τηλεγραφική είδηση από τη Λευκωσία ανέφερε, ότι στο χωριό Δένια κοντά στη Λευκωσία ανακαλύφθηκαν τάφοι του τέλους της εποχής του Ορείχαλκου καθώς και ένας τάφος των μυκηναϊκών χρόνων.⁶
- 20/1/61: “Ο ΚΥΠΡΟΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΓΚΩΜΗΣ. ΠΟΤΕ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΘΗ Η ΚΥΠΡΟΣ.” Το άρθρο του Παρασκευαΐδη σχετίζόταν με την επίσκεψη του διευθυντή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας της Κύπρου Π. Δικαίου στην Αθήνα με σκοπό την εξασφάλιση της οικονομικής ενίσχυσης των ερευνών στην Κύπρο και τη βελτίωση της συνεργασίας των αρχαιολογικών φορέων του νησιού με τους αντίστοιχους της Ελλάδας. Ο αρθρογράφος πήρε συνέντευξη από το Δικαίο, ο οποίος του έδωσε απάντηση στο ερώτημα που τον “απασχολούσε” και δεν ήταν άλλο από το “πότε εξελληνίστηκε η Κύπρος”. Η Έγκωμη, σύμφωνα με την απάντηση που πήρε, ήταν η

¹ Η Καθημερινή, 3/12/54, σ.1

² ί.π., 15/7/56, σ.3 και 17/7/56, σ.3 και 4

³ ί.π., 24/10/58, σ.3

⁴ ί.π., 25/9/59, σ.1

⁵ ί.π., 24/5/60, σ.5 και 6

⁶ ί.π., 27/9/60, σ.3

πόλη που δέχτηκε τους πρώτους Έλληνες - για την ακρίβεια τους Μυκηναίους - ήδη από τον 15ο π.Χ.¹

- 25/1/61: “ΝΕΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ. ΔΥΟ ΑΚΟΜΗ ΠΛΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ.” Άλλο ένα άρθρο του Παρασκευαϊδη. Το ενδιαφέρον του αρθρογράφου επικεντρωνόταν σε ένα ναυάγιο “κυπρομυκηναϊκού” πλοίου του 13ου π.Χ. αιώνα, που ανελκύστηκε από την αποστολή του Πανεπιστημίου της Πενσυλβάνια στην περιοχή των Χελιδονίων νήσων της Λυκίας. Το φορτίο του πλοίου αποτελούνταν κυρίως από ακατέργαστα κομμάτια χαλκού παρόμοια με αντίστοιχα κομμάτια που είχαν προκύψει σε κυπριακές ανασκαφές και σύμφωνα με τον αρθρογράφο ήταν πιθανό, το συγκεκριμένο πλοίο να προερχόταν από την Κύπρο.²
- 11/2/61: “ΜΙΑ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ. Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΉΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗ.” Στο άρθρο αυτό του Παρασκευαϊδη διαβάζουμε μια περίληψη της ανακοίνωσης του αρχαιολόγου Β. Καραγιώργη στην Αρχαιολογική Εταιρεία με θέμα το μυκηναϊκό παρελθόν της Κύπρου. Σύμφωνα με τον Καραγιώργη, η Κυπρομυκηναϊκή τέχνη είχε ήδη διαμορφωθεί στο 14ο π.Χ. αιώνα και είχε κυριαρχήσει στην αγορά της Μεσογείου. Χαρακτηριστικά υποστήριζε ότι “ο μυκηναϊκός πολιτισμός μέσω της Κύπρου ηκτινοβόλησεν εφ' ολοκλήρου του Μεσανατολικού χώρου και επί της Κύπρου διαιωνίσθη η ακτινοβολία του, ακόμη και μετά την έκλειψή του από την Ελλάδα.” Και ο Παρασκευαϊδης αυτομάτως κατέληγε στο συμπέρασμα: “ακριτικός λοιπόν ήτο και παραμένει ο ρόλος της Κύπρου εις το άκρον του Ελληνικού Νότου.”³
- 21/2/61: “ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ. Η ΚΥΠΡΟΣ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΔΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΝΕΑ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ.” Δέκα μέρες μετά από το προηγούμενο άρθρο του Παρασκευαϊδη για την ανακοίνωση του Καραγιώργη, δημοσιεύτηκε κι ένα δεύτερο, στο οποίο ο συντάκτης παρουσίαζε πάλι μια περίληψη των δύο ανακοινώσεων του αρχαιολόγου στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και στην Αρχαιολογική Εταιρεία. Η ελληνικότητα της νήσου ήταν κι αυτή τη φορά το ζητούμενο και στο πρόβλημα αυτό οι απόψεις του Καραγιώργη υπήρξαν κατηγορηματικές. Συγκεκριμένα η ελληνική παρουσία άρχιζε κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους, δηλαδή από το 14ο π.Χ. αιώνα και εξής. Η οριστική ελληνοποίηση του νησιού όμως συντελέστηκε το 12ο π.Χ. αιώνα, οπότε έφτασαν στην Κύπρο οι Αχαιοί. Χαρακτηριστικά ο Παρασκευαϊδης σημειώνε, ότι τότε “η Ελληνική διάλεκτος της Αρκαδίας έγινε πλέον η γλώσσα όλης της Κύπρου και η νήσος ενετάχθη οριστικώς εις τον ευρύτερον χώρον του ελληνικού κόσμου.” Ούτε κατά τους ιστορικούς χρόνους μπορούσε να αμφισβητηθεί η ελληνικότητα της Κύπρου, παρόλο που κατακτήθηκε από τους Ασσύριους, τους Αιγύπτιους και τους Πέρσες. Ακόμη και τότε κατα τον Καραγιώργη και τον Παρασκευαϊδη ο ελληνικός χαρακτήρας του νησιού ήταν κυριαρχος. Άλλα και στα Ρωμαϊκά χρόνια, όπως επισήμαναν “ελληνική παρέμεινε η ψυχή της Κύπρου.”⁴
- 2/4/61: “ΕΙΣ ΕΝΑ ΧΩΡΙΟΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΙΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΑΦΟΝ.” Η σύντομη αυτή είδηση πληροφορούσε για την ανακάλυψη από την αποστολή του Πανεπιστημίου της Μελβούρνης ενός αναγλύφου σε

¹ *H Καθημερινή*, 20/1/61, σ.4

² δ.π., 25/1/61, σ.4

³ δ.π., 11/2/61, σ.4

⁴ δ.π., 21/2/61, σ.4

- προϊστορικό τάφο στο χωριό Κάρμι της επαρχίας Κυρήνειας. Ο τάφος χρονολογούνταν στο 18ο π.Χ. αιώνα.¹
- 2/5/61: “ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΟΥ 1961 ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ. ΑΠΕΚΑΛΥΦΘΗ ΚΑΙ Η ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ.” Το δημοσίευμα του Παρασκευαΐδη αναφερόταν στην επανάληψη των εργασιών στο θέατρο της Σαλαμίνας από τον Β. Καραγιώρη. Οι ανασκαφές ξεκίνησαν και πάλι ύστερα από την οικονομική ενίσχυση από την ελληνική κυβέρνηση. Σημειώνοταν από το συντάκτη, ότι η Σαλαμίνα ιδρύθηκε στους μυκηναϊκούς χρόνους. Το θέατρό της βρέθηκε με τη μορφή που είχε, όταν κτίστηκε τον 1ο π.Χ. αιώνα επί αυτοκράτορα Αυγούστου και επρόκειτο για ένα από τα μεγαλύτερα αρχαία θέατρα, όπως έχει τονιστεί και σε προηγούμενη αναφορά. Στα ερείπιά του βρέθηκαν πολλές ελληνικές επιγραφές που διαφώτιζαν την ιστορία του.²
 - 23/5/61: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ. ΠΕΡΙ ΤΑ ΝΕΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΥΠΟΒΡΥΧΙΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ (ΕΝΑ ΚΥΠΡΟΜΥΚΗΝΑΪΚΟΝ ΝΑΥΑΓΙΟΝ ΤΟΥ 1300 Π.Χ.).” Το άρθρο υπογραφόταν από τον αρχαιολόγο Σπ. Μαρινάτο και δημοσιεύτηκε στις πρωτοσέλιδες “Επιφυλλίδες”. Αναφερόταν στο ναυάγιο του κυπρομυκηναϊκού πλοίου, για το οποίο έχει γίνει ήδη λόγος (βλ. παραπάνω το άρθρο του Παρασκευαΐδη στις 25/1/61), και υποστήριζε, ότι επρόκειτο για πλοίο - εργαστήριο περιοδευόντων χαλκουργών.³
 - 22/10/61: “ΝΕΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚΗ ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ. ΟΙ ΑΧΑΙΟΑΡΚΑΔΕΣ ΜΙΝΥΑΙ ΤΗΣ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ ΑΠΩΚΙΣΑΝ ΠΡΩΤΟΙ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗΝ, ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ, ΤΑΣ ΙΟΝΙΟΥΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΝ ΠΕΡΙ ΤΟ 1500 Π.Χ.” Πρόκειται για άλλο ένα άρθρο του Παρασκευαΐδη, που αναφερόταν στη σχέση των Αχαιοαρκάδων κατοίκων της Πελοποννήσου κατά το 16ο και 15 π.Χ αιώνα με την Κρήτη. Ο εν λόγω συντάκτης εξέθετε τις απόψεις του Μαρινάτου, σύμφωνα με τις οποίες οι Αχαιοαρκάδες είχαν μεταβεί στην Κρήτη από το 16ο και στην Κύπρο από το 15ο π.Χ. αιώνα.⁴
 - 20/12/61: “Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ. ΤΙ ΑΠΕΔΩΣΑΝ ΑΙ ΝΕΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ.” Άλλο ένα άρθρο για το θέατρο της Σαλαμίνας. Το συγκεκριμένο γράφτηκε από τον ανταποκριτή της *Καθημερινής* στη Λευκωσία, Φ. Κωνσταντινίδη. Αναφερόταν, ότι για εκείνο το έτος έληξαν οι εργασίες, με τις οποίες αποκαλύφθηκε η σκηνή του θεάτρου. Επίσης πληροφορούμαστε, ότι έγιναν αναστηλωτικές εργασίες στα καθίσματα του θεάτρου. Σημαντικό κατά τον Κωνσταντινίδη ήταν, ότι οι ανασκαφές απέδειξαν, πως ήταν λανθασμένη η άποψη, σύμφωνα με την οποία το ρωμαϊκό θέατρο είχε κτιστεί πάνω σε αρχαιότερο ελληνιστικό. Ελληνιστικό θέατρο ωστόσο υπήρχε και βρισκόταν μάλλον κοντά στο ρωμαϊκό, αλλά δεν είχε βρεθεί ακόμη.⁵
 - 26/4/62: “ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ Η ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ.” Λίγες μέρες αργότερα από το προηγούμενο άρθρο για τις εργασίες στο θέατρο της Σαλαμίνας, ακολούθησε και αυτή η ανταπόκριση από τη Λευκωσία, που ενημέρωνε επίσης για τις αναστηλώσεις στο θέατρο. Γινόταν ακόμη αναφορά στην

¹ *H Καθημερινή*, 2/4/61, σ.3

² δ.π., 2/5/61, σ.3

³ δ.π., 23/5/61, σ.1 και 2

⁴ δ.π., 22/10/61, σ.9

⁵ δ.π., 20/12/61, σ.4

ανακάλυψη λοιντρών στο χώρο του Γυμνασίου καθώς και στην εύρεση ενός βασιλικού θαλαμοειδούς τάφου του 8ου-7ου π.Χ. αιώνα κοντά στη Μονή του Αγίου Βαρνάβα.¹

- 1/6/62: “ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ. ΠΟΛΥΤΙΜΑ ΜΩΣΑΪΚΑ ΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΕΙΣ ΠΑΦΟΝ.” Η ανταπόκριση από τη Λευκωσία μας πληροφορούσε, ότι σε ανασκαφές στην Κατω Πάφο ανακαλύφθηκαν μωσαϊκά του 2ου μ.Χ. αιώνα με παραστάσεις σχετικές με τη λατρεία του Διονύσου, οι οποίες έφεραν επιγραφές στην ελληνική γλώσσα. Επιπλέον ο ανταποκριτής τόνιζε, ότι επρόκειτο για τα ωραιότερα μωσαϊκά που είχαν βρεθεί μέχρι τότε στην Κύπρο.²
- 2/6/62: “ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ. ΑΙ ΤΑΦΙΚΑΙ ΘΥΣΙΑΙ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΙΠΠΩΝ.” Το άρθρο αναφερόταν στην ανακοίνωση του Βασ. Καραγιώργη στην Αρχαιολογική Εταιρεία της Αθήνας. Ο Καραγιώργης μίλησε για ίχνη θυσίας ανθρώπων και αλόγων που προέκυψαν από τις ανασκαφές του κτιστού θαλαμοειδούς τάφου του 8ου-7ου π.Χ. αιώνα, για τον οποίο έχει γίνει ήδη λόγος παραπάνω (βλ. 26/4/62). Οι θυσίες αυτές γίνονταν προς τιμήν του σημαίνοντος νεκρού. Οι ανθρώπινοι σκελετοί θυσιασμένων ανθρώπων κατα τον Καραγιώργη ανήκαν σε δούλους.³
- 3/11/62: “ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΛΙΒΑΝΟΝ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΕΑΝ ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΒΗΡΥΤΤΟΝ.” Η είδηση από τη Βηρυτό ενημέρωνε για την ανακάλυψη αρχαίων τάφων στην περιοχή Χαλντέε. Οι τάφοι αυτοί χρονολογούνταν από τον 9ο μέχρι τον 7ο π.Χ. αιώνα και μέσα σ' αυτούς βρέθηκαν και τα κυπριακά αγγεία της ίδιας εποχής.⁴
- 7/5/63: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ ΤΗΣ ΣΑΛΛΑΜΙΝΟΣ.” Η ανταπόκριση από τη Λευκωσία αναφερόταν στη συνέχεια των εργασιών στη σκηνή και τα παρασκήνια του θεάτρου και στην αποκάλυψη άλλων δύο δημόσιων χώρων της πόλης, του Σταδίου και του Αμφιθεάτρου.⁵
- 19/5/63: “Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΣΟΥΗΔΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΑΘΗΝΩΝ. ΑΙ ΣΟΥΗΔΙΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ.” Αφορμή του άρθρου του Παρασκευαΐδη στάθηκαν οι εργασίες του Σουηδικού Ινστιτούτου στην Πελοπόννησο και την Κύπρο. Δινόταν και πάλι βάρος στις κυπριακές ανασκαφές και συγκεκριμένα στα μυκηναϊκά ευρήματα. Στις ανασκαφές της περιοχής Καλοψίδας κοντά στην Αμμόχωστο βρέθηκαν πολλά τέτοια, τα οποία μάλλον προέρχονταν από το μυκηναϊκό κόσμο της Ρόδου ή της ηπειρωτικής Ελλάδας. Επίσης γινόταν λόγος για την ανακάλυψη ενός θαλαμοειδούς τάφου της Μέσης Εποχής του Χαλκού.⁶
- 4/6/63: “ΝΕΑ ΓΥΨΙΝΑ...ΤΕΡΑΤΑ. ΑΓΑΛΜΑΤΙΑ ΔΙΚΕΦΑΛΩΝ ΚΕΝΤΑΥΡΩΝ ΑΝΕΥΡΕΘΕΑΝ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΝ.” Σύμφωνα με την ανταπόκριση από το Παρίσι οι ανακαλύφθηκαν σε ιερό της αρχαίας Έγκωμης δύο αγαλμάτια κενταύρων με

¹ *H Καθημερινή*, 26/4/62, σ.5 και 6

² δ.π., 1/6/62, σ.4

³ δ.π., 2/6/62, σ.3 και 6

⁴ δ.π., 3/11/62, σ.4

⁵ δ.π., 7/5/63, σ.4

⁶ δ.π., 19/5/63, σ.7 και 8

δύο κεφάλια το καθένα και χρονολογήθηκαν στους δύο τελευταίους αιώνες της δεύτερης χιλιετίας π.Χ.¹

- 2/7/63: “ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΚΥΠΡΟΝ. Η ΠΡΩΤΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΕΙΣ ΑΙΓΑΛΟΥΣΑΝ.” Η είδηση από τη Λευκωσία ενημέρων για την ανακάλυψη μιας τρίκλιτης πρωτοχριστιανικής βασιλικής στην περιοχή της Αγίας Τριάδας Αιγιαλούσας. Οι χριστιανικές αρχαιότητες του νησιού συνδέονταν αναμφίβολα με την ελληνικότητά του. Εκτός από το μυκηναϊκό παρελθόν αποκαλυπτόταν σιγά σιγά και η ελληνοχριστιανική παράδοση της Κύπρου. Σε ένα συγχρονικό φαντασιακό επίπεδο Μυκηναίοι και Χριστιανοί συστρατεύονταν στα οκτάστηλα των εφημερίδων για να αποδείξουν αυτό που ήθελαν οι αρθρογράφοι: τον ελληνικό χαρακτήρα της ιστορίας του νησιού.²
- 13/8/63: “ΝΕΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ. ΤΟ ΚΙΤΙΟΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ.” Η ανταπόκριση από τη Λευκωσία αναφερόταν στην ανακάλυψη οικιών του 14ου και 13ου π.Χ. αιώνα στην περιοχή του αρχαίου Κιτίου. Σε θαλαμοειδείς τάφους στις αυλές των σπιτιών της πόλης βρέθηκαν μυκηναϊκά αγγεία, τα οποία σύμφωνα με την πληροφόρηση του ανταποκριτή χρονολογούνται στο 14ο και 13ο π.Χ. αιώνα και είχαν κατασκευαστεί από Μυκηναίους τεχνίτες, που από τότε ήταν εγκατεστημένοι στο νησί.³
- 17/10/63: “ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΚΥΠΡΟΝ. ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΕΥΡΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΝ.” Αυτή τη φορά η ανταπόκριση ερχόταν από το Παρίσι και πληροφορούσε για την εύρεση ενός ορειχάλκινου ειδωλίου σε αρχαίο iερό που βρίσκεται κοντά στην Αμμόχωστο. Το ειδώλιο, που παριστάνει έναν όρθιο πολεμιστή, χρονολογήθηκε στο 12ο-11ο π.Χ. αιώνα. Σύμφωνα με τον ανταποκριτή, στο ελληνικό αυτό ειδώλιο, μπορούσε να παρατηρήσει κανείς την “αρχαιοτέραν απεικόνισιν κνημίδων”, που αποτελούσαν βασικό εξάρτημα της ελληνικής πανοπλίας.⁴
- 28, 29/12/63 και 1/1/63: “ΕΝΑ ΜΝΗΜΕΙΟ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ. Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΟΥ ΑΡΑΚΑ.” Πρόκειται για άρθρο του Άγγελου Προκοπίου που δημοσιεύτηκε σε τρία μέρη. Το αφιέρωμά του στην εκκλησία της Παναγίας του Άρακα πραγματευόταν την ιστορία της και τον εικονογραφικό της διάκοσμο. Η εκκλησία είχε κτιστεί και διακοσμηθεί με τοιχογραφίες το 1192, σύμφωνα με τη σχετική κτητορική επιγραφή. Για το εικονογραφικό πρόγραμμα του ναού ο Προκοπίου επισήμανε: “Οι τοιχογραφίες των Εισοδίων της Θεοτόκου, του Αρχαγγέλου του Ευαγγελισμού, του Χριστού της Αναλήψεως, τέλος η μορφή του βοσκού με τη φλογέρα της γεννήσεως είναι μηνύματα για την ανάστασι των αρχαίων Ελλήνων μέσα στο χώρο της χριστιανικής καλλιτεχνικής δημιουργίας. Αυτός είναι ο λόγος που η εκκλησία της Παναγίας του Άρακα της Κύπρου αποτελεί βυζαντινό μνημείο κλασικής τέχνης.”⁵
- 1/3/64: “Η ΑΔΙΑΨΕΥΣΤΟΣ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ. Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΠΟ 3.400 ΕΤΩΝ.” Το άρθρο του Παρασκευαϊδή πραγματευόταν για άλλη μια φορά την αρχαιόθεν ελληνικότητα του

¹ *H Καθημερινή*, 4/6/63, σ.7

² δ.π., 2/7/63, σ.5

³ δ.π., 13/8/63, σ.6

⁴ δ.π., 17/10/63, σ.3

⁵ δ.π., 28/12/63, σ.7 (Α' μέρος), 29/12/63, σ.4 (Β' μέρος) και 1/1/64, σ.5 και 6 (Γ' μέρος)

νησιού. Ο συντάκτης με μια συνοπτική ιστορική επισκόπηση των σχέσεων της Κύπρου με τους Μινωίτες, τους Μυκηναίους και τους μεταγενέστερους Έλληνες προσπαθούσε να τεκμηριώσει βάσει αρχαιολογικών δεδομένων, ότι ο πολιτισμός του νησιού από τα χρόνια της προϊστορίας είναι ελληνικός. Λαμβάνοντας υπόψη την ανακάλυψη μινωικών αγγείων και εργαλείων στα βόρεια παράλια του νησιού έδινε έμφαση στις σχέσεις Μινωιτών και Κυπρίων από τη Μέση Εποχή του Χαλκού. Η εποχή ευημερίας της Κύπρου όμως σύμφωνα με τον ίδιο ήταν η Μυκηναϊκή. Ο αρθρογράφος αναφέρθηκε στην παρουσία των Μυκηναίων, οι οποίοι είχαν ιδρύσει αποικίες εμπόρων και τεχνιτών στα ανατολικά και νότια παράλια του νησιού από το 15ο π.Χ αιώνα. Ο πλήρης εξελληνισμός ωστόσο επήλθε με την έλευση των Αχαιών από το 13ο π.Χ. αιώνα. Η παράδοση αναφέρει την ίδρυση πόλεων στην Κύπρο από Αχαιούς μετά την ίδρυση του Τρωικού Πολέμου. Ο δημοσιογράφος εξηγούσε, ότι με τους Αχαιούς πλέον το νησί είχε καταστεί ακραιφνώς ελληνικό, αφού εισήχθη και η ελληνική γλώσσα και η ελληνική θρησκεία. Χαρακτηριστικά σημείωνε, ότι “η νήσος εστράφη οριστικώς προς τον ελληνικόν πολιτισμόν αποτελέσασα έκτοτε μέρος του ενιαίου ελληνικού κόσμου.”¹

- 7/4/64: “ΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΙΣ ΚΥΠΡΟΝ. ΝΕΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΙΤΙΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΑΛΑΜΙΝΑ.” Η ανταπόκριση από τη Λευκωσία ερχόταν σε καιρό έκρυθμης κατάστασης στην Κύπρο. Από το Δεκέμβρη του '63 είχε κλείσει το μουσείο ενώ τα πολύτιμα ευρήματα είχαν κρυφτεί σε καταφύγια. Παρά λοιπόν την ανήσυχη περίοδο οι αρχαιολογικές εργασίες στο θέατρο της Σαλαμίνας συνεχίζονταν από τον τότε διευθυντή του Μουσείου Κύπρου, Βασ. Καραγιώργη. Όμως σύμφωνα με την ανταπόκριση ο Καραγιώργης είχε στόχο να συνεχίσει τις ανασκαφές και στο Κίτιο (στη σημερινή Λάρνακα), του οποίου είχε ήδη αποκαλύψει το αρχαίο τείχος. Στην πόλη αυτή είχαν εγκατασταθεί οι Μυκηναίοι από το 13ο π.Χ. αιώνα. Ο ανταποκριτής συνέδεε το μυκηναϊκό παρελθόν της Κύπρου με την ταραγμένη κατάσταση και επισήμαινε: “Οι Έλληνες της Κύπρου αισθάνονται υπερηφάνεια εκ του γεγονότος ότι ημπορούν να ανιχνεύσουν την ελληνικήν καταγωγήν των μέχρι του 14ου ή 13ου π.Χ. αιώνος. Ειδικώτερον δε σήμερον μετά τας προσφάτους συγκρούσεις με τους Τουρκοκυπρίους, των οποίων οι πρόγονοι δεν ήλθαν εις την νήσον παρά μετά την κατάληψιν της νήσου υπό των Οθωμανών Τούρκων το έτος 1571.”²
- 12/9/65: “ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΛΥΩΝ. ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΥΝ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ ΚΥΠΡΟΥ.” Στην ανταπόκριση του Paul Soupiron από το Παρίσι γνώταν γνωστό, ότι με τις εργασίες του Πανεπιστημίου της Λυών στην περιοχή της αρχαίας Σαλαμίνας προέκυψε, πως η πόλη ιδρύθηκε τον 11ο π.Χ αιώνα. Η χρονολόγηση αυτή σύμφωνα με τον συντάκτη συνέπιπτε με το τέλος του Τρωικού Πολέμου και με την επιστροφή των Αχαιών από την Τροία. Ο Soupiron ήθελε να πει, ότι επιβεβαιώνόταν και η μυθολογική παράδοση σύμφωνα με την οποία η Σαλαμίνα ιδρύθηκε από τον Τεύκρο κατά την επιστροφή του από τον Τρωικό Πόλεμο.³
- 8/2/66: “Η ΑΔΙΑΣΠΑΣΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΣ. ΑΠΗΧΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΕΙΣ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΝΑΣΚΑΦΕΝΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ.” Πρόκειται για ανταπόκριση από το

¹ *H Καθημερινή*, 1/3/64, σ.7

² ί.π., 7/4/64, σ.7

³ ί.π., 12/9/65, σ.11

Λονδίνο που αναφερόταν στη διάλεξη που έδωσε στην Οξφόρδη ο διευθυντής της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας της Κύπρου, Βασ. Καραγιώργης. Κατά τις τελευταίες ανασκαφές που διεξήγαγε στην αρχαία Σαλαμίνα, ανακάλυψε προϊστορικές ταφές με ίππους, άρματα, αγγεία λαδιού και ίχνη νεκρικής πυράς. Ο ανταποκριτής υποστήριζε, ότι τα ευρήματα ανταποκρίνονταν στην εξιστόρηση του τρόπου της ταφής του Πατρόκλου από τον Αχιλλέα (όπως παραδίδεται στην Ιλιάδα) και επιβεβαιώνονταν έτσι πανηγυρικά τα στοιχεία που έδινε ο Όμηρος. Ο Καραγιώργης δε εκτιμούσε, ότι οι τάφοι αυτοί ανήκαν σε Έλληνες βασιλείς της Κύπρου.¹

- 13/2/66: “ΤΙΩΣ ΗΡΧΙΣΕΝ ΝΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΜΑΣ. ΤΑ ΝΕΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ.” Το άρθρο του Παρασκευαΐδη αναφερόταν σε σχετική ανακοίνωση του καθηγητή Μαρινάτου στην Ακαδημία Αθηνών, όπου διατυπώθηκε η άποψη, ότι βάσει των αρχαιολογικών δεδομένων η Κύπρος είχε εξελληνιστεί από τους Αχαιούς-Αρκάδες από το 14ο π.Χ. αιώνα.²
- 11/9/66: “ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΚΑΙ ΞΕΝΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ ΔΙΚΑΙΩΝΟΥΝ ΤΗΝ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ.” Και αυτό το άρθρο είχε γράψει ο Παρασκευαΐδης. Παρουσίαζε τα νεώτερα των ανασκαφών που διεξάγονταν στις αρχαίες πόλεις του νησιού, λαμβάνοντας υπόψη του το σχετικό άρθρο του B. Καραγιώργη, το οποίο δημοσιεύτηκε στο γαλλικό αρχαιολογικό περιοδικό *Bulletin de Correspondance Hellenique*.³ Πληροφορούμαστε ότι μετά την ταραγμένη κατάσταση στο νησί επανατοποθετήθηκαν στη θέση τους οι κρυμμένες αρχαιότητες του Κυπριακού Μουσείου της Λευκωσίας. Οι ανασκαφές πάντως όλο αυτό το διάστημα συνεχίστηκαν κανονικά. Στην περιοχή της Σαλαμίνας ανακαλύφθηκε από Έλληνες αρχαιολόγους μια νεκρόπολη με ταφές του 4ου π.Χ. αιώνα και ένας θαλαμοειδής τάφος του 8ου π.Χ. αιώνα. Στον πρωτογεωμετρικό αυτό τάφο βρέθηκε Ελληνική και Κυπριακή κεραμεική. Ο Παρασκευαΐδης σημείωνε, ότι ο πλούτος των ευρημάτων του τάφου αποδείκνυε, πως η πόλη, που ιδρύθηκε από τον Τεύκρο, τον αδελφό του Αίαντα, εμφανίστηκε ξαφνικά ως πλούσιος οικισμός. Σε άλλες ανασκαφές που διεξήγαγε στη Νέα Πάφο το Πολωνικό Κέντρο Μεσογειακής Αρχαιολογίας προέκυψε το συμπέρασμα, ότι η ίδρυσή της πόλης είχε γίνει τον 4ο π.Χ. αιώνα. Ανάμεσα στα αρχαιότερα ευρήματα της πόλης αυτης βρέθηκαν νομίσματα του Αλεξανδρού. Στις ίδιες ανασκαφές ανακαλύφθηκε ένα ακέφαλο άγαλμα του Ασκληπιού, που, όπως αναφέρει ο συντάκτης, έφερε ενδείξεις επιρροής από την Ελληνιστική τέχνη της Περγάμου. Στις ανασκαφές της γαλλικής αρχαιολογικής αποστολής στην Έγκωμη, ανακαλύφθηκε μυκηναϊκή κεραμεική του 14ου π.Χ. αιώνα στο αρχαίο τείχος της πόλης. Τέλος γινόταν αναφορά και στον προγραμματισμό των ανασκαφών που θα διαζήγη το Πανεπιστήμιο του Κεμπέκ στους Σόλους, την αρχαία πόλη της Κύπρου, που βρισκόταν στη βόρεια ακτή του νησιού και σύμφωνα με την παράδοση υπήρξε αποικία των Αθηναίων.⁴

¹ Η Καθημερινή, 8/2/66, σ.3 και 4

² ί.π., 13/2/66, σ.9

³ Karageorghis, 1966, σ.297-389

⁴ Η Καθημερινή, 11/9/66, σ.11 και 12

- 5/10/66: "ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΤΟΥ "ΠΟΛΩΝΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ". Η ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ". Άλλο ένα άρθρο του Παρασκευαΐδη, που αναφερόταν αυτή τη φορά στις ανασκαφές που διεξήγε σε διάφορες χώρες το προαναφερθέν πολωνικό ίδρυμα. Μεταξύ αυτών των περιοχών συγκαταλεγόταν και η Νέα Πάφος της Κύπρου, της οποίας οι ανασκαφές έφεραν στο φως γλυπτά της ελληνιστικής εποχής και νομίσματα του Αλεξάνδρου.¹
- 11/12/66: "ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΜΕΓΑΛΟΝΗΣΟΝ. Η ΝΕΑ ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑΣ." Το τελευταίο αυτό δημοσίευμα για τις ανασκαφές της Κύπρου είχε γραφτεί και πάλι από τον Παρασκευαΐδη. Αναφερόταν στη δημοσίευση ενός άρθρου του εφόρου του Κυπριακού Μουσείου Λευκωσίας, Κυριάκου Νικολάου στο *Archaeological Reports (1965-66)*.² Το κυρίως άρθρο ουσιαστικά αποτελούσε μια επισκόπηση των ανασκαφικών δραστηριοτήτων που επιτελέστηκαν στο νησί από το 1961. Ανάμεσα σ' αυτές ξεχώριζαν οι ανασκαφές που απέφεραν νέα μυκηναϊκά ευρήματα. Στην Έγκωμη συγκεκριμένα ανακαλύφθηκε ιερό της Μυκηναϊκής εποχής και στο Κίτιο πολλοί τάφοι της ίδιας περιόδου με ευρήματα που χρονολογήθηκαν στο 13ο π.Χ. αιώνα. Στο ίδιο άρθρο επίσης δίνονταν πληροφορίες για την οργάνωση των μουσείων της Κύπρου. Όπως ενημερωνόμαστε, το Κυπριακό Μουσείο Λευκωσίας απέκτησε νέες αίθουσες ενώ παράλληλα ιδρύθηκαν άλλα τρία μουσεία, στην Πάφο, την Αμμόχωστο και τη Λάρνακα.³

¹ *Η Καθημερινή*, 5/10/66, σ.5

² Nikolaou, 1965-66, σ. 27-43

³ *Η Καθημερινή*, 11/12/66, σ.11 και 12

3. Ιταλία

Οι ανασκαφές των αρχαίων ελληνικών αποικιών της Μεγάλης Ελλάδας μαγνήτιζαν το ενδιαφέρον των συντακτών της *Καθημερινής*, όλα αυτά τα χρόνια που μεσολάβησαν από το 1945 μέχρι το 1967. Συχνές ανταποκρίσεις, άρθρα και αναφορές έφερναν στην επικαιρότητα τις αρχαιολογικές εξελίξεις στην Ιταλία, που αξιοποιούνταν κατάλληλα προς όφελος της προβολής της οικουμενικότητας του αρχαίου ελληνισμού. Μπορεί αυτή την εποχή να μην υπήρχαν εντάσεις μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, όμως το ιδεολόγημα της απεραντοσύνης της αρχαίας Ελλάδας δεν υπαγορευόταν απαραίτητα από τις διαφορές που μπορεί να χώριζαν δύο χώρες, όπως συνέβαινε στην περίπτωση της Ελλάδας και της Τουρκίας. Επιτασσόταν και από τη σκοπιμότητα της συστηματικής προπαγάνδας του αρχαίου ελληνικού μεγαλείου. Ας δούμε όμως τις ίδιες τις αναφορές:

- 20/12/52: “ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΤΟ ΗΡΑΙΟ ΤΗΣ ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑΣ (ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΤΟΥ 8ου-6ου ΑΙΩΝΟΣ Π.Χ.). Το άρθρο είχε γράψει η Sylvia Sprigge και δημοσιεύτηκε στις “Επιφυλλίδες”. Αναφερόταν στο ιστορικό των ερευνών για τις αρχαιότητες της Μεγάλης Ελλάδας.¹
- 16/12/53: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΛΛΑΔΑ...ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΙΤΑΛΙΑΝ ΕΦΕΡΑΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΜΙΑΝ ΝΕΚΡΟΠΟΛΙΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑΣ.” Η ανταπόκριση αυτή από το Λονδίνο έκανε λόγο για την ανακάλυψη αρχαίου ελληνικού νεκροταφείου του 6ου-4ου π.Χ. αιώνα πολύ κοντά στην αρχαία Ποσειδωνία (μόλις 2 χιλιόμετρα νοτιότερα).²
- 23/12/53: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΥΒΛΑΙΑ ΜΕΓΑΡΑ ΕΦΕΡΑΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΑΙΓΑΙΑ-ΓΛΥΠΤΑ ΑΡΙΣΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ”. Και αυτή η είδηση ερχόταν από το Λονδίνο και αναφερόταν στις ανασκαφές των Υβλαίων Μεγάρων, στην Ανατολική Σικελία από τη Γαλλική Σχολή της Ρώμης και την Επιτροπή Επιθεωρήσεως των Αρχαιοτήτων των Συρακουσών. Ανακαλύφθηκαν αρχαϊκά κενοτάφια με εντυπωσιακή αρχιτεκτονική καθώς και με σημαντικά έργα γλυπτικής.³
- 25/5/54: “Η ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΛΕΥΚΑΝΙΑΝ. ΟΙ 20 ΤΗΣ ΝΕΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΗΣ ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑΣ (ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΤΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ).” Πρόκειται για τη νεκρόπολη στην οποία αναφερόταν και το άρθρο στις 16/12/53 που είδαμε παραπάνω. Όπως και το προηγούμενο, έτσι και αυτό το δημοσίευμα βρισκόταν στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας και μάλιστα στις “Επιφυλλίδες”. Το υπέγραφε ο Claudio Sestieri, έφορος των αρχαιοτήτων Σαλέρνου και Ποτέντζας. Πληροφορούμαστε, ότι σε μερικούς τάφους βρέθηκαν αττικά αγγεία του 6ου και 5ου π.Χ. αιώνα. Κάποιοι από αυτούς ήταν εμφανώς ελληνικοί τάφοι λόγω του τρόπου ταφής, όπως υποστήριζε ο Sestieri. Από τα πορίσματα των ανασκαφών, έγραφε ο ανασκάπτων αρχαιολόγος, φάνηκε, ότι μετά το τέλος της ελληνικής κυριαρχίας στην

¹ *H Καθημερινή*, 20/12/52, σ.1

² δ.π., 16/12/53, σ.1

³ δ.π., 23/12/53, σ.1

περιοχή άρχισε μεγάλη παραγωγή εγχώριας αγγειοπλαστικής, η οποία μιμούνταν την ελληνική τεχνοτροπία.¹

- 28/7/54: “ΕΙΣ ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΝΑΟΝ. ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΛΙ 2.600 ΕΤΩΝ ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΕΝΤΟΣ ΑΜΦΟΡΕΩΝ ΕΙΣ ΚΑΣΤΡΟΥΜ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΝΕΑΠΟΛΙΝ.” Η ανταπόκριση από τη Νάπολη στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας ενημέρων για αμφορείς με μέλι, που ανακαλύφθηκαν στο εσωτερικό ελληνικού ναού στις ανασκαφές της περιοχής του Κάστρουμ.²
- 29/7/54: “Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ. ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑΝ ΚΑΙ ΔΟΧΕΙΑ ΠΕΡΙΕΧΟΝΤΑ ΜΕΛΙ.” Αυτή τη φορά η ανταπόκριση ερχόταν από τη Ρώμη και βρισκόταν επίσης στην πρώτη σελίδα. Και αυτό το δημοσίευμα αναφερόταν στην ανασκαφή του ελληνικού ναού του 6ου π.Χ. αιώνα μέσα στον οποίο βρέθηκαν οι ορειχάλκινοι αμφορείς μελιού της προηγούμενης αναφοράς.³
- 17/9/54: “ΜΙΑ ΑΡΧΑΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΛΙΣ ΑΝΑΔΥΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ. ΕΛΕΑ: ΑΠΟ ΤΑΣ ΠΛΟΥΣΙΟΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΩΡΑΙΟΤΕΡΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝ.” Πρόκειται για άρθρο του επικεφαλής των ανασκαφών C.Sestieri. Ο αρχαιολόγος υποστήριζε, ότι το τμήμα της Αγοράς που αποκαλύφθηκε, το τείχος της πόλης καθώς και τα σημαντικής καλλιτεχνικής αξίας ευρήματα, όπως νομίσματα και κοσμήματα, υποδείκνυαν, ότι η Ελέα πρέπει να υπήρξε μια από τις ωραιότερες ελληνικές αποικίες της Μεγάλης Ελλάδας.⁴
- 26/10/54: “Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΛΛΑΔΑ...ΥΠΟΓΕΙΟΝ ΙΕΡΟΝ ΤΗΣ ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑΣ, ΑΘΙΚΤΟΝ ΕΙΠ 2.500 ΕΤΗ.” Ο Sestieri και πάλι, ανακοίνωνε αυτή τη φορά την ανακάλυψη ενός υπόγειου ιερού χώρου του δεύτερου μισού του 6ου π.Χ. αιώνα στην Ποσειδωνία. Κατά τη γνώμη του το ιερό ήταν αφιερωμένο σε υποχθόνια θεότητα.⁵
- 15/4/55: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΟΠΟΥ ΣΥΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΘΡΥΛΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΣ ΕΠΙΖΗ ΕΝ ΣΙΚΕΛΙΑ.” Πρόκειται για διαφημιστικό άρθρο της Σικελίας, γραμμένο από τη Lucie Noel στο Παλέρμο. Το άρθρο αυτό συνιστά τυπικό παράδειγμα για να αντιληφθούμε τον τρόπο, με τον οποίο ένας τίτλος με αρχαιολογικό και ιστορικό χαρακτήρα μπορεί να επιστέφει ένα ακραιφνώς τουριστικό δημοσίευμα. Η Noel προέτρεπε τους αναγνώστες, να επισκεφθούν τη Σικελία ειδικά κατα την περίοδο της άνοιξης, διότι έτσι θα είχαν τη δυνατότητα να δουν τις ανθισμένες αμυγδαλιές, που ξεφύτρωναν μέσα από τα αρχαία ελληνικά ερείπια!⁶
- 19/7/55: “ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΙΚΕΛΙΑΝ ΘΑ ΑΠΟΚΑΛΥΦΘΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΝ ΣΚΑΠΑΝΗΝ.” Η πρωτοσέλιδη είδηση από το Πρίνστον ενημέρων για την επικείμενη ανασκαφή στη Σικελία μιας αρχαίας ελληνικής πόλης της περιόδου 600-200 π.Χ. από αρχαιολογική αποστολή του Πανεπιστημίου του Πρίνστον.⁷

¹ Η Καθημερινή, 25/5/54, σ.1 και 2

² ί.π., 28/7/54, σ.1

³ ί.π., 29/7/54, σ.1

⁴ ί.π., 17/9/54, σ.3 και 4

⁵ ί.π., 26/10/54, σ.3

⁶ ί.π., 15/4/55, σ.4

⁷ ί.π., 19/7/55, σ.1

- 24/7/55: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΜΕΓΑΛΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΘΑ ΠΡΟΒΗ ΕΙΣ ΕΥΡΕΙΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ ΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΠΟΛΙΝ ΕΝ ΣΙΚΕΛΙΑ.” Όπως πληροφορούσε η είδηση από τη Ρώμη, η προαναφερθείσα αποστολή του Πρίνστον θα συνεργαζόταν με Σουηδούς και Ιταλούς αρχαιολόγους για την ανεύρεση της αρχαίας αυτής ελληνικής πόλης.¹
- 6/8/55: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ.” Κι αυτή η είδηση από τη Ρώμη αναφερόταν στην πόλη, για την οποία έκαναν λόγο και οι δύο προηγούμενες ειδήσεις. Η συγκεκριμένη πόλη προκαλούσε, όπως διαβάζουμε, μεγάλο ενδιαφέρον, γιατί, “ο ρυθμός εις τον οποίον αυτή είχε κτισθή ήτο καθαρώς ελληνικός, άνευ ουδεμιάς επιδράσεως της ρωμαϊκής ή της αργότερον εμφανισθείσης αραβικής τέχνης.”²
- 28/8/55: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΟΛΟΚΛΗΡΟΣ ΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ, Η ΗΡΑΚΛΕΙΑ, ΉΛΘΕΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΕΙΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ.” Οι πληροφορίες από το Παλέρμο ενημέρωναν για την αποκάλυψη από τους Ιταλούς αρχαιολόγους ενός τείχους δύο χλιομέτρων, που εικαζόταν, ότι ανήκε σε μινωική πόλη του 1500 π.Χ., την Ηράκλεια.³
- 23/10/55: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΔΙΑΔΑ ΤΗΣ ΓΕΛΑΣ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ.” Το άρθρο υπογραφόταν από την Clara Falcone και αναφερόταν στην αποικία της Γέλας, που είχε ιδρυθεί από Κρήτες και Ρόδιους πριν από 27 αιώνες. Σύμφωνα με την αρθρογράφο η ιδρυση αυτής της αποικίας είχε ως αποτέλεσμα την επίδραση του ελληνικού πολιτισμού σε όλη την ευρύτερη περιοχή της Σικελίας.⁴
- 16/12/55: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΛΛΑΔΑΝ. ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ.” Η ανταπόκριση από τη Σικελία ασχολούνταν με τα αποτέλεσματα των ανασκαφών του Πανεπιστημίου του Πρίνστον στη θέση της αρχαίας ελληνικής πόλης. Μέχρι τότε είχαν αποκαλυφθεί δύο σειρές κλιμάκων που οδηγούσαν στον Άρειο Πάγο. Επίσης είχαν ανακαλυφθεί πολλά νομίσματα και από άλλες πόλεις της Κάτω Ιταλίας.⁵
- 17/3/56: “ΠΩΣ ΕΥΡΕΘΗΣΑΝ Η ΚΕΦΑΛΗ ΚΑΙ ΤΟ ΧΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΗΛΙΟΥ ΤΟΥ ΦΕΙΔΙΑ. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΕΤΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ. ΜΙΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΗ ΤΡΙΕΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑ ΔΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥ 9ου ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 15ου ΑΙΩΝΟΣ. Αι χθεσινά ανακοινώσεις του διευθυντού της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών καθηγητού κ. ΖΩΡΖ ΝΤΩ και του Βυζαντινολόγου κ. ΑΝΤΡΕ ΓΚΙΠΤΟΥ”. Το άρθρο του Μύλτη Παρασκευαΐδη με θέμα τις ανακοινώσεις του διευθυντή της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών G.Daux και του βυζαντινολόγου A.Guillou στη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή πραγματευόταν την παρουσία του ελληνισμού στην Κάτω Ιταλία στους βυζαντινούς χρόνους. Πιο συγκεκριμένα ο Guillou, που μελέτησε αρχεία εκκλησιών, μοναστηριών, δήμων και κοινοτήτων ανακάλυψε ότι από τον 9ο μέχρι το 13ο αιώνα τα επίσημα έγγραφα ήταν ελληνικά. Και υποστήριξε

¹ Η Καθημερινή, 24/7/55, σ.3

² ί.π., 6/8/55, σ.1

³ ί.π., 28/8/55, σ.2

⁴ ί.π., 23/10/55, σ.5

⁵ ί.π., 16/12/55, σ.3

σχετικά, ότι μέχρι το τέλος του 14ου αιώνα πολλά χωριά της Ν. Ιταλίας ήταν ακραιφνώς ελληνικά.¹

- 31/3/56: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΙΤΑΛΙΑΝ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΟΕΤΡΟΥΣΚΙΚΗΝ ΣΠΙΝΑΝ.” Η ανταπόκριση αυτή ερχόταν από το Λονδίνο και αναφερόταν στις ανασκαφές της πόλης Σπίνας, η οποία είχε ακμάσει από τον 6ο μέχρι τον 3ο π.Χ. αιώνα. Όπως μας πληροφορούσε ο αναταποκριτής των *Times* και της *Καθημερινής* “η Σπίνα απετέλει υψίστης σημασίας εμπορικόν σταθμόν διά του οποίου ως επί το πλείστον τα προϊόντα των Ελλήνων τεχνιτών έφθαναν μέχρι της Βορείου Ιταλίας.”²
- 28/4/56: “Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ. ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΓΤΕΙΟΝ ΑΝΕΥΡΕΘΗ ΕΣΧΑΤΟΣ ΕΙΣ ΣΠΙΝΑΝ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΜΕ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΓΑΝΤΟΜΑΧΙΑΣ.” Η προερχόμενη εκ Λονδίνου είδηση αναφερόταν σε ένα κρατήρα, που απ’ ότι μαθαίνουμε χρονολογήθηκε στα 430 π.Χ.³
- 23/10/56: “ΠΙΛΗΣΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΛΕΡΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΝΟΙΞΙΝ ΛΕΩΦΟΡΟΥ ΑΝΕΚΑΛΥΨΘΗ ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΧΩΡΙΟΝ ΤΟΥ 1ου π.Χ. ΑΙΩΝΟΣ.” Πρόκειται για τηλεγραφική είδηση από τη Ρώμη, που δημοσιεύοταν στην πρώτη σελίδα και ανέφερε, ότι από τη μελέτη της κεραμεικής της ανασκαφής προέκυψε, πως το συγκεκριμένο χωριό είχε ιδρυθεί από Έλληνες ναυτικούς.⁴
- 22/2/57: “ΤΟΥ Δ’ ΑΙΩΝΟΣ π.Χ.. ΣΟΥΗΔΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ ΑΝΕΚΑΛΥΨΕΝ ΕΙΣ ΣΕΡΡΑ ΟΡΛΑΝΤΟ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ ΜΙΑΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΠΟΛΙΝ.” Στην πρώτη σελίδα δημοσιεύοταν και αυτή η ανταπόκριση από το Λονδίνο, που αφορούσε στις ανασκαφές του καθηγητή του Πανεπιστημίου του Πρίνστον και διευθυντή των ανασκαφών στη Σικελία Eric Sjoqvist σε αρχαία ελληνική πόλη στην ενδοχώρα της Σικελίας, η οποία χρονολογήθηκε στον 4ο π.Χ.⁵
- 6/8/57: “ΑΡΧΑΙΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ. ΤΟ ΜΕΤΑΠΟΝΤΙΟΝ ΤΗΣ Μ. ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΡΧΙΖΕΙ Ν’ ΑΝΑΓΕΝΝΑΤΑΙ ΒΑΘΜΗΔΟΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΕΠΠΑ ΤΟΥ.” Η ανταπόκριση από τον Τάραντα μας ενημέρωνε για τη διενέργεια ανασκαφών στο αρχαίο Μεταπόντιο, που είχαν ως αποτέλεσμα η περιοχή να “εξελίσσεται σε τόπον προσκυνήματος διά τους ακολουθούντας κλασσικάς σπουδάς φοιτητάς από όλον τον κόσμον.”⁶
- 12 και 13/11/57: “ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΙΚΕΛΙΑΝ. ΑΠΕΚΑΛΥΨΘΗ ΤΟ ΜΟΡΓΑΝΤΙΟΝ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΣΤ’ π.Χ. ΕΚΕΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ.” Πρόκειται για άρθρο που δημοσιεύτηκε σε δύο μέρη στις “Επιφυλλίδες” και το υπέγραφε ο Σουηδός αρχαιολόγος E. Sjoqvist. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, οι ανασκαφές στην ενδοχώρα της Σικελίας αποκάλυψαν τα ερείπια του αρχαίου Μοργαντίου, μιας οχυρωμένης πόλης που είχαν ιδρύσει Έλληνες άποικοι τον 6ο π.Χ. αιώνα.⁷
- 13/6/58: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΙΚΕΛΙΑΝ. Η ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΉΡΑΣ ΕΙΣ ΣΕΛΙΝΟΥΝΤΑ.” Το άρθρο της Iole Bovio Marconi, επιμελήτριας αρχαιοτήτων στη Σικελία, αναφερόταν στο πρόγραμμα αναστήλωσης του ναού της Ήρας που κτίστηκε τον 5ο π.Χ. αιώνα. Όπως υποστήριζε χαρακτηριστικά η

¹ Η *Καθημερινή*, 17/3/56, σ.3

² ί.π., 31/3/56, σ.3

³ ί.π., 28/4/56, σ.3

⁴ ί.π., 23/10/56, σ. 1

⁵ ί.π., 22/2/57, σ.1

⁶ ί.π., 6/8/57, σ.3

⁷ ί.π., 12/11/57, σ.1 και 13/11/57, σ.1

αρχαιολόγος, αυτός ο ναός μαζί με τους άλλους δύο της Ακρόπολης του Σελινούντα “μαρτυρούν περί της μεγάλης ευημερίας εις την οποίαν είχε φθάσει η αρχαία ελληνική εκείνη πόλις, επί της Ν.Δ. ακτής της Σικελίας”.¹

- 28/8/58: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΝΕΑ. ΤΡΕΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΕΣΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ.” Η πολύ σύντομη αυτή ανταπόκριση από τη Ρώμη αναφερόταν στην ταυτόχρονη ανακοίνωση της ανακάλυψης τριών αρχαίων πόλεων στην Ιταλία, μεταξύ των οποίων και μια ελληνική στην περιοχή του Καταντζάρο. Επίσης σημειωνόταν, ότι επρόκειτο για μεγάλη αποικία υψίστης σημασίας.²
- 9/10/58: “Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΑΠΑΝΗ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΙΚΕΛΙΑΝ ΕΦΕΡΑΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ.” Σύμφωνα με την είδηση από τη Νέα Υόρκη, ο καθηγητής αρχαιολογίας του Πρίνστον Richard Stillwell ανακοίνωσε, την ανακάλυψη μιας αρχαίας ελληνικής πόλης του 6ου π.Χ. αιώνα στην οροσειρά Ορλάντο της Σικελίας.³
- 7/3/62: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΝΕΑ. ΕΡΕΙΠΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΕΙΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝ.” Και αυτή η είδηση ήταν πολύ σύντομη και προερχόταν από τη Ραγούζα της Σικελίας. Αναφερόταν στην εύρεση των ερειπίων της αρχαίας ελληνικής πόλεως Καμάρινας, που βρισκόταν κοντά στη σημερινή πόλη Σκολίττι. Συγκεκριμένα οι ανασκαφές έφεραν στο φως τα ερείπια του αρχαίου λιμανιού, τα θεμέλια του ναού της Αθηνάς και ένα βωμό του Δία. Η ελληνική αυτή πόλη είχε ιδρυθεί το 598 π.Χ.⁴
- 5/5/62: “ΑΝΕΥΡΕΘΗΣΑΝ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΣΥΒΑΡΕΩΣ;” Ο ανταποκριτής της *Kathimerini* και των *Times* στη Ρώμη μετέδιδε, ότι η εφορεία αρχαιοτήτων της Καλαβρίας σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της Πενσυλβάνια ανακάλυψαν στη Νότια Ιταλία τα ερείπια άλλης μίας αρχαίας ελληνικής πόλης του 6ου π.Χ. αιώνα, που ταυτίστηκε με την αρχαία Σύβαρι.⁵
- 11/12/63: “ΜΙΑ ΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ ΓΕΜΑΤΗ ΠΛΟΥΤΟΝ ΚΑΙ ΧΛΙΔΗΝ. ΕΙΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΣΥΒΑΡΕΩΣ.” Πρόκειται για άρθρο του συνεργάτη της *Kathimerini* Martin Moore, που έκανε επίσης λόγο για τη διενέργεια ερευνών στην περιοχή της Καλαβρίας για την ανακάλυψη της αρχαίας ελληνικής αποικίας της Συβάρεως. Η Σύβαρις υπήρξε μια μεγάλη εμπορική πόλη που ιδρύθηκε τον 8ο π.Χ. αιώνα από Έλληνες αποίκους και καταστράφηκε το 510 π.Χ. από τους Κροτωνιάτες.⁶
- 3 και 7/4/65: “ΣΥΓΚΙΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΣΕΛΙΝΟΥΣ” Ο Άγγελος Προκοπίου με αυτό το άρθρο παρουσίαζε στους αναγνώστες της στήλης του τους ναούς του Σελινούντα, της αποικίας που ιδρύθηκε το 626 π.Χ. από τους Μεγαρείς και αποτελούσε κατά το συντάκτη “το πιο μακρινό ορόσημο του δυτικού αποικισμού των Ελλήνων στη Σικελία.”⁷

¹ Η *Kathimerini*, 13/6/58, σ.4

² ί.π., 28/8/58, σ.1

³ ί.π., 9/10/58, σ.3

⁴ ί.π., 7/3/62, σ.1

⁵ ί.π., 5/5/62, σ.3

⁶ ί.π., 11/12/63, σ.3 και 6

⁷ ί.π., 3/4/65, σ.5 και 7/4/65 σ.7

4. Οι υπόλοιποι τόποι

Το ταραγμένο κλίμα με την Τουρκία και οι εντάσεις στην Κύπρο, όπως διαφάνηκε από τα προηγούμενα κεφάλαια, ώθησε τους αρθρογράφους να επιμείνουν στην ανάδειξη και την προβολή των ελληνικών αρχαιοτήτων που βρίσκονταν στις χώρες αυτές. Τα μνημεία των αποικιών της Ιταλίας πάλι, με ό,τι αυτά αντιπροσώπευαν, στάθηκαν αφορμή για να γραφτούν πολλά άρθρα, που είχαν ως στόχο να υπενθυμίσουν στους αναγνώστες το παρελθόν της Μεγάλης Ελλάδας. Εκτός από τις αναφορές στα μνημεία αυτών των περιοχών έχω καταγράψει και όλους τους υπόλοιπους τόπους, τους οποίους η αρθρογραφία συσχέτισε με την αρχαία ελληνική ιστορία. Ενίοτε με απλές αναφορές, άλλοτε με υπαινιγμούς για ελληνικότητα εδαφών και ιστορικές διεκδικήσεις και μερικές φορές με ευδιάκριτο εθνικιστικό ύφος, η μνεία στις “ελληνικές” αρχαιότητες όλων αυτών των χωρών ενίσχυε τις απόψεις περί ενδόξου παρελθόντος και θεμελίωνε (ψευδο)ιστορικά το οικοδόμημα του εθνικισμού. Ακολουθεί στη συνέχεια η παράθεση αυτών των αναφορών.

a. Βουλγαρία

- 14/12/54: “Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗΣΑΝ ΕΙΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΝ ΧΡΥΣΑ ΚΥΠΕΛΛΑ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΩΣ ΕΠΙΝΕ ΚΡΑΣΙ Ο Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.” Άκρως υπερβολικός ο τίτλος αυτής της αρχαιολογικής είδησης, που έκανε λόγο για εννέα χρυσά αντικείμενα (εκ των οποίων τα οκτώ ρυτά), που ανακαλύφθηκαν κρυμμένα σε βάθος σε μια περιοχή της νότιας Βουλγαρίας. Ο συντάκτης πληροφορούσε, ότι τα αγγεία ήταν ελληνικής, ίσως και αττικής προέλευσης και χρονολογούνται στο δεύτερο μισό του 8ου π.Χ. αιώνα. Προορισμός των αντικειμένων αυτών κατα το δημοσιογράφο ήταν οι Μακεδόνες ή οι Θράκες ηγεμόνες, πιθανώς και ο ίδιος ο Μέγας Αλέξανδρος ή κάποιος από τους διαδόχους του.¹
- 17/1/60: “Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΚΤΑΣ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΞΕΙΝΟΝ.” Πρόκειται για άρθρο του Παρασκευαϊδή με αφορμή τις ανασκαφές της αρχαίας ελληνικής πόλης Μεσημβρίας, που διενεργήθηκαν το 1959. Ο συντάκτης ενημέρωνε, ότι η πόλη αυτή κτίστηκε στα τέλη του 6ου π.Χ. αιώνα από Μεγαρείς στη σημερινή βουλγαρική ακτή του Ευξείνου Πόντου. Στις ανασκαφές βρέθηκαν αντικείμενα της Κλασικής, της Ρωμαϊκής και της Βυζαντινής αρχαιότητας, αλλά η ακμή της πόλης τοποθετείται στα Ελληνιστικά χρόνια.²

¹ *H Καθημερινή*, 14/12/54, σ.3

² δ.π., 17/1/60, σ.5

β. Ρουμανία

- 11/10/58: “Ο ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΞΕΙΝΟΝ. (Εκπολιτισταὶ τῆς Ρουμανίας πρὸ 27 αἰώνων) ΤΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΡΟΥ.” Το ἀρθρό του Μύλη Παρασκευαΐδη αναφερόταν στις ανασκαφές της αρχαίας ελληνικής πόλης Ιστρου, αποικίας των Μιλησίων στα δυτικά παράλια του Ευξείνου Πόντου, στη σημερινή Ρουμανία. Σύμφωνα με το ἀρθρό η αρχαία Ιστρος ή Ιστρία ήταν η αρχαιότερη ελληνική αποικία στον Εύξεινο Πόντο. Ιδρύθηκε τον 7ο π.Χ. αιώνα και είχε αναπτύξει καλές σχέσεις με τις γείτονες πόλεις, όπως φάνηκε από τα ελληνικά ευρήματα, που ανακαλύφθηκαν σ' αυτές.¹
- 3/3/64: “ΑΡΧΙΖΕΙ ΣΗΜΕΡΟΝ ΔΙΟΡΓΑΝΩΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΗΣ ΟΥΝΕΣΚΟ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ.” Άλλο ένα ἀρθρό του Παρασκευαΐδη. Το συγκεκριμένο αφορούσε στην διοργάνωση έκθεσης με φωτογραφίες από αρχαιότητες της Ρουμανίας, στη Στέγη Γραμμάτων και Καλών Τεχνών. Ιδιαίτερο βάρος βέβαια δινόταν στις ελληνικές αποικίες της Ρουμανίας. Η παρουσία μινωικών και μυκηναϊκών προϊόντων στη χώρα αυτή αποδείκνυε κατά το συντάκτη την επαφή με τους Έλληνες από τα προϊστορικά χρόνια. Στους ιστορικούς χρόνους δόμως ιδρύθηκαν εκεί ελληνικές αποικίες, όπως η Ιστρος στα τέλη του 6ου π.Χ. αιώνα από τους Μιλήσιους και η Κάλλατις τον 6ο π.Χ. αιώνα από Δωριείς. Ένα αιώνα αργότερα ιδρύθηκε και η Τόμις. Σύμφωνα με τον Παρασκευαΐδη οι αρχαίες αυτές ελληνικές αποικίες, είχαν φτάσει σε τόσο υψηλό επίπεδο πολιτισμού, που συναγωνίζονταν και τις αντίστοιχες μητροπόλεις.²
- 8/7/65: “ΠΩΣ ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ ΔΙΑ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ. Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ.” Και αυτού του ἀρθρου επιμελήθηκε ο Παρασκευαΐδης. Παρουσίαζε εν συντομίᾳ την ιστορία των τριών αρχαίων ελληνικών πόλεων του Πόντου, που βρίσκονταν στις ρουμανικές ακτές. Όπως ειπώθηκε και σε προηγούμενη αναφορά, οι πόλεις αυτές είναι η Ιστρος που ιδρύθηκε από Μιλησίους τον 7ο π.Χ. αιώνα, η Τόμις, που ιδρύθηκε τον 6ο π.Χ. αιώνα επίσης από Μιλησίους και η Κάλλατις, που ιδρύθηκε τον 6ο π.Χ. αιώνα από κατοίκους της Ηράκλειας του Πόντου, που ήταν με τη σειρά της αποικία των Μεγαρέων. Ο Παρασκευαΐδης πρότεινε την ανάγνωση του βιβλίου του πρώην νομάρχη, Αντωνίου Καψή με τίτλο *O Ελληνισμός της Θράκης από τους Ρωμαϊκούς χρόνους*. Στο βιβλίο αυτό, σύμφωνα με το συντάκτη θα μπορούσε να διαβάσει ο αναγνώστης και για τις άλλες ελληνικές πόλεις που υπήρχαν στην περιοχή αλλά δεν είχαν ανακαλυφθεί μέχρι τότε: η Οδησσός, η Μαρκιανούπολις, η Διονυσόπολις, η Βιζώνη, η Τρόσμις, η Βερόη, η Αξιόπολις, η Ζάλδαπα, η Διογενέτεια, η Υπακοή, το Δορύστολον και η Νικόπολις.³
- 25/3/66: “ΑΙ ΠΡΟΧΘΕΣΙΝΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ.” Ο Παρασκευαΐδης με αυτό το ἀρθρό υπενθύμιζε και πάλι το ελληνικό παρελθόν της Ρουμανίας.

¹ *H Καθημερινή*, 11/10/58, σ.1 και 2

² δ.π., 3/3/64, σ.4

³ δ.π., 8/7/65, σ.5

Αναφέρθηκε στα αποτελέσματα των ανασκαφών των Ρουμάνων αρχαιολόγων, σύμφωνα με τα οποία η Ιστρος και η Κάλλατις, υπήρξαν αμιγώς ελληνικές πόλεις.¹

γ. Γιουγκοσλαβία

- 15/11/58: “Η BYZANTINΗ ΤΕΧΝΗ ΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ ΤΗΣ ΑΓ. ΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΑΧΡΙΔΟΣ”. Όπως διαπιστώσαμε στο κεφάλαιο που αφορούσε στις βυζαντινές αρχαιότητες, ο βυζαντινός πολιτισμός εκλαμβανόταν από την αρθρογραφία ως ακραιφνώς ελληνικός. Τα μνημεία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που ανακαλύπτονταν διάσπαρτα στις χώρες της Βαλκανικής Χερσονήσου, θεωρούνταν οι ζωντανές αποδείξεις της ελληνικότητας των εδαφών στα οποία βρίσκονταν και με αυτήν τη σκοπιμότητα αναδεικνύονταν από τις αρχαιολογικές στήλες της εφημερίδας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι τοιχογραφίες της Αγίας Σοφίας της Αχρίδας στην παλιά Γιουγκοσλαβία. Η Μαρία Θεοχάρη με άρθρο της στις “Επιφυλλίδες” της πρώτης σελίδας δημοσίευε στοιχεία από την ανακοίνωση του Σέρβου Βυζαντινολόγου Radivoje Liubinkovic στη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών. Ο λόγος βέβαια αυτής της δημοσίευσης ήταν η άποψη του βυζαντινολόγου, ότι η Αγία Σοφία δεν αποτελούσε μνημείο του κράτους του Σαμουήλ αλλά κτίστηκε αργότερα και συγκεκριμένα μετά από την εισβολή του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου. Έτσι το μνημείο αυτό του 11ου αιώνα θα έπρεπε να συσχετίσθει με τους Έλληνες μάλλον παρά με τους Βουλγάρους. Αυτό ακριβώς επιχείρησε να προβάλει και η Θεοχάρη, προπαγανδίζοντας με αυτόν τον τρόπο υπέρ της ελληνικότητας των συγκεκριμένων μνημείων (και του χώρου που τα περιέβαλλε, θα προσθέταμε εμεις).²

δ. Αίγυπτος

- 10/6/50: “Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ ΤΟΥ ΝΕΙΛΟΥ. ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΑΦΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ”. Η ανταπόκριση από το Λονδίνο ενημέρωνε με τηλεγραφική συντομία, ότι σε αρχαίο αιγυπτιακό νεκροταφείο νότια της Ροζέττας ανακαλύφθηκαν αρχαίοι ελληνικοί τάφοι ηλικίας 2.200-2.600 χρόνων.³
- 23/2/54: “ΕΝΑΣ ΝΕΟΣ ΠΑΠΥΡΟΣ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ ΕΝΑΣ ΝΕΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΕΠΙ ΚΛΛΥΜΜΑΤΟΣ ΜΟΜΜΙΟΘΗΚΗΣ”. Η είδηση από το Λονδίνο στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας αναφερόταν στην ανακάλυψη τεμαχίων παπύρου που είχαν χρησιμοποιηθεί ως επίστρωση μομμιοθηκών στο Ελ Χιλμπέχ της Αιγύπτου. Ο πάπυρος χρονολογήθηκε στον 3ο π.Χ. αιώνα και περιείχε ένα διάλογο του Σωκράτη με τη σύζυγό του Ξανθίππη.⁴

¹ *H. Καθημερινή*, 25/3/66, σ.9

² δ.π., 15/11/58, σ.1 και 2

³ δ.π., 10/6/50, σ.1

⁴ δ.π., 23/2/54, σ.1

- 21/12/55: “Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ. ΕΡΓΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΕΙΣ ΟΞΥΡΥΓΧΟΝ”, του ανταποκριτή της *Καθημερινής* και των *Times*. Το δημοσίευμα έκανε λόγο για τους παπύρους που ανακαλύφθηκαν στην Οξύρυγχο, την ελληνορωμαϊκή πόλη της αρχαίας Αιγύπτου. Μέσω των παπύρων αυτών διασώθηκαν έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Είναι πιθανό, κατά τον αρθρογράφο, η Οξύρυγχος να διατελούσε “εντευκτήριο” για τις διακοπές Αλεξανδρινών καθηγητών και οι πάπυροι να αποτελούσαν κομμάτια από τις βιβλιοθήκες τους.¹
- 29/1/61: “ΤΟ ΑΛΥΤΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΙΝΙΓΜΑ. ΠΟΛΩΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΠΙ ΤΑ ΙΧΝΗ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.” Η ανταπόκριση από την Αλεξανδρεία έφερε την υπογραφή του Gerald Arathoon. Σύμφωνα με τις πληροφορίες του αρθρογράφου, μια πολωνική αρχαιολογική αποστολή του Πανεπιστημίου της Βαρσοβίας θα διενεργούσε ανασκαφές στην πόλη της Αλεξανδρείας. Εκφραζόταν η ελπίδα, ότι ίσως προέκυπταν στοιχεία και για τον τάφο του Μ. Αλεξανδρου.²
- 17/1/63: “Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ. ΝΕΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝΕΡΓΟΥΝΤΑΙ ΕΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΝ ΠΡΟΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗΝ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.” Στην ανταπόκριση αυτή που ερχόταν επίσης από την Αλεξανδρεία παρατηρούμε για πρώτη φορά την έρευνα για τον τάφο του Αλεξανδρου να εκλαμβάνεται ως “μέγα πρόβλημα”, το οποίο θα γοήτευε αργότερα τους αρχαιολόγους. Η είδηση ήταν, ότι είχαν αρχίσει να διενεργούνται έρευνες στην Αλεξανδρεία για την εύρεση του τάφου του Μακεδόνα βασιλιά. Η ζωή του Αλεξανδρου, τα μνημεία του, οι τόποι που πέρασε αλλά και το μέρος όπου θάφτηκε σίγουρα ενείχαν ένα ιδιαίτερο νόημα για τους συντάκτες της εφημερίδας αλλά και για τους Έλληνες αρχαιολόγους. Ο Αλέξανδρος με τις κατακτήσεις του εξέφραζε καλύτερα από οποιοδήποτε μυθικό ή ιστορικό πρόσωπο, αυτό που προσπαθούσαν να αναδείξουν οι απανταχού ελληνοκεντρικοί επιστήμονες: το αρχαίο ελληνικό μεγαλείο, όπως αυτό μπορούσε να εκφραστεί μέσα από την απεραντοσύνη μιας τεράστιας ελληνιστικής αυτοκρατορίας, που απλωνόταν από την Ευρώπη μέχρι την Ασία.³
- 21/7/63: “ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΙΧΝΗ ΕΝΟΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΘΕΝΤΟΣ ΛΑΟΥ. ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΘΑΜΜΕΝΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΦΑΡΩΝ.” Το άρθρο είχε γράψει ο επιμελητής του Βυζαντινού Μουσείου της Αιγύπτου A. Shore και αναφερόταν στην ανακάλυψη μιας βυζαντινής εκκλησίας στα σύνορα της Αιγύπτου με το Σουδάν από μια πολωνική αποστολή. Η εκκλησία, που βρισκόταν θαμμένη από την άμμο για πολλά χρόνια, θεωρήθηκε, ότι ήταν η μητρόπολη των αρχαίων Φαρών. Κτίστηκε, όπως αναφερόταν τον 8ο αιώνα.⁴
- 3/4/66: “Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.” Ο Παρασκευαΐδης έγραψε και αυτό το άρθρο με αφορμή την επίσκεψη του καθηγητή Marinatos στην Αίγυπτο. Ο καθηγητής έδωσε δύο διαλέξεις στο Πανεπιστήμιο του Καΐρου με θέμα τις ελληνοαιγυπτιακές σχέσεις κατά την αρχαιότητα. Στις ομιλίες του ανέφερε, ότι οι σχέσεις αυτές ξεκίνούσαν ήδη από πολύ νωρίς, στα βάθη των μυκηναϊκών χρόνων, όταν οι “αδάμαστοι Έλληνες πολεμισταί

¹ Η *Καθημερινή*, 21/12/55, σ.1

² δ.π., 29/1/61, σ.5

³ δ.π., 17/1/63, σ.5

⁴ δ.π., 21/7/63, σ.6

της Μυκηναϊκής εποχής εκλήθησαν να βοηθήσουν τους Αιγυπτίους ως μισθοφόροι κατά τους πολέμους των και ιδίως όταν η γωνίζοντο να απαλλαγούν από τους κατακτητάς των, τους Υκσώς.” Οι ανασκαφές, όπως επισήμανε ο Έλληνας αρχαιολόγος, έφεραν στο φως αγγεία κρητικής προέλευσης και άλλα σκεύη μυκηναϊκής επιφροής. Στο ίδιο άρθρο ο συντάκτης ενημέρωνε και για τα νεότερα από τις ανασκαφές του Πανεπιστημίου της Αλεξάνδρειας στο κέντρο της πόλης, με τις οποίες αποκαλύφθηκαν “νέα πολύτιμα ίχνη της ελληνικής εποχής των Πτολεμαίων βασιλέων”. Σημαντικότερο από αυτά ήταν το μικρό μαρμάρινο ωδείο, που είχε ελληνικές επιγραφές στα καθίσματά του. Ο Παρασκευαΐδης δεν παρέλειπε βέβαια να κάνει λόγο και για τις χριστιανικές αρχαιότητες της Αιγύπτου, που είχαν προκύψει από τις πρόσφατες έρευνες. Η εκκλησία, που αποκαλύφθηκε στην περιοχή των Φαρών από την πολωνική αρχαιολογική αποστολή, είχε κτιστεί τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες και είχε διακοσμηθεί με τοιχογραφίες, που χρονολογήθηκαν από τον 8ο μέχρι το 12ο αιώνα. Η σημασία των τελευταίων αυτών ευρημάτων κατά το συντάκτη ήταν πολύ μεγάλη. Χαρακτηριστικά επισήμανε: “Πρόκειται περί αποκαλύψεως που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον δια τους Έλληνας αρχαιολόγους, εφ' όσον βεβαίως αποβλέπομεν να ικανοποιήσωμεν τας επιτακτικάς ανάγκας του Έθνους μας και της Επιστήμης.”¹

ε. Λιβύη

- 18/9/51: “Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΕΡΗΜΟΝ. ΑΝΕΥΡΕΘΗ Η ΑΖΙΡΙΣ, Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΙΚΙΑ ΕΙΣ ΚΥΡΗΝΑΪΚΗΝ”. Το άρθρο αυτό ερχόταν από το Λονδίνο και δημοσιεύτηκε στις “Επιφυλλίδες” της εφημερίδας. Αναφερόταν στην ανακάλυψη από την Αρχαιολογική Υπηρεσία της Κυρηναϊκής της αρχαίας ελληνικής πόλης Αζίριδος. Είναι ενδεικτικό, ότι το άρθρο άρχιζε με τη φράση “Εκατόν χιλιάδες Έλληνες εζούσαν ευδαίμονες εκεί όπου περιφέρονται σήμερον ολίγοι πάμπτωχοι νομάδες.”²
- 9/12/51: “Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΑΠΑΝΗ. ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΙΒΥΗΝ” Το δημοσίευμα, που είχε γράψει ο C.N. Johns, επόπτης των ανασκαφών στην Κυρηναϊκή, δημοσιεύταν επίσης στις “Επιφυλλίδες” της εφημερίδας: το ελληνικό παρελθόν της περιοχής ξεκινούσε από τον 7ο π.Χ. αιώνα, όταν ίδρυσαν εκεί αποικίες κάτοικοι της Πελοποννήσου και των νησιών.³
- 5/4/52: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΙΠΟΛΙΤΙΔΑ. BYZANTINA EYRHMATA ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΑΦΡΙΚΗΝ”. Η ανταπόκριση από το Λονδίνο έκανε λόγο για τις αρχαίες φοινικικές πόλεις στην ευρύτερη περιοχή της Τριπολίτιδας, για τη ρωμαϊκή κατοχή, για την καταστροφή της από τους Βανδάλους τον 5ο μ.Χ. αιώνα και τέλος για την ανακατάληψή της από τους Βυζαντινούς έναν αιώνα αργότερα. Ο

¹ Η Καθημερινή, 3/4/66, σ.9 και 10

² δ.π., 18/9/51, σ.1

³ δ.π., 9/12/51, σ.1

ανταποκριτής επισήμαινε, ότι “η ανάκτησις της επαρχίας από τους Βυζαντινούς έφερε μίαν σύντομον αναγέννησιν του πολιτισμού”.¹

- 10/7/54: “ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΚΥΡΗΝΑΪΚΗΝ ΠΑΡΕΧΟΥΝ ΕΛΠΙΔΑΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΡΗΤΗΣ-ΑΙΓΑΙΟΥ.” Η είδηση από το Παρίσι αναφερόταν στις ανασκαφές των Γάλλων στην Κυρηναϊκή και εκφραζόταν η ελπίδα να βρεθούν εκείνα τα αντικείμενα που θα μπορούσαν να μας διαφωτίσουν για τις σχέσεις της μινωικής Κρήτης με τους αρχαίους Αιγυπτίους.²
- 11/1/55: “ΕΝ ΕΤΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΕΙΣ ΚΥΡΗΝΑΪΚΗΝ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ (ΠΟΙΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ)”. Το άρθρο υπογραφόταν από τον επιμελητή αρχαιοτήτων της Κυρηναϊκής Richard Goodchild και αποτελούσε μια επισκόπηση των ανασκαφών στην ευρύτερη περιοχή. Το αρχαιότερο δημόσιο κτήριο της Κυρήνης που αποκάλυψαν οι έρευνες, ήταν ένας ελληνικός ναός του Δία του δου π.Χ. αιώνα. Στην περιοχή της Βεγγάζης, της δυτικότερης από τις πόλεις της Πενταπόλεως βρέθηκαν ερείπια ελληνικά και ρωμαϊκά. Επίσης στο χώρο της αρχαίας ελληνικής πόλης των Ευεσπερίδων ανεσκάφη οικοδομικό τετράγωνο του 5ου π.Χ. αιώνα.³
- 17/12/57: “Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗΝ. ΜΕΓΑ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΜΩΣΑΪΚΟΝ ΑΠΕΚΑΛΥΨΘΗ ΕΙΣ ΕΝ ΧΩΡΙΟΝ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ.” Το άρθρο του R.Goodchild, αναφερόταν στην ανακάλυψη μωσαϊκού βυζαντινής εικλησίας του δου αιώνα στην πόλη Κασρ ελ Λεμπία. Το μωσαϊκό αποτελούνταν από ειδωλολατρικές και χριστιανικές συνθέσεις και γι'αυτό χαρακτηρίστηκε από τον αρχαιολόγο “ελληνοχριστιανικό”.⁴
- 11/1/58: “ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΗΝΗΝ. ΚΕΦΑΛΗ ΤΗΣ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗΣ ΜΕ ΕΡΥΘΡΑΝ ΚΟΜΗΝ.” Το άρθρο υπέγραφε ο Alan Rowe, ο διευθυντής των ανασκαφών στην Κυρήνη, και δημοσιεύοταν στις “Επιφυλλίδες” της εφημερίδας. Ενημέρωνε για τις ανασκαφές σε αρχαίο ελληνικό νεκροταφείο του 4ου π.Χ. αιώνα, όπου βρέθηκε πλήθος ελληνικών αντικειμένων, μεταξύ των οποίων αρκετές σαρκοφάγοι και κάποιες προτομές της κόρης της θεάς Δήμητρας, Περσεφόνης.⁵
- 11/1/61: “ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΕΙΣ ΚΥΡΗΝΑΪΚΗΝ. ΠΟΛΥΤΙΜΟΙ ΥΠΗΡΕΑΝ ΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ.” Το άρθρο του R. M. Harrison, εφόρου αρχαιοτήτων της Κυρηναϊκής, παρουσίαζε το ιστορικό των ανασκαφών στην περιοχή, που είχαν ξεκινήσει από το 1860. Η Κυρηναϊκή, όπως πληροφορούμαστε αποκίστηκε από Θηραίονς τον 7ο π.Χ. αιώνα, μάλιστα κατόπιν προτροπής του Μαντείου των Δελφών. Υπήρχαν πέντε πόλεις στον ευρύτερο χώρο. Η Απολλωνία, το επίνειο της Κυρηναϊκής και άλλες τέσσερις: η Βάρκα, η Τολμέιτα, η Τόκρα και η Βεγγάζη. Ο αρθρογράφος ανέφερε ακόμη, ότι από το 96 π.Χ. οι πέντε πόλεις συναποτέλεσαν ρωμαϊκή επαρχία. Στις ανασκαφές που διενεργούνταν το τελευταίο διάστημα εκεί προέκυπταν συνεχώς ρωμαϊκά και βυζαντινά ευρήματα.⁶
- 31/5/64: “ΔΙ’ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΑΙΓΑΙΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ. ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΡΑΛΙΑΝ ΤΗΣ ΕΥΦΟΡΟΥ ΚΥΡΗΝΑΪΚΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΤΑΙ Η

¹ *H Καθημερινή*, 5/4/52, σ.3

² δ.π., 10/7/54, σ.1

³ δ.π., 11/1/55, σ.3

⁴ δ.π., 17/12/57, σ.3 και 4

⁵ δ.π., 11/1/58, σ.1

⁶ δ.π., 11/1/61, σ.3

ΑΠΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΘΗΡΑΣ ΤΑΥΧΕΙΡΑ.” Το άρθρο υπέγραφε ο Παρασκευαΐδης και αναφερόταν στη σχετική ανακοίνωση του John Hayes, που διηγύθυνε μαζί με τον John Boardman τις δραστηριότητες της Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής της Αθήνας στην περιοχή της ελληνικής αποικίας “Ταυχείρας” ή “Ταυχείρων” στις ακτές της Λιβύης. Σύμφωνα με την ανακοίνωση του Βρετανού αρχαιολόγου, στα ερείπια αυτής της αποικίας, που ιδρύθηκε στα τέλη του 7ου π.Χ. αιώνα από Θηραίους και άλλους Κυκλαδίτες, ήρθε στο φως πλήθος αγγείων του 6ου π.Χ. αιώνα. Επίσης αποκαλύφθηκε τμήμα τείχους του ίδιου αιώνα, όπως και τμήμα από το βυζαντινό τείχος της πόλης που χρονολογούνταν στα χρόνια του Ιουστινιανού. Στα Ελληνιστικά χρόνια η πόλη μετονομάστηκε σε “Αρσινόη” και καταστράφηκε από τους Άραβες το 643 μ.Χ.¹

στ. Ισραήλ

- 8/9/53: “Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ. ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΙΣ ΙΟΥΔΑΪΚΗΝ ΝΕΚΡΟΠΟΛΙΝ ΤΟΥ Β' ΚΑΙ Γ' ΑΙΩΝΟΣ Μ.Χ.” Η είδηση από την Ιερουσαλήμ αναφερόταν στις ανασκαφές τάφων στην περιοχή Μπέιτ Σεαρίμ (κοντά στη Χάιφα). Στους τάφους αυτούς βρέθηκαν επιγραφές στην ελληνική γλώσσα και, όπως σημείωνε ο ανταποκριτής, το ενδιαφέρον δεν ήταν ιστορικό αλλά φιλολογικό. Υπήρχαν έξι ελληνικές επιγραφές έναντι μιας ιουδαϊκής ή αραμαϊκής και αυτό το γεγονός αποδείκνυε κατά τον ίδιο, ότι “μετά την καταστροφήν του δευτέρου ναού της Ιερουσαλήμ ο ιουδαϊκός πολιτισμός υπέστη την επίδρασιν του ελληνικού πολύ βαθύτερον παρ' όσον κοινώς πιστεύεται.”²
- 12/9/54: “ΗΛΙΚΙΑΣ 1.800 ΕΤΩΝ. ΝΕΑΙ ΚΑΤΑΚΟΜΒΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΟΥΔΑΪΚΗΝ ΝΕΚΡΟΠΟΛΙΝ ΜΠΕΪΤ ΣΕΑΡΙΜ. Αι άφθοναι επιγραφαί είναι γραμμέναι εις την ελληνικήν, την εβραϊκήν και την αραμαϊκήν.” Η πληροφορίες από την Ιερουσαλήμ έκαναν λόγο για την πρόοδο των ανασκαφών στη ίδια νεκρόπολη στο Μπέιτ Σεαρίμ. Ο ανταποκριτής της *Καθημερινής* μας ενημέρωνε, για το ότι σε όλους τους τάφους αυτής της νεκρόπολης ανακαλύφθηκαν και άλλες επιγραφές γραμμένες στην ελληνική ή και την εβραϊκή γλώσσα καθώς και κάποιες άλλες γραμμένες στην αραμαϊκή.³
- 9/4/61: “ΛΕΙΨΑΝΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. ΕΝΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΑΚΡΙΤΙΚΟΝ ΟΧΥΡΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑΝ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΥ ΝΕΓΚΕΒ.” Η ανταπόκριση από την Ιερουσαλήμ αναφερόταν στις ανασκαφές που διεξάγονταν σε ένα οικισμό στην έρημο Νεγκέβ. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο ο οικισμός είχε κτιστεί από τους Ναβαταίους, αρχαίο λαό της Βίβλου, αργότερα όμως κατακτήθηκε από τους Βυζαντινούς, οπότε και γνώρισε ημέρες ακμής. Αυτή η σχέση με το βυζαντινό πολιτισμό προφανώς εκλαμβανόταν ως ελληνικό παρελθόν της πόλης, γι' αυτό και στον τίτλο του άρθρου αποκαλούνταν “λείψανο της Ελληνικής Αυτοκρατορίας”.⁴

¹ *H Καθημερινή*, 31/5/64, σ.5 και 6

² δ.π., 8/9/53, σ.1

³ δ.π., 12/9/54, σ.5

⁴ δ.π., 9/4/61, σ.6

ζ. Συρία

- 19/5/55: “Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΜΙΑΣ ΚΥΠΡΟ-ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ ΑΝΕΥΡΕΘΕΙΣΗΣ ΕΙΣ ΡΑΣ ΣΑΜΡΑ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ.” Η είδηση από το Παρίσι μας πληροφορούσε για την ανακάλυψη μιας επιγραφής, που βρέθηκε στις ανασκαφές της Ρας Σάμρα και ήταν γραμμένη στην κυπρο-μινωική γραφή του 14ου-13ου π.Χ. αιώνα.¹
- 21/6/55 και 22/6/55: “ΕΝΑ ΚΟΛΟΣΣΙΑΙΟΝ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΜΕ ΤΕΡΑΣΤΙΑ ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΕΠΙ ΜΙΑΣ ΒΟΥΝΟΚΟΡΦΗΣ. Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ ΤΟΥ Α΄ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΔΙΟΥ ΤΗΣ ΚΟΜΜΑΓΗΝΗΣ.” Το άρθρο αυτό δημοσιεύσταν σε δύο μέρη και αναφερόταν στην ανακάλυψη ενός τύμβου-ιερού στην κορυφή του όρους Νεμρώδ, το οποίο ταυτίστηκε με το Ιεροθέσιο του Αντιόχου του Α΄(ιος π.Χ. αιώνας), του τελευταίου μονάρχη της ελληνιστικής δυναστείας στην αρχαία Κομμαγηνή.²
- 23/5/56: “ΤΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΑΣ ΣΑΜΡΑ. Η ΚΥΠΡΟ-ΜΙΝΩΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΘΗ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ.” Το δημοσίευμα ενημέρωνε για την ανακάλυψη και άλλων πινακίδων Κυπρο-μινωικής γραφής στις ανασκαφές της Ρας Σάμρα. Οι πινακίδες αυτές βρέθηκαν σε έναν χώρο, που εικαζόταν, πως ήταν “γραφείο”.³
- 15/8/61: “Ο ΚΡΙΚΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΚΥΠΡΟΥ ΚΑΙ ΜΥΚΗΝΩΝ. ΓΑΛΛΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΦΕΡΕΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΕΚ ΧΡΥΣΟΥ ΕΙΣ ΡΑΣ ΣΑΜΡΑ.” Το άρθρο του Darsie Gillie από το Παρίσι αναφερόταν στα νεότερα από τις ανασκαφές του Schaeffer στην αρχαία Ουγγαρίτ. Στις ανασκαφές αυτές ανακαλύφθηκαν μεταξύ άλλων μυκηναϊκά αγγεία, σφραγίδες και σφραγιδόλιθοι καθώς και μια πινακίδα με κυπρομινωική επιγραφή. Όλα αυτά συντελούσαν, κατά το συντάκτη, στην τεκμηρίωση των στενών σχέσεων μεταξύ Ουγγαρίτ, Μυκηνών και Κύπρου.⁴

η. Λίβανος

- 11/1/55: “ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΑΣ ΧΙΟΝΟΣΚΕΠΕΙΣ ΚΟΡΥΦΑΣ ΤΟΥ ΛΙΒΑΝΟΥ. ΜΕΣΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΙΩΠΗΝ ΤΩΝ ΕΡΕΙΠΩΝ ΤΗΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ (Η ΠΟΛΙΣ ΤΟΥ ΒΑΑΛ ή ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΔΙΑΤΗΡΕΙ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΦΡΑΝ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ).” Πρόκειται για άρθρο από το Λονδίνο. Το “αρχαίον μεγαλείον” για άλλη μια φορά σε τίτλο με αφορμή τις αρχαιότητες της πόλης Μπάαλμπεκ, στις όχθες του ποταμού Ορόντη στο Λίβανο. Στην πόλη αυτή κατά την αρχαιότητα λατρευόταν ο θεός Βάαλ και ο θεός Ήλιος. Γι’ αυτό και όταν την κατέκτησαν οι Έλληνες της έδωσαν την ονομασία “Ηλιούπολις”. Στα ρωμαϊκά χρόνια κατακτήθηκε από τον Ιούλιο Καίσαρα και έφτασε σε ακμή στα χρόνια του Αντωνίου του Ευσεβούς τον 2ο μ.Χ. αιώνα. Στην πόλη υπήρχε μεγαλοπρεπής ναός του Δία και του Βάαλ, ναός του Βάκχου και ναός του θεού Ερμή, οι οποίοι είχαν κτιστεί κατά την περίοδο της ακμής της.⁵

¹ Η Καθημερινή, 19/5/55, σ.3

² δ.π., 21/6/55, σ.3 και 22/6/55, σ.3

³ δ.π., 23/5/56, σ.3

⁴ δ.π., 15/8/61, σ.4

⁵ δ.π., 11/1/55, σ.3

θ. Ιορδανία

- 11/9/47: “Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΜΑΣ. ΕΝΑ ΓΛΥΠΤΙΚΟΝ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΕΙΣ ΔΕΚΑΠΟΛΙΝ”. Πρόκειται για ρωμαϊκό άγαλμα, που βρέθηκε στο Αμάν της Ιορδανίας. Ο αρθρογράφος ευελπιστούσε, ότι με τις έρευνες αυτές θα διαφωτίζοταν και το ελληνικό παρελθόν της περιοχής.¹
- 8/11/60: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΠΕΤΡΑΝ ΙΟΡΔΑΝΙΑΣ.” Η πρωτοσέλιδη ανταπόκριση από το Αμάν μας ενημέρωνε για τις αρχαιολογικές έρευνες που διενεργούνταν στην θέση “Πέτρα” από την Υπηρεσία Αρχαιοτήτων. Στόχος των ερευνών, όπως ανέφερε η είδηση, ήταν να διαπιστωθεί το εύρος της ελληνικής επίδρασης στην περιοχή κατά τους ελληνιστικούς χρόνους.²

ι. Σοβιετική Ένωση³

- 11/1/57: “ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΚΥΘΙΑΝ. ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΡΙΜΑΙΑΝ. ΜΙΑ ΜΙΚΤΗ ΣΟΒΙΕΤΟ-ΠΟΛΩΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ.” Το άρθρο είχε γράψει ο C. Michalowski, ο οποίος τότε ήταν ο επικεφαλής της πολωνικής ομάδας. Οι ανασκαφές που διενήργησε η αποστολή στο Μιρμεκί (αρχαίο Μυρμήκιον) αποκάλυψαν ευρήματα από τον 5ο π.Χ. μέχρι το 2ο μ.Χ. αιώνα, από τα οποία φάνηκε ότι η ελληνική αποικία υπήρξε σημαντικό εμπορικό κέντρο της αρχαιότητας.⁴
- 13/2/58: “ΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑΙ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΙΤΑΛΙΑΝ, ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΗΣ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ.” Από το δημοσίευμα αυτό μας ενδιαφέρει η μνεία στις ελληνικές αρχαιότητες της Σοβιετικής Ένωσης. Στις ανασκαφές της αρχαίας Ολβίας και της πόλης Τιριτάκα, στην περιοχή του πορθμού του Κερτς, προέκυψαν, σύμφωνα με το άρθρο, στοιχεία για τους αρχαίους Έλληνες και Σκύθες της νότιας Ρωσίας.⁵
- 28/1/64: “Η ΑΚΕΦΑΛΟΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΤΟΥ ΤΑΜΑΝ. ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΝ ΤΟΥ ΤΑΜΑΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΑΔΕΛΦΗ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΤΗΣ ΜΗΛΟΥ.” Η ανταπόκριση από το Λονδίνο αναφερόταν στην ανακάλυψη ενός ακέφαλου αγάλματος της Αφροδίτης, το οποίο βρέθηκε από ρώσικη αποστολή στα ερείπια του ναού της θεάς στην αρχαία ελληνική πόλη των Κήπων Μίλησίων, που βρισκόταν στη Χερσόνησο Ταμάν στον Εύξεινο Πόντο. Σύμφωνα με την ανταπόκριση, το άγαλμα

¹ Η Καθημερινή, 11/9/47, σ.2

² δ.π., 8/11/60, σ.1

³ Η επιλογή της παλιάς ονομασίας αυτής της χώρας οφείλεται α) στο γεγονός, ότι έτσι ονομαζόταν στα χρόνια που μελετάμε και β) στο ότι με την ονομασία αυτή η συγκεκριμένη χώρα αντιμετωπίζοταν από τη συντηρητική τότε Καθημερινή με συγκεκριμένη ιδεολογική φόρτιση. Κάθε ανακάλυψη επομένων αρχαίας ελληνικής πόλης στη χώρα αυτή εξύψωνε το αρχαίο ελληνικό μεγαλείο στα μάτια του αναγνώστη και υποβάθμιζε παράλληλα την ιστορία των κατοίκων της. Οι Η.Π.Α. από την άλλη αποτελούσαν τον ιδεότυπο της ανεπτυγμένης χώρας για τους αρθρογράφους της εφημερίδας και ουδέποτε σπιλιτεύτηκε η πολιτική και οι επιλογές τους.

⁴ Η Καθημερινή, 11/1/57, σ.3

⁵ δ.π., 13/2/58, σ.3

είχε χαρακτηριστικά της τεχνοτροπίας του 2ου π.Χ. αιώνα αλλά οι αρχαιολόγοι δεν είχαν εξακριβώσει ακόμη αν επρόκειτο για πρωτότυπο ή αντίγραφο.¹

ια. Αφγανιστάν

- 6/2/53: “ΤΙ ΑΝΕΚΑΛΥΠΤΕΙ Η ΣΚΑΠΑΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ ΜΕ ΤΟ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ”, ανταπόκριση από το Παρίσι στις “Επιφυλλίδες” της εφημερίδας. Το άρθρο έκανε λόγο για τις ανασκαφές της γαλλικής αρχαιολογικής αποστολής στο Αφγανιστάν υπό τη διεύθυνση του D. Schlumberger. Στην τοποθεσία Σουρχ Κατάλ της αρχαίας Βακτριανής ανεσκάφησαν τα ερείπια κτηρίου, πιθανώς ναού, που παρουσίαζε ελληνικά και περσικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Στην ίδια περιοχή είχε ανακαλυφθεί ένας προμαχώνας αρχαίου οχυρού, που κατεδαφίστηκε για τις ανάγκες της οδοποιίας. Ύστερα από την κατεδάφισή του βρέθηκαν στο χώρο λαξευμένοι λίθοι ενεπίγραφοι με ελληνικούς χαρακτήρες. Ο Schlumberger ανακοίνωσε την ανακάλυψη αυτών των ευρημάτων στην Ακαδημία των Επιστημών και των Καλών Τεχνών στο Παρίσι. Όπως εξήγησε μεταξύ άλλων, η επέκταση του ελληνισμού στην Ασία συντελέστηκε σε δύο περιόδους. Η πρώτη άρχισε επί Μεγάλου Αλεξάνδρου και συνεχίστηκε μέχρι τα μέσα του 2ου π.Χ. αιώνα. Η δεύτερη άρχισε μετά το 2ο μ.Χ. αιώνα και “χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξιν της ελληνοβουδιστικής τέχνης εις το Αφγανιστάν και τας βορειοδυτικάς Ινδίας και την επέκτασίν της μέχρι της Άπω Ανατολής”.²
- 14/4/53: “ΟΙ ΕΠΙΓΟΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ. ΠΕΝΤΕ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΑΝΕΥΡΕΘΗΣΑΝ ΕΙΣ ΤΟ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ”. Πρόκειται για ανταπόκριση από το Λονδίνο, που μας πληροφορούσε, ότι το Μουσείο της Καμπούλ απέκτησε πέντε ινδοελληνικά νομίσματα, που χρονολογούνται γύρω στα 100 π.Χ., στα χρόνια του βασιλιά Αμύντα καθώς φέρουν επιγραφή με το όνομά τουν.³
- 14/6/57: “ΕΙΣ ΤΟ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ. ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΟΝ ΝΑΟΝ ΤΟΥ ΠΥΡΟΣ ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΓΡΑΜΜΕΝΗ ΜΕ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ.” Η είδηση από το Λονδίνο αναφερόταν σε μια επιγραφή, που βρέθηκε στο ναό του Πυρός στο βόρειο Αφγανιστάν. Αποτελούνταν από 25 στίχους και ήταν γραμμένη με ελληνικούς χαρακτήρες αλλά σε άγνωστη γλώσσα.⁴
- 20/2/59: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΕΥΡΗΜΑ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΜΙΑ ΠΟΛΥΤΙΜΟΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗ-ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΤΟΥ ΑΣΟΚΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ.” Η είδηση από το Παρίσι ενημέρωνε για μία δίγλωσση επιγραφή, που περιείχε διάταγμα του Ασόκα, γραμμένο σε δύο γλώσσες, στα ελληνικά και τα αραμαϊκά. Η επιγραφή βρέθηκε στο Αφγανιστάν, χρονολογείται περίπου στα 260 π.Χ. και είναι η πρώτη ελληνική

¹ *H Καθημερινή*, 28/1/64, σ.3

² δ.π. 6/2/53, σ.1

³ δ.π., 14/4/53, σ.3

⁴ δ.π., 14/6/57, σ.2

επιγραφή που ανακαλύφθηκε στην ευρύτερη περιοχή, ενώ ελληνικά νομίσματα και γλυπτά είχαν βρεθεί από καιρό.¹

- 17/3/66: “ΥΠΟ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΕΙΣ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ ΡΩΣΙΑΣ-ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ.” Η ανταπόκριση του Darse Gillie από το Παρίσι αφορούσε στην ανακάλυψη από γαλλική αρχαιολογική αποστολή μιας ελληνικής πόλης του 3ου και 2ου π.Χ. αιώνα στα σύνορα του Αφγανιστάν με την τότε Σοβιετική Ένωση. Το πολεοδομικό σχέδιο της πόλης χαρακτηρίστηκε ελληνικό. Ανακαλύφθηκαν επίσης στα ερείπια της κορινθιακοί κίονες και ελληνιστικά γλυπτά.²
- 21/2/67: “ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΣ ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΕΙΣ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ.” Η τηλεγραφική είδηση από το Λονδίνο αναφερόταν στα ερείπια μιας ελληνικής πόλης, την οποία ανακάλυψε ο βασιλιάς της χώρας σε μια κυνηγετική εκδρομή του. Ο ίδιος κάλεσε αμέσως τους Γάλλους αρχαιολόγους να διενεργήσουν έρευνα. Στην ανταπόκριση εκφραζόταν η άποψη, ότι η πόλη αυτή ίσως είχε ιδρυθεί από το Μ. Αλέξανδρο.³

ιβ. Πακιστάν

- 12/2/59: “ΜΙΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ. ΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΛΕΙΨΑΝΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΣΜΟΥ ΕΙΣ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΤΟΥ ΠΑΚΙΣΤΑΝ (ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΠΟΥ ΕΙΧΕΝ ΕΚΠΟΡΘΗΣΕΙ Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ)”. Ο Sir Mortimer Wheeler, επικεφαλής των ανασκαφών στο Πακιστάν, ενημέρωνε, ότι οι συγκεκριμένες ανασκαφές διενεργούνταν στον τύμβο Μπαλά Χισάρ στην περιοχή Χαρσαντά. Εκεί βρέθηκαν νομίσματα του Μενάνδρου, του Ελληνοϊνδού βασιλιά του 2ου π.Χ. αιώνα. Ο Wheeler θεωρούσε, ότι οι ανασκαφές θα έφερναν στο φως την πόλη Πουσκαλαβάτι, την οποία είχε εκπορθήσει ο Μ. Αλέξανδρος το 327 π.Χ.⁴

ιγ. Κουβέιτ

- 30/8/60: “ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΟΛΠΟΝ. ΑΠΕΚΑΛΥΦΘΗ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΑΝΕΓΕΡΘΕΙΣΑ ΑΠΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.” Το άρθρο υπέγραφε ο Erling Albrechtsen, επικεφαλής δανικής αρχαιολογικής αποστολής στον Περσικό κόλπο. Σύμφωνα με την αναφορά του στην εφημερίδα, η αποστολή ανακάλυψε στο νησί Φαλάικα του Κουβέιτ μια ακρόπολη ελληνιστικών χρόνων με ευρήματα ακραιφνώς ελληνιστικά, όπως αγγεία και νομίσματα. Λαμβάνοντας υπόψη τις πηγές, ο αρθρογράφος ταύτιζε το νησί Φαλάικα

¹ *H Καθημερινή*, 20/2/59, σ.1

² δ.π., 17/3/66, σ.4

³ δ.π., 21/2/67, σ.4

⁴ δ.π., 12/2/59, σ. 5 και 6

με ένα νησί που είχε καταλάβει στην αρχαιότητα ο Αλέξανδρος και το είχε ονομάσει “Ικαρο”.¹

- 14/1/62: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΝΕΑ. ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΟΧΥΡΟΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΥΒΕΪΤ.” Η ανταπόκριση από το Λονδίνο πληροφορούσε για το ότι η δανική αρχαιολογική αποστολή, που διενεργούσε τις ανασκαφές στο νησί Φαλάικα, ανακάλυψε ένα ελληνικό οχυρό του 3ου π.Χ. αιώνα καθώς και δύο ελληνιστικούς ναούς.²

ιδ. Νησιά Μπαχρέιν

- 28/2/57: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΥΠΕΛΛΟΝ ΕΠΟΧΗΣ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΕΙΣ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ ΜΠΑΧΡΕΪΝ.” Η ανταπόκριση ερχόταν από τη Βαγδάτη και ανέφερε, ότι σε ανασκαφή δανικής πάλι αρχαιολογικής αποστολής στα νησιά αυτά, ανακαλύφθηκε μεταξύ άλλων ευρημάτων και ένα κύπελλο της εποχής του Αλέξανδρου. Υποστηριζόταν μάλιστα από τους αρχαιολόγους, ότι επρόκειτο μάλλον για δώρο του ναύαρχου του Αλέξανδρου, Νεάρχου, που το προσέφερε ο ίδιος στο βασιλιά της Τύλου, η οποία ταυτιζόταν με τα νησιά Μπαχρέιν.³

ιε. Γαλλία

- 18/9/48: “ΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ. ΙΧΝΗ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΥΕΡ”. Στην ανταπόκριση αυτή από το Παρίσι γινόταν λόγος για ερείπια αρχαίου τείχους και ίχνη νεκροταφείου, που βρέθηκαν κοντά στη μεσογειακή ακτή, στην πόλη Υέρ. Εικαζόταν, ότι επρόκειτο για κατάλοιπα αρχαίας ελληνικής πόλης.⁴
- 29/4/53: “ΕΝΑ ΑΠΡΟΟΠΤΙΚΟ ΕΥΡΗΜΑ. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΓΑΛΑΤΙΑΝ ΤΟΝ 6ΟΝ Π.Χ. ΑΙΩΝΑ”. Το άρθρο αναφερόταν σε ανακοίνωση του καθηγητή της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής G. Daux, σύμφωνα με την οποία μέσα σε αρχαίο τάφο στην πόλη Βιξ της βορείου Γαλλίας κοντά στον Σηκουάνα, βρέθηκε ένας ορειχάλκινος ελληνικός κρατήρας του 6ου π.Χ. αιώνα. Το εύρημα αυτό κατά τον αρχαιολόγο “αποδεικνύει πόσον μεγάλη υπήρξε η διείσδυσις του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού....εις αυτήν την περιοχήν της σημερινής γαλλικής πρωτευούσης.⁵
- 16/6/53: “ΕΝΑΣ ΚΕΛΤΙΚΟΣ ΠΡΙΓΚΙΠΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 2.500 ΕΤΩΝ. ΑΡΙΣΤΑ ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ-ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΕΤΡΟΥΣΚΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΓΧΩΡΙΟΥ ΤΕΧΝΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΑΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ.” Πρόκειται για άρθρο του Rene Joffroy, ο οποίος ανέσκαψε τον τάφο

¹ Η Καθημερινή, 30/8/60, σ.5 και 6

² δ.π., 14/1/62, σ.4

³ δ.π., 28/2/57, σ.3

⁴ δ.π., 18/9/48, σ.1

⁵ δ.π., 29/4/53, σ.2

της προηγούμενης αναφοράς. Μέσα σ' αυτό τον τάφο που χρονολογήθηκε στα τέλη του 6ου π.Χ. αιώνα, όπως έχουμε δει, βρέθηκε ένας ορειχάλκινος κρατήρας ελληνικής τεχνοτροπίας αλλά και πήλινα κύπελλα επίσης ελληνικής προέλευσης.¹

- 28/8/60: "ΕΠΙ ΤΑ ΙΧΝΗ ΥΠΟΒΡΥΧΙΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΥΘΕΟΥ ΤΟΥ ΜΑΣΣΑΛΙΩΤΟΥ. ΔΙΑ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΕΛΙΚΟΠΤΕΡΟΥ, 30 ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ ΒΟΡΕΙΩΣ ΤΗΣ ΒΡΕΣΤΗΣ ΘΑ ΑΝΑΖΗΤΗΘΕΙ ΝΑΥΑΓΗΣΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΛΟΙΟΝ ΤΟΥ 4ου Π.Χ. ΑΙΩΝΟΣ." Το άρθρο είχε γράψει ο Παρασκευαΐδης. Αναφερόταν σε ένα χρυσό ελληνικό νόμισμα της Κυρήνης, που βρέθηκε στη γαλλική ακτή Λαμπώλ, στο δυτικότερο ακρωτήριο της Γαλλίας και χρονολογήθηκε στο τελευταίο τετάρτο του 4ου π.Χ. αιώνα. Ο αρθρογράφος θεωρώντας, ότι αυτό το νόμισμα προερχόταν από πλοίο που είχε ναυαγήσει, εκτιμούσε, πως ήταν πλέον πιθανό να επιβεβαιωθεί το ταξίδι του Πυθέα του Μασσαλιώτου στη βορειοδυτική Ευρώπη. Όπως μάλιστα πληροφορήθηκε από τον έφορο αρχαιοτήτων Βρετανής Jean Bousquet, θα προγραμματιζόταν διεξαγωγή ερευνών στην περιοχή με σκοπό την αναζήτηση και εύρεση του ναυαγίου.²

ιστ. Σουηδία

- 2/12/61: "ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΟΥΗΔΙΑΝ ΝΟΤΙΩΣ ΤΗΣ ΣΤΟΚΧΟΛΜΗΣ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΕΠΙ ΟΓΚΟΛΙΘΟΥ ΣΧΕΔΙΟΝ ΓΟΡΓΟΥΣ." Σύμφωνα με το άρθρο αυτό του Παρασκευαΐδη, στην περιοχή Ωσμπυ, νότια της Στοκχόλμης, βρέθηκε χαραγμένο σε ογκόλιθο ένα σχέδιο μορφής , που θύμιζε την ελληνική Μέδουσα, χρονολογούνταν δε στον 11ο μ.Χ. αιώνα. Το σχέδιο αυτό παρουσιάστηκε σε σουηδικό περιοδικό, στο οποίο υποστηρίχτηκε, ότι από την παράσταση διαφάνηκε μια έμμεση επίδραση της αρχαίας ελληνικής τέχνης στη Σουηδία γύρω στα 1000 μ.Χ.³
- 9/3/67: "ΤΙ ΑΠΕΚΑΛΥΨΕΝ Ο ΝΕΟΕΥΡΕΘΕΙΣ ΕΙΣ ΣΟΥΗΔΙΑΝ "ΘΗΣΑΥΡΟΣ" 1.400 ΑΡΓΥΡΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ. Η ΑΚΤΙΝΙΒΟΛΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΕΠΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ ΕΦΘΑΝΕ ΜΕΧΡΙ ΣΠΚΤΟΥΝΑΣ, ΠΑΛΑΙΑΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΤΩΝ ΣΟΥΗΔΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ." Αφορμή για αυτό το άρθρο του Παρασκευαΐδη στάθηκε μια ανακάλυψη στο νησί Γκότλαντ, που βρίσκεται μεταξύ των ακτών της Σουηδίας και της Λετονίας. Πιο συγκεκριμένα στο Γκότλαντ ανακαλύφθηκε θαμμένος ένας θησαυρός αργυρών νομισμάτων, που είχαν ταφεί εκεί γύρω στα 1040. Ανάμεσα σ' αυτά υπήρχαν και 20 βυζαντινά αργυρά νομίσματα από τα οποία τα 16, όπως πληροφορούμαστε, είχαν κοπεί στο όνομα των αδελφών-συναυτοκρατόρων του Βυζαντίου Βασιλείου Β' του Βουλγαροκτόνου και Κωνσταντίνου Ή' (976-1025). Εκτός όμως από τα βυζαντινά υπήρχαν και πολλά άλλα νομίσματα, που είχαν εκδοθεί στα χρόνια του βασιλιά των Σουηδών Ούλοβ Σαίτκονογκ και αντέγραφαν τα αργυρά νομίσματα, που είχαν εκδοθεί στο Βυζάντιο από το Βασίλειο το Β', το Βουλγαροκτόνο. Αυτά τα δύο στοιχεία ανάγκασαν τον συντάκτη να αποφανθεί, ότι ο βυζαντινός πολιτισμός "ακτινοβολούσε" μέχρι τη Σκανδιναβία.⁴

¹ *H Kathimerini*, 16/6/53, σ.1 και 2

² δ.π., 28/8/60, σ.3 και 4

³ δ.π., 2/12/61, σ.6

⁴ δ.π., 9/3/67, σ.5 και 6

ιζ. Ισλανδία

- 31/12/65: “ΜΙΑ ΝΕΑ ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΔΙΑ ΤΟΝ ΠΛΟΥΝ ΤΟΥ ΠΥΘΕΑ ΤΟΥ ΜΑΣΣΑΛΙΩΤΟΥ. Η ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΥΡΩΠΗΣ ΕΙΧΕΝ ΟΡΓΑΝΩΘΗ ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.” Το άρθρο αυτό του Παρασκευαΐδη αναφερόταν στην έκδοση μιας μελέτης του φυσικομαθηματικού Ευάγγ. Σταμάτη με τίτλο *H νήσος Θούλη και ο Πυθέας*. Σύμφωνα με αυτήν τη μελέτη, ο Πυθέας εξερεύνησε την περιοχή της βορείου Ευρώπης στο τελευταίο τέταρτο του 4ου π.Χ. αιώνα με την οικονομική υποστήριξη του ίδιου του Μ. Αλεξάνδρου. Χαρακτηριστικά ο Σταμάτης επισήμανε, ότι μόνο κατόπιν βασιλικής εντολής θα μπορούσε να έχει γίνει ένα τέτοιο μεγαλεπήβολο ταξίδι. Ο ίδιος υπερασπιζόμενος των απόψεών του προσπαθούσε να εκμεταλλευθεί προς τεκμηρίωση της θεωρίας του την ανακάλυψη του χρυσού κυρηναϊκού νόμισματος, που είχε βρεθεί σε γαλλικές ακτές, για το οποίο έχει ήδη γίνει ειδική μνεία στην *Καθημερινή* στις 28/8/60 (βλ. σελ.71). Για αυτό το νόμισμα του 4ου π.Χ. αιώνα ο Σταμάτης διακήρυξε, ότι ασφαλώς και προερχόταν από πλοίο της ναυτικής δύναμης του Πυθέα, που είχε ναυαγήσει κοντά στις γαλλικές ακτές. Ο Έλληνας φυσικομαθηματικός υποστήριζε στη μελέτη του, ότι ο Μασσαλιώτης θαλασσοπόρος είχε φτάσει μέχρι την Ισλανδία.¹

ιη. Εύξεινος Πόντος

- 25/1/59: “ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΠΑΛΗΘΕΥΟΥΝ ΤΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ. ΑΠΟ ΠΟΤΕ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΗΡΧΙΣΑΝ ΝΑ ΤΑΞΙΔΕΥΟΥΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΞΕΙΝΟΝ. Ο Παρασκευαΐδης με αυτό το δημοσίευμα ασχολήθηκε με την υπερπόντια εξάπλωση των αρχαίων Ελλήνων. Τον προκάλεσε αφ' ενός η άποψη Τούρκων αρχαιολόγων, σύμφωνα με την οποία οι αρχαίοι Έλληνες δεν είχαν ταξιδέψει στον Πόντο πριν από το 650 π.Χ. και αφ' ετέρου η θεωρία του καθηγητή Rhys Carpenter, κατά την οποία ο μύθος της Αργοναυτικής Εκστρατείας δημιουργήθηκε μετά το 700 π.Χ. Γι' αυτό αντιταρέθεσε τα επιχειρήματα του A. Graham, καθηγητή πανεπιστημίου στο Μάντσεστερ, ο οποίος πίστευε, ότι τα ανασκαφικά δεδομένα συνάδουν με τις φυλολογικές μαρτυρίες. Ο Ευσέβιος τοποθετείτο σε χρονικά την ίδρυση της Σινώπης και της Τραπεζούντας στον 8ο π.Χ. αιώνα και ο Graham θεωρούσε, ότι η μαρτυρία αυτή επιβεβαιώνοταν από το γεγονός, ότι στην Προποντίδα είχαν ανακαλυφθεί ελληνικές εγκαταστάσεις του 700 π.Χ. περίπου και οι εγκαταστάσεις αυτές προϋπέθεταν άριστη γνώση του Ευξείνου Πόντου και κατά τον 8ο π.Χ. αιώνα. Ο Παρασκευαΐδης σε όλα αυτά προσέθετε και την πληροφορία για την τοιχογραφία πλοίου του 16ου π.Χ. αιώνα, που ανακαλύφθηκε στο “μυκηναϊκό ανάκτορο της Ιωλκού”. Η παράσταση ενός τέτοιου μεγάλου πλοίου κατά τον αρθρογράφο αποδείκνυε τις μεγάλες εξορμήσεις των Ελλήνων από τα μυκηναϊκά ήδη χρόνια, στα οποία υποτίθεται πως είχε πραγματοποιηθεί και η Αργοναυτική Εκστρατεία.²

¹ *H Καθημερινή*, 31/12/65, σ.5 και 6

² δ.π., 25/1/59, σ.6

- 1/12/63: “ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ. Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ.” Και αυτό το άρθρο είχε γράψει ο Παρασκευαΐδης. Αναφερόταν στις πληροφορίες που είχε αρυσθεί από τον καθηγητή του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης John Boardman για τα ερείπια των αρχαίων ελληνικών αποικιών στα παράλια του Ευξείνου. Στην Τουρκία είχαν βρεθεί τα ερείπια της Σινώπης που ιδρύθηκε από Μιλήσιους τον 8ο π.Χ. αιώνα. Σύμφωνα με τον αρχαιολόγο δεν είχαν διεξαχθεί ακόμη επισταμένες έρευνες για άλλες ελληνικές πόλεις της ίδιας χώρας, όπως η Τραπεζούντα. Στα εδάφη της πάλαι ποτέ Σοβιετικής Ένωσης ανακαλύφθηκαν τα κατάλοιπα πολλών αρχαίων ελληνικών αποικιών, όπως της Φάσιος, της Γοργοπείας, της Ερμώνασσας, της Φαναγορείας, της Ευπατορίας και του Παντικάπαιου. Επίσης είχαν έρθει στο φως και τα ερείπια της αρχαίας πόλης Ολβίας καθώς και της Οδησσού. Στη Ρουμανία το ενδιαφέρον των αρχαιολόγων είχε στραφεί στην έρευνα της αρχαίας ελληνικής πόλης Ιστρου κοντά στη σημερινή Κωνστάντζα. Τέλος στην επικράτεια της Βουλγαρίας ανακαλύφθηκαν άλλες δύο ελληνικές πόλεις, η Μεσημβρία και η Απολλωνία. Με όλες αυτές τις αποικίες, σύμφωνα με τον Παρασκευαΐδη, ο πολιτισμός της αρχαίας Ελλάδας “είχε ακτινοβολήσει”.¹

¹ *Η Καθημερινή*, 1/12/63, σ.9 και 10

ΕΤΟΣ ΚΡΑΤΟΣ	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	Σύνολο	
Τουρκία	1	1	1			4	2	3	1	2	2			4	3	3	4	2	6	4	1	5		49	
Κύπρος					2	2	6	3	4		1		1	1	2	9	4	7	2	1	5		50		
Ιταλία						1	2	5	7	4	3	3					2	1			1		29		
Βούλγαρια									1						1									2	
Ρουμανία														1						1	1	1		4	
Γιουγκοσλαβία														1										1	
Αέγυπτος					1					1	1						1		2			1		7	
Λιβύη						2	1			1	1		1	1			1			1				9	
Ισραήλ							1	1										1							3
Συρία									2	1						1									4
Δίβανος										1															1
Ιορδανία		1														1									2
Σοβ. Ένωση													1	1						1					3
Αφγανιστάν							2				1		1								1	1			6
Πακιστάν													1												1
Κουβέντ																1		1							2
Ν. Μαργρέν													1												1
Γαζία		1						2							1										4
Σουηδία																1						1			2
Ισλανδία																				1					1
Σύνολο	0	1	2	2	0	3	8	10	13	14	14	8	7	12	6	9	18	9	16	9	5	13	2	181	

Συγκεντρωτικός πίνακας
 των αρχαιολογικών, άρθρων, ειδήσεων και αναφορών
 που πραγματεύονται ή υπονοούν την παρουσία
 του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού σε άλλες χώρες.

Γ. ΒΙΒΛΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Η ιδεολογία της εθνικοφροσύνης όλα αυτά τα χρόνια είχε δύο συνιστώσες. Η μία, όπως την εμπεδώσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, ήταν η εμμονή στην ύπαρξη μίας ελληνικής φυλής ή ενός ελληνικού έθνους με πανάρχαιη ιστορία, για την οποία κάθε Έλληνας πολίτης θα έπρεπε να αισθάνεται υπερηφάνεια. Η άλλη ήταν η θρησκευτική παράμετρος. Σωστός Έλληνας δεν ήταν απλώς ο εθνικιστής, αλλά ο εθνικιστής και χριστιανός μαζί. Αν η εθνική και φυλετική υπεροχή υπήρξε το μισό συστατικό του “άξιου Έλληνα”, το άλλο μισό ήταν η ορθόδοξη πίστη. Η εθνικοφροσύνη κατά μία έννοια δεν είναι τίποτε άλλο από τη σταθερή αφοσίωση στα ιδεώδη του ελληνοχριστιανισμού. Όση σημασία μπορεί να είχαν ο Αγαμέμνων, ο Ήρακλής, οι “ήρωες” του Τρωικού Πολέμου, η Μεγάλη Ελλάδα, ο Μαρμαρωμένος Βασιλιάς και το Βυζάντιο άλλη τόση σημασία είχε ο Απόστολος Παύλος, ο Χριστός, ο Γολγοθάς, τα εδάφη που αυτοί περπάτησαν, οι τόποι της Καινής Διαθήκης και ο κόσμος της Βίβλου.

Σ' ένα άρθρο του 1950 με θέμα τις ανασκαφές στην Αίγυπτο, ο συνεργάτης της *Καθημερινής* Π.Β. Πεικλάρης διατράνωνε: “Οσους συγκινεί η αρχαιολογία, η αναδίφοσης της μεσογειακής ιστορίας, ο βιβλικός θρύλος, η διερεύνησης των δρόμων που ηκολούθησεν ο προφήτης ξεκινώντας διά την θριαμβευτικήν του εκστρατείαν που έφερε τους πιστούς του έως την καρδιάν της Ευρώπης, δι’ αυτούς όλους η Αίγυπτος είναι η χώρα των αποκαλύψεων.”¹ Η Αίγυπτος, το Ισραήλ, η Συρία, η Παλαιστίνη και όλη η ευρύτερη περιοχή της Αραβίας και της Μέσης Ανατολής είχαν ένα ξεχωριστό βάρος: ήταν οι Άγιοι Τόποι, το γεωγραφικό σκηνικό στο οποίο είχαν στηθεί οι σκηνές της Βίβλου. Η ιστορία της περιοχής αυτής, αν κοιτάξει κανείς τα σχετικά αρχαιολογικά άρθρα της *Καθημερινής*, χαρακτηρίζοταν ως “βιβλική” και “χριστιανική” ιστορία. Ομοίως και η αρχαιολογία. Οι ανασκαφές σε όλες αυτές τις χώρες συχνά αποκαλούνταν “βιβλικές” και τα ευρήματα ονομάζονταν “χριστιανικά”, πριν καλά καλά διαπιστωθεί αν είχαν κάποια σχέση με οποιοδήποτε πρόσωπο της Καινής Διαθήκης. Προκειμένου να μείνει άφωνος ή να εντυπωσιαστεί ο αναγνώστης με αυτό που διάβαζε, προτιμούνταν για τα άρθρα αυτά συχνά βαρύγδουποι τίτλοι με “βιβλικό” βαρος, σαν αυτούς που εκφωνούνται στα διαφημιστικά των χολλυγουντιανών ταινιών, που προβάλλονται κάθε Πάσχα. Έτσι φτάνουμε στο αποτέλεσμα, άλλα αρχαιολογικά άρθρα να ασχολούνται με τους μυθικούς μας γενάρχες και να τους αντιμετωπίζουν σαν πρόσωπα ιστορικά και άλλα να προσπαθούν να αποδείξουν την αυθεντικότητα της Βίβλου και την ιστορική αλήθεια της.

Ένας ακόμη παράγοντας που έπαιζε σημαντικό ρόλο στην ανάδειξη των “βιβλικών και χριστιανικών” αρχαιοτήτων και πρέπει να συνυπολογιστεί, ήταν η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948. Σχεδόν ταυτόχρονα με την ίδρυση του νέου κράτους ξεκίνησαν και οι πολεμικές συγκρούσεις με την Αίγυπτο και την Ιορδανία. Το 1956 η ισραηλινή κυβέρνηση έπειτα από τις υποκινήσεις των Αγγλων και των Γάλλων εισέβαλε στην Αίγυπτο, στη χερσόνησο του Σινά, αλλά η τελική έκβαση της επιχείρησης απέτυχε.

¹ *H Καθημερινή*, 20/1/50, σ.4

Η σθεναρή αντίσταση των Αιγυπτίων σε συνδυασμό με τις αντιδράσεις των Η.Π.Α. και της Ε.Σ.Σ.Δ. απέτρεψαν τους Ισραηλινούς.¹ Η περίοδος 1945-'67 ήταν εποχή έντονων εχθροπραξιών μεταξύ του Ισραήλ και των αραβικών κρατών. Για να επιβιώσει το νεοσύστατο κράτος στην καυτή γεωγραφική ζώνη της Μέσης Ανατολής, έπρεπε συνεπώς να “κατασκευάσει” μια εντυπωσιακή “βιβλική” ιστορία και να επιδείξει τον αντίστοιχο “βιβλικό” αρχαιολογικό του πλούτο, που θα αποδείκνυε την αυθεντικότητα της ιστορίας αυτής. Ο τίτλος ενός δημοσιεύματος του 1955, που αναφερόταν στις αρχαιότητες αυτού του κράτους ήταν παραπάνω από εύγλωττος: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΝΕΑ. ΤΟ ΝΕΟΠΑΓΕΣ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ: ΕΝΑΣ ΝΕΟΣ ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ.”²

¹ Λιναρδάτος, Γ', σ. 179-183

² *H Καθημερινή*, 14/7/55, σ.3

1. Βιβλικά

Τον Οκτώβριο του '48 δημοσιεύτηκε στην *Καθημερινή* μια ανταπόκριση του Jean Lugol, από την Ιερουσαλήμ με τον τίτλο “ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΕΝΟΣ ΠΟΛΕΜΟΥ. Η ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ ΚΑΤΟΠΙΝ ΝΕΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ. (ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΝ). Με αφορμή τις αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή αυτή ο Lugol προσπαθούσε να διακηρύξει την αυθεντικότητα της Βίβλου. Επιτίθοταν εναντίον όσων υποστήριζαν, ότι η Βίβλος είναι μια σειρά από μυθικές και απόκρυφες αφηγήσεις. Θεωρούσε δε, ότι οι ιδέες αυτών μαζί με τις ιδέες του Δαρβίνου είχαν σκοπό να κλονίσουν το θρησκευτικό συναίσθημα στην Ευρώπη.¹

Το 1949 οι Αμερικάνοι γοητεύτηκαν από το μυστήριο της Κιβωτού του Νόε. Ζήτησαν άδεια από την Τουρκική κυβέρνηση για να διεξαγάγουν αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή του Αραράτ και αφού πέτυχαν τη σχετική έγκριση, ταξίδευσαν για το “μυστικό της χαμένης κιβωτού”. Η αρθρογραφία αντιμετώπισε με ενδιαφέρον αυτό το ταξίδι στην περιπέτεια. Τον Ιούλιο του '49 σε πρωτοσέλιδο ρεπορτάς από την Κωνσταντινούπολη, με τίτλο “ΔΥΟ ΤΟΥΡΚΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ ΑΝΕΚΑΛΥΨΑΝ ΑΠΟ ΜΙΑΝ ΚΙΒΩΤΟΝ ΤΟΥ ΝΩΕ” πληροφορούμασταν, ότι υπήρχαν υποψίες για την εύρεση της Κιβωτού σε δύο σημεία και ότι οι Αμερικάνοι είχαν ζητήσει άδεια για έρευνες.² Στις αρχές του Σεπτεμβρίου πάλι σε πρωτοσέλιδη αναφορά γραφόταν, ότι οργανώθηκε και ξεκίνησε τελικά η αμερικανοτουρκική αποστολή με όραμα την ανεύρεση της Κιβωτού.³ Η αποτυχία της αποστολής δεν άργησε να φανεί. Σε πρωτοσέλιδο του ίδιου μήνα λίγες μέρες αργότερα, ένας ανταποκριτής από την Κωνσταντινούπολη χαρακτήριζε την υπό τη διεύθυνση του A. Smith επιχείρηση στο Αραράτ αποτυχημένη, ενώ το ραδιόφωνο της Μόσχας έκανε λόγο για κατασκοπεία.⁴

Το 1951 και '52 οι Αμερικάνοι και πάλι έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην έρευνα του “βασιλείου του Σαβά” στην Υεμένη. Το βασίλειο αυτό ήταν γνωστό από τη Βίβλο, σε ένα επεισόδιο της οποίας αναφερόταν, ότι κάποτε η βασίλισσα του Σαβά είχε επισκεφθεί το Σολομώντα για να γνωρίσει από κοντά τη σοφία του. Την αναζήτηση του βασιλείου την παρακολούθησαν με συνέπεια και οι αρχαιολογικές στήλες της *Καθημερινής*. Μια πρωτοσέλιδη είδηση της 18ης Αυγούστου του '51 μας ενημέρωνε για τη σύσταση άλλης μιας επιστημονικής αποστολής, υπό τη διεύθυνση αυτήν τη φορά του W. Phillips, ο οποίος δεν πίστευε, ότι η βασίλισσα του Σαβά υπήρξε μυθικό πρόσωπο και γι' αυτό ξεκίνησε αμέσως ανασκαφές στην πόλη Μαρέμπ.⁵ Τελικά η επιχείρηση είχε άδοξο τέλος. Μετά από άγριες επιθέσεις Υεμενικών φύλων, η αποστολή διαλύθηκε και τα μέλη της αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν.⁶

¹ *H Καθημερινή*, 31/10/48, σ.3

² δ.π., 19/7/49, σ.1

³ δ.π., 2/9/49, σ.1

⁴ δ.π., 6/9/49, σ.1

⁵ δ.π., 18/8/51, σ.1

⁶ Για την εξέλμενη της αποστολής βλ. δ.π., 30/8/51, σ.3, 20/2/52, σ.1 και 15/10/52, σ.3

Τον Απρίλιο του '52 μία ανταπόκριση από το Λονδίνο είχε τίτλο “ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΒΙΒΛΙΚΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ ΔΙΑΤΙ ΕΠΕΣΑΝ ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΙΕΡΙΧΟΥΣ;” Αναφερόταν στις ανασκαφές των Άγγλων υπό τη διεύθυνση της καθηγήτριας Kathleen Kenyon. Η Ιεριχώ κατά την εκτίμηση της τελευταίας ήταν η αρχαιότερη πόλη στον κόσμο με κατοίκηση από τη Νεολιθική Εποχή.¹

Το Φεβρουάριο του '53 στην πρώτη σελίδα δημοσιευόταν ένα αρχαιολογικό άρθρο του συνεργάτη της *Kathημερινής* στο Τελ Αβίβ Arye Wallenstein, ο οποίος αναφερόταν στις προϊστορικές ανασκαφές του Ισραήλ, που έφεραν στο φως ευρήματα της εποχής των Χαναναίων. Το ενδιαφέρον εδώ εστιάζεται στο τίτλο του άρθρου: “ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ ΤΟΥ ΘΕΑΝΘΡΩΠΟΥ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΟΥ ΙΟΡΔΑΝΟΥ.”²

Τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου ο S.Loyd, διευθυντής του Βρετανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου ανακοίνωσε τα νεότερα από τις ανασκαφές του σε αρχαία ασσυριακή πόλη, στην περιοχή του Χαρράν στη βόρεια Μεσοποταμία. Θεωρούσε, ότι η περιοχή καθίστατο πολύ σημαντική, επειδή σχετίζόταν με τα γεγονότα της Βίβλου. Εκεί υποτίθεται, ότι είχαν εγκατασταθεί ο Αβραάμ με τη Σάρα, μετά από την αναχώρησή τους από την πόλη Ουρ.³

Το Σεπτέμβριο ένα άλλο δημοσίευμα αναφερόταν σε ανασκαφές που διεξάγονταν σε αρχαίο μοναστήρι των Εσσαίων του 1ου π.Χ. αιώνα. Και σ' αυτό το παράδειγμα ο τίτλος ήταν χαρακτηριστικός: “ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΒΙΒΛΙΚΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ. ΝΕΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ ΤΩΝ ΑΚΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΥΘΡΑΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ.”⁴

Το 1954 δημοσιεύτηκε άλλο ένα άρθρο της Kathleen Kenyon, της επικεφαλής των ερευνών στην Ιεριχώ. Θέμα του άρθρου ήταν οι ανασκαφές στα τείχη της πόλης. Για άλλη μια φορά επιδιώχθηκε η σύνδεση της αρχαιολογίας με τη μυθολογία της Βίβλου. Συνήθως η σύνδεση αυτή προβαλλόταν, όπως έχουμε δει, στους τίτλους των άρθρων, ενώ τα ίδια τα άρθρα δεν αποδείκνυαν απαραίτητα κάτι τέτοιο. Το συγκεκριμένο δημοσίευμα ανήκει σ' αυτή την κατηγορία και ο τίτλος του αξίζει να αναφερθεί: “ΤΑ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΤΕΙΧΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. Η ΙΕΡΙΧΩ ΟΠΩΣ ΑΝΑΔΥΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ. Κάτω από τα τείχη, που εκρήμνισαν αι σάλπαγγες του στρατού των Ισραηλιτών υπό τον Ιησούν του Ναυή. Πολύτιμα ευρήματα εντός τάφων. Μοναδικόν δείγμα οικισμού της Νεολιθικής εποχής. Η περιπτειώδης εξέλιξις της πόλεως.”⁵

Το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου μια ανταπόκριση από τη Νέα Υόρκη με τίτλο “ΑΡΧΑΙΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ. ΕΙΣ ΤΗΝ EPHMON ΝΕΓΚΕΜΠ ΑΝΕΥΡΡΕΘΗΣΑΝ ΙΧΝΗ ΠΡΟΗΓΜΕΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ” πληροφορούσε, ότι στην έρημο αυτή ανακαλύφθηκαν ίχνη πολιτισμού που ανάγονταν στην εποχή του Αβραάμ. Μάλιστα υποστηριζόταν, ότι τα ευρήματα επιβεβαίωναν τη βιβλική εξιστόρηση, σύμφωνα με την οποία ο Αβραάμ με τους δούλους του είχε αντικρούσει Πέρσες εισβολείς και μάλιστα τους είχε αιχμαλωτίσει.⁶

Το Δεκέμβριο του '55 επανέρχονταν στην επικαιρότητα η Ιεριχώ και ο θρύλος του Ιησού του Ναυή. Αυτή τη φορά μια είδηση από το Τορόντο έφερε τον επικό τίτλο

¹ H *Kathημερινή*, 22/4/52, σ.2

² δ.π., 12/2/53, σ.1

³ δ.π., 4/4/53, σ.4

⁴ δ.π., 22/9/53, σ.1

⁵ δ.π., 12/5/54, σ.3 και 4

⁶ δ.π., 15/9/54, σ.3

“ΑΙ ΣΑΛΙΠΤΕΣ ΤΗΣ ΙΕΡΙΧΟΥΣ. ΜΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΑΝΑΧΩΡΕΙ ΔΙ' ΕΙΔΙΚΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΚΗΝ ΠΟΛΙΝ ΙΕΡΙΧΩ.” Το ρεπορτάζ μας πληροφορούσε για τη συνεργασία αρχαιολογικών αποστολών του Βασιλικού Μουσείου Τέχνης και Αρχαιολογίας του Οντάριο με τη Βασιλική Βρετανική Σχολή της Ιερουσαλήμ. Στόχος της έρευνας ήταν “η εξακριβώσις της βιβλικής περιγραφής”, ο καθορισμός δηλαδή της χρονολογίας της κατάληψης της Ιεριχούς από τους Ισραηλίτες του Ιησού του Ναυή.¹

Ο ίδιος θρύλος, αυτός του Ιησού του Ναυή, επιχειρήθηκε να ζωντανέψει με τις ανασκαφές που διεξάγονταν και στην αρχαία πόλη Ασώρ, σύμφωνα με ανταπόκριση από το Λονδίνο το Φεβρουάριο του '56. Η Ασώρ, κατα το δημοσίευμα και κατά την παράδοση της Παλαιάς Διαθήκης, είχε καταληφθεί και πυρποληθεί από τον Ιησού του Ναυή.² Τον ίδιο μήνα ένα άλλο εκτενέστατο άρθρο από το Λονδίνο ασχολούνταν πάλι με την ίδια πόλη: “ΝΕΟΝ ΦΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑΝ ΔΙΑΘΗΚΗΝ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΑΣΩΡ ΔΙΔΟΥΝ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΙΕΡΑΝΑ.” Στόχος του δημοσιεύματος ήταν αφ' ενός μεν να προβάλει την ιστορική αλήθεια των χωρίων της βίβλου, αφ' ετέρου δε να αποδείξει την πανάρχαιη ιστορία του Ισραήλ, που την είχε τόση ανάγκη, ύστερα από τη σχετικά πρόσφατη ίδρυσή του. Κατόπιν ανασκαφών της Αγγλοϊσραηλητικής Επιτροπής Εξερευνήσεων βρέθηκαν τα ερείπια της πόλης, που χρονολογήθηκαν στον 18ο π.Χ. αιώνα, ο οποίος ανήκε στην περίφημη “Εποχή των Πατριαρχών”. Οι ειδικοί αποφάνθηκαν πάντως, ότι η πόλη καταστράφηκε από τον Ιησού του Ναυή το 13ο π.Χ αιώνα.³

Συχνά μια απλή αναφορά της Βίβλου σε κάποιο όνομα ή σε κάποιο τοπωνύμιο ήταν αρκετή για να προκαλέσει το ενδιαφέρον των αρχαιολογικών στηλών. Για παράδειγμα μια ανταπόκριση με τηλεγραφικό χαρακτήρα από το Παρίσι μας ενημέρωνε τον Ιούνιο του '56 για την ανακάλυψη της πόλης Σαμείρ στη Συρία, της οποίας το όνομα αναφερόταν στη Βίβλο.⁴

Δεν ήταν λίγες οι φορές, που τα “βιβλικά” δημοσιεύματα έφταναν σε εξόχως αφελείς υπερβολές. Στο τέλος του 1956 δημοσιεύτηκε μια είδηση από το Λονδίνο, της οποίας ο τίτλος με άφησε εμβρόντητο: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΜΙΑ ΠΙΝΑΚΙΣ ΜΕ ΕΙΠΩΓΡΑΦΗΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟ ΥΛΙΚΟΝ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΤΗΣ ΒΑΒΕΛ.” Πληροφορούμαστε, ότι επρόκειτο για μια πινακίδα-οικογενειακό κειμήλιο ενός ιδιώτη, η οποία έφερε μια δυσανάγνωστη επιγραφή, πιθανώς σουμεριακή. Ο ανταποκριτής υποστήριζε, ότι η συγκεκριμένη πινακίδα θεωρούνταν “ως μία από τις πλίνθους του Πύργου της Βαβέλ.”⁵

Το Μάρτιο του 1958 διάβαζε ο αναγνώστης της *Καθημερινής*: “ΜΕ ΤΑΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ ΕΙΣ ΠΑΛΛΙΣΤΙΝΗΝ. Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΦΩΤΙΖΕΙ ΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ.” Ο Y.Yaddin καθηγητής της Αρχαιολογίας στο Εβραϊκό Πανεπιστήμιο και τέως στρατηγός του ισραηλινού επιτελείου στρατού έγραφε αυτό το άρθρο για να εξηγήσει την εθνική ανάγκη της ιστορικής επαλήθευσης της Βίβλου για το μέλλον της χώρας του. Εδώ πλέον δεν έχουμε να κάνουμε με τον ελληνικό εθνικισμό αλλά με τον εβραϊκό. Ποιος θα μπορούσε άραγε να τον εκφράσει καλύτερα από έναν στρατηγό-αρχαιολόγο; Η ιδεολογία του Yaddin εκφραζόταν με σαφήνεια στην εισαγωγή του

¹ Η *Καθημερινή*, 13/12/55, σ.3

² δ.π., 19/2/56, σ.3

³ δ.π., 21/2/56, σ.2

⁴ δ.π., 9/6/56, σ.3

⁵ δ.π., 30/12/56, σ.7

άρθρου του: “Προ δέκα χιλιάδων ετών περίπου, ο άνθρωπος έκτισεν την πρώτην πόλιν εις την Παλαιστίνην, την αρχαιοτέραν γνωστήν πόλιν του κόσμου. Προ δέκα ετών επί του ιδίου αυτού εδάφους, ο λαός του Ισραήλ, δις εκβληθείς από τας ισχυράς αυτοκρατορίας της Μέσης Ανατολής ανέκτησε την αναξαρτησίαν του.” Και στον επίλογο ο “στρατηλάτης-αρχαιολόγος” τόνιζε: “Σήμερον, σκοπός της Βιβλικής Αρχαιολογίας εις το Ισραήλ είναι η ανακάλυψις των μνημείων του Βιβλικού Ισραήλ...”¹ Η δημοσίευση αυτού του άρθρου στην εφημερίδα ενείχε διττή σκοπιμότητα. Κατά πρώτον εκφραζόταν ο ακραιφνής εβραϊκός εθνικιστικός λόγος. Αυτό συνεπαγόταν την ενίσχυση της συνάφειας “αρχαιολογίας-εθνικού συμφέροντος” στα μάτια του αναγνώστη, άσχετα αν εφαρμοζόταν για την περίπτωση ενός άλλου κράτους. Η δεύτερη σκοπιμότητα σχετιζόταν βέβαια με το μοντέλο της “Βιβλικής-Χριστιανικής Αρχαιολογίας”, που συνδέοταν με την αφοσίωση στα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη. Γιατί δεν πρέπει να λησμονούμε, ότι η Βίβλος και η Καινή Διαθήκη έπρεπε να αναδεικνύονται ως τα μισά “Ιερά Κείμενα” των Ελλήνων αυτής της περιόδου. Τα άλλα μισά υπήρξαν οι αρχαίοι ελληνικοί μύθοι, όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει από τα προηγούμενα κεφάλαια.

Το Μάιο του 1958 δημοσιεύτηκε ένα άρθρο από το Λονδίνο με τίτλο “ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΝ. ΑΝΕΥΡΕΘΗ Η ΑΚΡΙΒΗΣ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΤΗΣ ΘΡΥΛΙΚΗΣ ΑΣΩΡ (Θ' ΑΠΑΙΤΗΘΟΥΝ ΠΟΛΛΟΙ ΑΙΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΚΑΦΗΝ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ)”. Το δημοσίευμα αυτό είχε ως αφορμή την έκθεση στο Βρετανικό Μουσείο των ευρημάτων, που προέκυψαν από τις ανασκαφές της “βιβλικής” πόλης Ασώρ. Από τον τίτλο ήδη του άρθρου διαφαινόταν, ότι ο συστηματικός και μακροπρόθεσμος στόχος της αρχαιολογίας σ’ αυτή την περιοχή ήταν ένας: η ανακάλυψη και η ανάδειξη των “Βιβλικών” περιοχών.²

Τον επόμενο μήνα άλλη μία ανταπόκριση από την Ιερουσαλήμ προσπαθούσε να προβάλει για μια φορά ακόμη την επαλήθευση των χωρίων της Βίβλου. Αφορμή είχε σταθεί η ανακάλυψη ερειπίων εβραϊκών αγροκτημάτων στην έρημο Νεγκέβ, τα οποία ερμηνεύτηκαν ως αποικίες που είχε κτίσει στην έρημο ο βιβλικός βασιλιάς Οζίας. Χαρακτηριστικά ο ανταποκριτής σημείωνε, ότι και πάλι “η Βίβλος απεδείχθη αληθής.”³

Παράλληλα η ιστορία της Ιεριχούς συνέχιζε να θέλγει τους αρχαιολόγους των βιβλικών χωρών. Τον Αύγουστο του 1958 δημοσιεύτηκε νέο άρθρο της Kathleen Kenyon, με θέμα τις εξελίξεις από τις ανασκαφές στη βιβλική αυτή πόλη. Τίτλος του άρθρου: “ΑΠΟ ΤΑ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΚΑΠΑΝΗΣ. ΑΝΑΜΕΣΑ ΕΙΣ ΤΑ ΕΡΕΠΠΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΙΕΡΙΧΟΥΣ.” Η Kenyon υποστήριζε με το δημοσίευμα αυτό, ότι η Ιεριχώ είχε αναπτύξει αξιόλογο πολιτισμό και είχε γίνει οργανωμένη πόλη ήδη από την 7η π.Χ. χιλιετία.⁴ Τρεις μήνες αργότερα ένα άλλο άρθρο του Joseph Alsop υπερθεμάτιζε: “ΕΠΙ ΤΑ ΙΧΝΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΤΟΥ ΝΑΥΗ...Η ΙΕΡΙΧΩ ΕΙΧΕ ΚΑΤΟΙΚΗΘΕΙ 8.000 ΕΤΗ ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ!” Δινόταν έμφαση δηλαδή και πάλι στη μακραίωνη ιστορία της Ιεριχούς και σημειωνόταν χαρακτηριστικά, ότι η βιβλική πόλη κατοικούνταν πολλές χιλιάδες χρόνια πριν από τον Αβραάμ και τον Ιησού του Ναυή.⁵

¹ *H Καθημερινή*, 9/3/58, σ.6

² ί.π., 11/5/58, σ.5 και 6

³ ί.π., 6/6/58, σ.1

⁴ ί.π., 31/8/58, σ.5 και 6

⁵ ί.π., 30/11/58, σ.5

Τον Ιανουάριο του 1960 δημοσιεύτηκε ένα άρθρο του Joe Alex Morris με τίτλο “ΕΙΣ ΤΑ ΧΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΟΥ ΓΚΑΣΣΟΥΛ ΘΑ ΡΙΨΟΥΝ ΦΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΠΡΟΒΙΒΛΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.” Αναφερόταν στις ανασκαφές της αρχαίας πόλης Γκασσούλ, που βρισκόταν βόρεια της Νεκράς Θάλασσας και θεωρούνταν, ότι άκμασε περί το 3500 π.Χ. Αυτό που ενδιαφέρει στο συγκεκριμένο δημοσίευμα είναι η αναφορά του Morris στη γύρω από την Γκασσούλ περιοχή, την οποία χαρακτήριζε “πλουσία εις βιβλικάς και ιστορικάς αναμνήσεις.”¹

Τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου οι ανασκαφές της Ιεριχούς επανήλθαν για μια ακόμη φορά στην αρχαιολογική επικαιρότητα και μάλιστα στις “Επιφυλλίδες”. Το σχετικό άρθρο είχε τον τίτλο: “ΕΝΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ. ΝΕΟΝ ΦΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗΝ ΙΕΡΙΧΩ”. Αφορμή του άρθρου του Adrian Oswald, από το Μουσείο του Μπέρμινγχαμ, αποτελούσε η έκδοση ενός βιβλίου της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής της Ιερουσαλήμ με θέμα τις ανασκαφές και τα ευρήματα της “βιβλικής” πόλης.²

Εκτός από το Ισραήλ, ανασκαφές προς επιβεβαίωση της Βίβλου διεξάγονταν τα ίδια αυτά χρόνια και στην Ιορδανία. Συγκεκριμένα κοντά στη σημερινή πόλη Ναμπλούς, ερευνήθηκαν από την Υπηρεσία Αρχαιοτήτων τα ερείπια μιας αρχαίας πόλης που ταυτίστηκε με τη “βιβλική” Σεΐχεμ. Επρόκειτο για κατόλοιπα μιας πόλης οχυρωμένης με τείχη, που σύμφωνα με την είδηση, θύμιζαν τα αντίστοιχα μυκηναϊκά. Εκεί υπετίθετο, ότι είχε στήσει ο Αβραάμ ένα βωμό κατά την είσοδό του στη Γη Χαναάν. Επίσης η Βίβλος αναφέρει πως ο Ιακώβ και ο Ιησούς του Ναυή είχαν συνάψει συνθήκη ειρήνης με τους κατοίκους της ίδιας αυτής πόλης. Η ανταπόκριση από το Αμάν δημοσιεύτηκε τον Ιούλιο του 1960 και είχε τον εξής τίτλο: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΟΡΔΑΝΙΑΝ ΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΣΕΪΧΕΜ.”³

Λίγες μέρες αργότερα άλλη μια είδηση από την πρωτεύουσα της Ιορδανίας, με τίτλο “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ. ΑΝΕΚΑΛΥΨΗ ΒΩΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ”, αναφερόταν στην ανακάλυψη από την Υπηρεσία Αρχαιοτήτων της Ιορδανίας τμήματος τείχους αρχαίου Χανανιτικού ναού του 1700 π.Χ στην πόλη Μπεϊτίν, η οποία στη Βίβλο ήταν γνωστή με το όνομα Βηθάλ. Κοντά στο τείχος βρέθηκε βωμός με ίχνη θυσιών. Από την ανταπόκριση πληροφορούμαστε, ότι στην πόλη αυτή έζησαν ο Αβραάμ και ο Ιακώβ αλλά την κατέστρεψε αργότερα ο Ιησούς του Ναυή.⁴

Ο μύθος του βιβλικού γενάρχη των Εβραίων συνδεόταν με πολλές ανασκαφές. Έτσι συνέβη και με την πόλη Γαβαών, για την ανακάλυψη της οποίας μας ενημέρωνε μία είδηση από το Αμάν και πάλι, η οποία είχε τον εξής τίτλο: “ΘΥΜΙΖΕΙ ΙΗΣΟΥΝ ΤΟΥ ΝΑΥΗ. ΑΝΕΣΚΑΦΗΣΑΝ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΓΑΒΑΩΝ”. Τις ανασκαφές διενεργούσε το Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια υπό τη διεύθυνση του James Pritchard. Με τους κατοίκους αυτής της πόλης, σύμφωνα με τη Βίβλο, είχε συνάψει συνθήκη ο Ιησούς του Ναυή.⁵ Τον Αύγουστο του 1960 η βιβλική Γαβαών απασχόλησε και πάλι τις στήλες της εφημερίδας που ανακοίνωναν τη λήξη της περιόδου των ανασκαφών για το συγκεκριμένο έτος. Αναφερόταν, ότι ήλθαν στο φως σημαντικά ευρήματα σε νεκροταφείο που χρονολογήθηκε στα 1600 π.Χ., δηλαδή, σύμφωνα με την

¹ Η Καθημερινή, 24/1/60, σ.4

² ί.π., 14/6/60, σ.1 και 2

³ ί.π., 8/7/60, σ.1

⁴ ί.π., 21/7/60, σ.5

⁵ ί.π., 26/7/60, σ.1

αναταπόκριση από το Αμάν, στην εποχή του Ιησού του Ναυή. Τίτλος αυτής της είδησης ήταν : “Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ. ΝΕΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΚΗΝ ΓΑΒΑΩΝ”.¹

Την ίδια χρονιά ο Jean Perrot με ένα άρθρο από το Τελ Αβίβ, που δημοσιεύτηκε σε δύο μέρη, αναφέρθηκε στην ανακάλυψη δύο συνοικισμών της 3ης π.Χ. χιλιετίας στην έρημο Νεγκέβ και συγκεκριμένα στην περιοχή της Βηρσαβέε. Ο αρθρογράφος ήταν διευθυντής των ανασκαφών. Οι τίτλοι και των δύο συνεχειών του άρθρου του προσπαθούσαν και πάλι να εντυπωσιάσουν με το “βιβλικό” χαρακτήρα της έρευνας. Το πρώτο μέρος είχε τίτλο “ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ. ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΤΡΩΓΛΟΔΥΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΠΡΟ 5 ΧΙΛΙΑΔΩΝ ΕΤΩΝ ΕΡΧΕΤΑΙ ΗΔΗ ΕΙΣ ΦΩΣ”² και το δεύτερο “ΕΝΑΣ ΤΡΩΓΛΟΔΥΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΚΗΝ ΒΗΡΣΑΒΕΕ.”³

Στις αρχές του 1961 δημοσιεύτηκε στις πρωτοσέλιδες “Επιφυλλίδες” ένα ανυπόγραφο άρθρο με τίτλο “ΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ. ΒΙΒΛΙΚΑΙ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΙΠΑ”. Το άρθρο παρουσίαζε ένα πολύ γενικό χρονοδιάγραμμα της “Βιβλικής Ιστορίας” και αποτιμώντας τη δωδεκαετή (από ιδρύσεως του Ισραήλ ουσιαστικά) αρχαιολογική δραστηριότητα στην περιοχή διαβεβαίωνε, ότι είχαν ανακαλυφθεί πολλοί από του “βιβλικούς” τόπους. Για τις εργασίες των αρχαιολόγων στο νεοπαγές εβραϊκό κράτος σημειωνόταν, ότι “έκαμπαν να ζωντανεύση και πάλιν ολόκληρος σχεδόν η Βιβλική Ιστορία”.⁴

Στις ανασκαφές, που διενεργούνταν σε όλες αυτές τις χώρες της Βίβλου, πολύ συχνά ανακαλύπτονταν και πάπυροι με θρησκευτικό περιεχόμενο. Στα τέλη του Μαρτίου του '61 μια σύντομη ανταπόκριση από το Τελ Αβίβ με τίτλο “ΒΙΒΛΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ. ΝΕΟΙ ΠΑΠΥΡΟΙ ΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΕΙΣ Ν. ΘΑΛΑΣΣΑΝ” πληροφορούσε τους αναγνώστες για την ανακάλυψη πλήθους παπύρων σε σπήλαια δυτικά της Νεκράς Θάλασσας.⁵ Ένα χρόνο αργότερα μια άλλη ανταπόκριση από το Αμάν ανακοίνωνε: “ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ. ΝΕΟΝ ΦΩΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΨΑΛΜΩΝ ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ.” Στην είδηση αναφερόταν, ότι σε σπήλαιο της Νεκράς Θάλασσας βρέθηκε ο αρχαιότερος μέχρι εκείνη τη στιγμή πάπυρος, ο οποίος περιείχε ψαλμούς του Δαυίδ.⁶

Με το Δαυίδ συνδέοταν κυρίως η πόλη της Ιερουσαλήμ. Τον Απρίλιο του '62 δημοσιεύτηκε ένα νέο άρθρο της Κ. Κενυον, με τίτλο: “ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ. ΔΙΕΠΙΣΤΩΘΗ Η ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Ι' Π.Χ. ΑΙΩΝΑ.” Η διευθύντρια της Βρετανικής Σχολής της Ιερουσαλήμ πληροφορούσε για την ανακάλυψη του συστήματος ύδρευσης και αποχέτευσης της αρχαίας πόλης, ενώ παράλληλα ανακοίνωνε την εύρεση της Κολυμβήθρας του Σιλωάμ.⁷ Τον Ιούλιο του '62 μία νέα ανταπόκριση από το Αμάν αυτή τη φορά αναφερόταν επίσης στις ανασκαφές της αρχαίας Ιερουσαλήμ, οι οποίες είχαν συνδιοργανωθεί από τη Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή, τη Βιβλική και Αρχαιολογική Σχολή καθώς και το Βασιλικό Μουσείο του Οντάριο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ανασκαφών, η πιο παλιά οχυρωμένη πόλη της Ιερουσαλήμ χρονολογήθηκε γύρω στα 1800 π.Χ. Τίτλος της

¹ *H Kathimerini*, 4/8/60, σ.4

² δ.π., 26/7/60, σ.3 και 6

³ δ.π., 2/8/60, σ.3 και 4

⁴ δ.π., 13/1/61, σ.1 και 2

⁵ δ.π., 24/3/61, σ.2

⁶ δ.π., 14/3/62, σ.4

⁷ δ.π., 17/4/62, σ.5

ανταπόκρισης: "ΒΙΒΛΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ. ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΕΙΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ".¹

Το Σεπτέμβριο του 1962 επανήλθε στο προσκήνιο ο θρύλος του Νώε και της Κιβωτού με μια ιδιαίτερη ανταπόκριση από την Άγκυρα με τίτλο "ΤΟ ΒΙΒΛΙΚΟΝ ΣΚΑΦΟΣ. ΤΕΜΑΧΙΑ ΞΥΛΩΝ ΤΗΣ ΚΙΒΩΤΟΥ ΤΟΥ ΝΩΕ ΕΥΡΕΘΗΣΑΝ ΕΙΣ ΠΑΓΕΤΩΝΑ ΤΟΥ ΑΡΑΡΑΤ." Ένα κομμάτι ξύλου που ανακαλύφθηκε στο "βιβλικό" όρος σε ύψος 14.000 ποδών χαρακτηρίστηκε ως τμήμα της κιβωτού. Μέλη αποστολής χρηματοδοτούμενης από το Ίδρυμα Αρχαιολογίας της Νέας Υόρκης ανέφεραν, ότι είχαν επιτελέσει "ενθαρρυντικάς προόδους" στην έρευνα για το πλοίο του βιβλικού κατακλυσμού, ενώ ο ανταποκριτής αναφωνούσε, πως "οι υποστηρικταί του θρύλου της Κιβωτού του Νώε θα χαρούν" μαθαίνοντας τα νεότερα.² Τον Ιανουάριο του 1963, οι Αμερικάνοι ανακοίνωσαν την εύρεση της Κιβωτού, όπως διαβάζουμε στη σχετική ανταπόκριση από την Ουάσιγκτον: "ΩΣ ΙΣΧΥΡΙΖΟΝΤΑΙ...ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ ΑΝΕΥΡΟΝ ΤΗΝ ΚΙΒΩΤΟΝ ΤΟΥ ΝΩΕ." Σύμφωνα με αυτή την αναφορά ο Αμερικανός αρχαιολόγος Halvard Thompson, που είχε συμμετάσχει στις κατά καιρούς έρευνες των Αμερικάνων, δήλωσε, ότι η Κιβωτός ανακαλύφθηκε και βρισκόταν όντως στο Αραράτ. Ο ισχυρισμός του αυτός βασιζόταν σε ένα κομμάτι ξύλου από το Αραράτ, που χρονολογήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες και αποκαλύφθηκε ότι είχε ηλικία 5.000 ετών.³

Το Μάιο του '63 ο συνεργάτης της *Καθημερινής Τέρπος* Πηλείδης δημοσίευσε ένα άρθρο με τίτλο "ΟΜΙΛΕΙ Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Κ. ΓΙΓΚΑΕΛ ΓΙΑΝΤΙΝ. ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ."⁴ Αναφερόταν στην έλευση, κατόπιν πρόσκλησης της ελληνικής κυβέρνησης, του καθηγητή Yaddin, ο οποίος είχε διατελέσει στο παρελθόν και αρχηγός των ισραηλινών ενόπλων δυνάμεων. Ο καθηγητής του εβραϊκού Πανεπιστημίου της Ιερουσαλήμ έδωσε μια διάλεξη στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, της οποίας περίληψη δημοσίευσε ο Παρασκευαΐδης με ξεχωριστό άρθρο, που είχε τίτλο "Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ. ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΝΕΚΡΑΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ."⁵ Τόσο στο άρθρο του Πηλείδη όσο και στο δεύτερο του Παρασκευαΐδη δίνονταν πληροφορίες για την ανασκαφή της πόλης Ασώρ, που αποκαλούνταν "βιβλική" γιατί σχετίζόταν με τα έργα και τις ημέρες του Ιησού του Ναυή.

Τον Ιούνιο του 1963 στο παιχνίδι της ιστορικής επαλήθευσης της Βίβλου είχαν τεθεί πλέον και άλλες επιστήμες. Παράλληλα με την αρχαιολογία επιστρατεύόταν και η σεισμολογία. Το σχετικό άρθρο του Μήτη Παρασκευαΐδη είχε τον τίτλο "ΚΑΤΑ ΤΑ ΝΕΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΕΙΣΜΟΛΟΓΙΑΣ. ΑΙ ΕΠΙΓΑ ΠΛΗΓΑΙ ΤΟΥ ΦΑΡΑΩ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΩΦΕΙΛΟΝΤΟ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΡΗΞΗΝ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΙΟΥ ΤΗΣ ΘΗΡΑΣ." Το άρθρο παρέπεμπε στις απόψεις του καθηγητή της σεισμολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Άγγελου Γαλανόπουλου. Σύμφωνα με το σεισμολόγο οι "πληγές του Φαραώ" οφείλονταν στην τρομερή έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας στα τέλη του 15ου π.Χ. αιώνα. Ο ίδιος μάλιστα διατεινόταν, ότι στην ίδια έκρηξη οφείλονταν και άλλα δύο μυθολογικά γεγονότα, ο κατακλυσμός του Δευκαλίωνα και ο καταποντισμός της Ατλαντίδας.⁶

¹ *H Καθημερινή*, 1/7/62, σ.5

² δ.π., 4/9/62, σ.3

³ δ.π., 15/1/63, σ.3

⁴ δ.π., 22/5/63, σ.4

⁵ δ.π., 23/5/63, σ.5

⁶ δ.π., 9/6/63, σ.7 και 8

Μετά από τις επτά πληγές και τον κατακλυσμό του Δευκαλίωνα ήρθε το Μάρτιο του 1964 η σειρά ενός άλλου κατακλυσμού να επαληθευθεί, αυτή τη φορά του “βιβλικού” κατακλυσμού. Το άρθρο του Robert Clark από τη Βαγδάτη έφερε τον τίτλο: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑΝ, ΤΟ ΛΙΚΝΟΝ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ. Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΑΠΑΝΗ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΕΙ ΟΤΙ Ο ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΣ ΥΠΗΡΞΕ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ.” Ο συνεργάτης της *Καθημερινής* αναφέρθηκε στον αρχαίο πολιτισμό των Σουμερίων, που ήκμασε πριν από 5.000 χρόνια. Οι αρχαιολόγοι σύμφωνα με την ανταπόκριση είχαν ανακαλύψει πολλές θέσεις των Σουμερίων, οι οποίες φαίνεται ότι εξαφανίστηκαν απότομα δίνοντας τη θέση τους σε ένα στρώμα αργύρου.¹

Τον Ιούνιο του 1964 επισκέφτηκε τις αρχαιότητες του Ισραήλ ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Σπ. Μαρινάτος κατόπιν προσκλήσεως του Ισραηλινού Υπουργείου Εξωτερικών και του Εβραϊκού Πανεπιστημίου της Ιερουσαλήμ. Οι εντυπώσεις του γράφτηκαν από τον Παρασκευαΐδη σάρθρο με τίτλο “ΜΕ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ ΕΙΔΙΚΟΥ. ΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ. ΠΩΣ ΑΠΟΒΛΕΠΕΙ ΤΟ ΝΕΟΪΔΡΥΘΕΝ ΚΡΑΤΟΣ Ν° ΑΝΑΣΥΝΔΕΘΗ ΜΕ ΤΗΝ ΖΩΟΓΟΝΟΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.” Από το δημοσίευμα πληροφορούμαστε, ότι ο Μαρινάτος επισκέφτηκε τις ανασκαφές στη “βιβλική” πόλη των Χαναναίων Ασώρ, που ήκμασε στη Μέση Εποχή του Χαλκού και κατά την παράδοση καταστράφηκε από τους Εβραίους του Ιησού του Ναυή τον 13ο π.Χ. αιώνα. Ξεναγήθηκε στις αρχαίες περιοχές των Φιλισταίων και στις ανασκαφές του ανακτόρου του βασιλιά Ηρώδη. Ο Έλληνας αρχαιολόγος ενημέρωσε επίσης το συντάκτη για το ότι στο Ισραήλ πλέον είχε ενταχθεί σε ειδικό πρόγραμμα και η ίδρυση μουσείων. Στο πρόγραμμα αυτό αναφερόταν και ο Παρασκευαΐδης, όταν υπογράμμιζε στον τίτλο του άρθρου του, ότι θα ανασυνδεόταν το νεοσύστατο κράτος του Ισραήλ με την αρχαία του παράδοση. Για ακόμη μια φορά διαπιστώνομε, ότι το κράτος αυτό για να επιβιώσει έπρεπε να στηρίχτει στην κατασκευή ενός “βιβλικού” παρελθόντος. Η ανακάλυψη και έκθεση όλων των αρχαιοτήτων αυτής της χώρας είχε μέγιστη σημασία, γιατί οι αρχαιότητες αυτές θα ήταν τα σύμβολα του παρελθόντος, αλλά κυρίως του παρόντος και του μέλλοντος της.²

¹ *H Καθημερινή*, 3/3/64, σ.6

² ά.π., 7/6/64, σ.5

2. Χριστιανικά

Στην ελληνοχριστιανική διαπαιδαγώγηση η χριστιανική αρχαιολογική αρθρογραφία έπαιξε το δικό της ρόλο. Με τακτικές αναφορές και ειδήσεις για ανασκαφές στους Αγίους Τόπους ή σε χριστιανικά μνημεία της Ευρώπης, προσπάθησε να κρατήσει σε υψηλό επίπεδο το θρησκευτικό φρόνημα των αναγνωστών. Ο κύκλος της ζωής του Χριστού, της Παναγίας, των Αποστόλων, των πρώτων χριστιανών ζωντάνευ μέσα από τις αρχαιολογικές στήλες. Το μάθημα των θρησκευτικών, όπως φαίνεται αυτήν την εποχή, γινόταν και από τις εφημερίδες. Επρόκειτο για ένα είδος θρησκευτικής αρχαιολογίας. Τα άρθρα και οι αναφορές που ακολουθούν επιδίωξαν την ανασύσταση του χριστιανικού παρελθόντος. Ο χαρακτήρας και το ύφος αυτών των δημοσιευμάτων έθρεψαν το ορθόδοξο φρόνημα των Ελλήνων πολιτών, οι οποίοι φαντάζομαι, ότι τα διάβαζαν με τη δέουσα κατάνυξη. Ας τα δούμε όμως συνοπτικά:

- 14/12/46: “ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΝΑΓΙΟΝ ΤΑΦΟΝ. Ο ΤΟΠΟΣ ΠΟΥ ΕΓΝΕΝ Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Η ΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΟΥ. ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ”. Η ανταπόκριση από το Λονδίνο μας ενημέρωνε, ότι η αρχαιολογική έρευνα στον περίβολο της ακρόπολης του πύργου του Δαυίδ θα μπορούσε να διαφωτίσει για το ακριβές μέρος, όπου διεξήχθη η Δίκη του Χριστού. Επίσης διατυπωνόταν η ελπίδα, ότι πιθανόν με τις ίδιες αρχαιολογικές εργασίες να βρισκόταν και “η οδός του μαρτυρίου”.¹
- 6/4/50: “ΕΙΣ ΤΑ ΥΠΟΓΕΙΑ ΤΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ. ΑΠΕΚΑΛΥΦΘΗ Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΠ. ΠΕΤΡΟΥ ΆΛΛΑ ΟΣΤΑ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ”. Η είδηση από τη Ρώμη με τηλεγραφική συντομία πληροφορούσε από την πρώτη σελίδα της *Καθημερινής*, ότι η εφημερίδα “Ρωμαίος Παρατηρητής” ανακοίνωσε την ανακάλυψη του τάφου του Αγίου Πέτρου σε σπήλαιο του Βατικανού.²
- 3/5/51: “ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΗ ΡΩΜΗ. ΚΑΤΑΚΟΜΒΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ.” Το άρθρο του συνεργάτη της εφημερίδας Α.Σ. δημοσιεύτηκε στις “Επιφυλλίδες” και παρουσίαζε με κατάνυξη και δέος τις εντυπώσεις του από την επίσκεψή του στις κατακόμβες του Αγ. Καλλίστου στην Ρώμη.³
- 9/11/51: “ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ. Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ”. Στο δημοσίευμα του συντάκτη Ν. Μοσχόπουλου στις “Επιφυλλίδες” και πάλι, γινόταν λόγος για την ανακάλυψη μιας ελληνικής επιγραφής σε νεκρικό θάλαμο του 1ου μ.Χ. αιώνα, στην οποία αναγραφόταν το όνομα “Ιησούς”. Η επιγραφή αυτή θεωρήθηκε ως η αρχαιότερη γραπτή αναφορά στο Χριστό.⁴
- 21/12/51: “ΤΟ ΜΕΓΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΕΥΡΗΜΑ. Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΕΤΡΟΥ.” Η ανταπόκριση από τη Ρώμη στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας πληροφορούσε για ένα

¹ *H Καθημερινή*, 14/12/46, σ.1

² ί.π., 6/4/50, σ.1

³ ί.π., 3/5/51, σ.1

⁴ ί.π., 9/11/51, σ.1

κτίσμα, που ανακαλύφθηκε ακριβώς κάτω από το ναό του αγίου και θεωρήθηκε πολύ πιθανό να ήταν ο τάφος του.¹

- 26/11/52: “Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΤΑΦΟΝ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΙΤΡΟΥ.” Η αποκλειστικότητα του Barrett Mc Gurn από τη Ρώμη ενημέρωνε για την εύρεση επιγραφής με το όνομα του αποστόλου στον υπόγειο χώρο του ναού του. Επρόκειτο ίσως για την πρώτη γραπτή ένδειξη, που υποδείκνυε, ότι είχε ταφεί εκεί ο άγιος του Χριστιανισμού.²
- 8/5/55: “ΧΑΡΙΣ ΕΙΣ ΕΝΑ ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΗΝ ΙΣΡΑΗΛΙΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΝ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΚΑΙ ΕΜΕΛΕΤΗΘΗ ΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟΝ ΤΟΥ ΗΡΩΔΟΥ.” Το άρθρο του ανταποκριτή της *Kathημερινής* και των *Times* ασχολούνταν με την ανακάλυψη ενός τριώροφου κτηρίου της Ηρωδιανής εποχής από έναν ερασιτέχνη αρχαιολόγο στο οροπέδιο Μασάδα του Ισραήλ. Το κτήριο αυτό ίσως χρησιμοποιούνταν ως ενδιαίτημα του ίδιου του Ηρώδη. Ο Ηρώδης, πρόσωπο συνυφασμένο με την παιδική ηλικία του Χριστού, προκαλούντες αναμφίβολα το ενδιαφέρον της χριστιανικής αρχαιολογίας και η εφημερίδα αφιέρωσε τρεις στήλες για το δημοσίευμα αυτό.³
- 6/9/55: “ΕΚΕΙ ΟΠΟΥ ΕΣΠΟΥΔΑΣΕΝ Ο ΙΗΣΟΥΣ. ΜΙΑ ΜΟΝΗ ΤΩΝ ΕΣΣΑΙΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΧΙΡΜΙΓΕΤ ΚΟΥΜΠΑΝ.” Το άρθρο υπογραφόταν από τον Βρετανό αρχαιολόγο G. Lankester Harding, διευθυντή των ανασκαφών στην περιοχή Χιρμπέτ Κουμράν της Ιορδανίας, όπου ανακαλύφθηκε ένα οικοδόμημα του 2ου π.Χ. αιώνα, που θεωρήθηκε, ότι ήταν μονή των Εσσαίων. Κοντά στην υποτιθέμενη μονή, εντός σπηλαίου είχαν βρεθεί σε παλαιότερη φάση περγαμηνές-χειρόγραφα βιβλικού περιεχομένου, οι οποίες έμειναν γνωστές ως οι “περγαμηνές της Νεκράς Θαλάσσης”. Παρόμοια χειρόγραφα βρέθηκαν και σε άλλα σπήλαια στον ευρύτερο χώρο της μονής και ο ανασκάπτων αρχαιολόγος εκτιμούσε, ότι οι κάτοικοι της μονής την εγκατέλειψαν το 68 μ.Χ. για να γλιτώσουν από την εισβολή των Ρωμαίων. Γι’ αυτό και έκρυψαν τα ιερά τους κείμενα στα σπήλαια. Η μεγάλη σημασία που αποδιδόταν στην ανασκαφή αυτή είχε σχέση με το γεγονός, ότι στους Εσσαίους ανήκε και ο Ιωάννης ο Βαπτιστής αλλά και ο ίδιος ο Χριστός σύμφωνα με τη γνώμη πολλών ειδικών. Ο αρθρογράφος έλεγε χαρακτηριστικά: “Αν τούτο είναι αληθές, τότε έχομεν με το κτίσμα αυτό κάτι το μοναδικόν, διότι εξ όλων των αρχαίων λειψάνων της Ιορδανίας, τούτο μόνον παρέμεινεν αναλλοίωτον - δηλ. αθέατον και άγνωστον μέχρι σήμερον. Αυτά τότε πρέπει να είναι τα τείχη, τα οποία Ούτος (ο Χριστός) αντίκριζεν, οι διάδρομοι και τα δωμάτια διά των οποίων περιεπλανάτο.”⁴
- 7/4/56: “Η ΧΡΙΣΤΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΣ. ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗΣΑΝ ΚΑΤΑΚΟΜΒΑΙ ΕΙΣ ΠΡΟΑΣΤΙΟΝ ΝΟΤΙΩΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ ΜΕ ΕΞΑΙΡΕΤΟΥΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΣ.” Επρόκειτο για ανταπόκριση από τη Ρώμη. Οι ηλικίας 1.500 χρόνων κατακόμβες είχαν διακοσμηθεί με εντυπωσιακή εικονογράφηση.⁵
- 6/3/57: “ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ. ΑΝΕΥΡΥΕΘΗΣΑΝ ΟΙ ΤΑΦΟΙ ΤΩΝ ΒΡΕΦΩΝ ΠΟΥ ΕΣΦΑΞΕΝ Ο ΗΡΩΔΗΣ ΥΠΟ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ.” Η πρωτοσέλιδη είδηση από την Ιερουσαλήμ αναφερόταν στην ανακάλυψη υπόγειων σπηλαίων κάτω από την

¹ Η *Kathημερινή*, 21/12/51, σ.1

² ά.π., 26/11/52, σ.1

³ ά.π., 8/5/55, σ.3

⁴ ά.π., 6/9/55, σ.3

⁵ ά.π., 7/4/56, σ.1

ευρύτερη περιοχή του Ναού της Γέννησης, μέσα στα οποία βρέθηκαν οστά, που, όπως εικαζόταν, ανήκαν στα παιδιά που σφάχτηκαν επί Ηρώδη.¹

- 11/4/57: “ΕΙΣ ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ. ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΑΝΑΚΤΟΡΩΝ ΤΟΥ ΗΡΩΔΟΥ ΕΥΡΕΘΗ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑ ΠΑΡΙΣΤΩΣΑ ΠΛΟΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ.” Άλλη μια αναφορά σχετική με το βασιλιά Ηρώδη. Στο ανάκτορό του και συγκεκριμένα στην “αίθουσα της φρουράς” ήρθε στο φως μια τοιχογραφία, που απεικόνιζε ένα ελληνικό πλοίο.²
- 19/7/59: “ΤΟ ΜΕΓΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΜΝΗΜΕΙΟΝ. Η ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ.” Η ανταπόκριση από την Ιερουσαλήμ έκανε λόγο για την έναρξη του προγράμματος αναστήλωσης του ναού, κατόπιν κοινής συμφωνίας της Καθολικής, της Ελληνορθόδοξης και της Αρμένικης Ορθόδοξης Εκκλησίας.³
- 26/11/60: “ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΜΥΡΝΗΝ. ΑΝΕΥΡΕΘΗ Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ;” Επρόκειτο για πρωτοσέλιδη είδηση, που ερχόταν από την Κωνσταντινούπολη. Σύμφωνα με αυτήν, στην περιοχή της Σμύρνης Γερμανοί αρχαιολόγοι ανακάλυψαν ναῦδριο 1.500 ετών και ακριβώς από κάτω έναν τάφο, που χρονολογούνταν γύρω στο 60 μ.Χ. και εικαζόταν, ότι ήταν ο τάφος του Απόστολου Ιωάννη.⁴
- 25/4/62: “ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ. ΑΝΑΖΗΤΕΙΤΑΙ Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ.” Στο άρθρο της Κ. Kenyon υποστηριζόταν, ότι η τοποθεσία που έκτισε η Αγία Ελένη το ναό του Παναγίου Τάφου δεν είχε αποδειχθεί ακόμη, πως ήταν η πραγματική θέση του τάφου του Χριστού. Η αρχαιολόγος ανακοίνωνε, ότι διεξάγονταν έρευνες, που είχαν στόχο να δώσουν μια οριστική λύση στο πρόβλημα αυτό.⁵
- 5/10/62: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΝΕΑ. ΑΡΧΑΙΑ ΕΒΡΑΪΚΗ ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΕΙΣ ΣΑΡΔΕΙΣ.” Η είδηση από την Κωνσταντινούπολη αφορούσε στην ανακάλυψη των ερειπίων μιας εβραϊκής συναγωγής στις Σάρδεις από το Γαλλικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Κωνσταντινούπολης. Δινόταν ιδιαίτερο βάρος στο γεγονός, ότι οι Σάρδεις αναφέρονταν και στην Αποκάλυψη του Ιωάννη. Ο ανταποκριτής τόνιζε, ότι τη συναγωγή αυτή είχε επισκεφθεί και ο ίδιος ο Ευαγγελιστής Ιωάννης καθώς και ο Απόστολος Παύλος.⁶
- 26/5/63: “ΠΩΣ ΑΝΕΚΑΛΥΦΘΗ ΔΙ’ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΜΙΑΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΠΙΑΣ. Η ΠΟΛΙΣ ΤΟΥ 7ου ΘΑΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ.” Το άρθρο του Παρασκευαΐδη έδινε πληροφορίες για τις ανασκαφές του Αρχαιολογικού Ινστιτούτου της Βιέννης στην αρχαία Έφεσο. (βλ. επίσης Β' Μέρος, Κεφ. I, σελ.42) Μεταξύ άλλων σημειώνοταν και ο εντοπισμός της κατοικίας της Παναγίας, όπου σύμφωνα με την παράδοση είχε εγκατασταθεί μετά το θάνατο του Χριστού. Από τον 4ο μ.Χ. αιώνα η κατοικία αυτή είχε μετατραπεί σε ναό.⁷
- 20/10/63: “ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣ ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ. ΤΟ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΗΡΩΔΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΙΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΜΑΣΑΔΑ.” Η ανταπόκριση από το Λονδίνο αναφερόταν στις ανασκαφές που διενεργούνταν από μια αρχαιολογική

¹ Η Καθημερινή, 6/3/57, σ.1

² δ.π., 11/4/57, σ.1

³ δ.π., 19/7/59, σ.3 και 4

⁴ δ.π., 26/11/60, σ.1

⁵ δ.π., 25/4/62, σ.5

⁶ δ.π., 5/10/62, σ.4

⁷ δ.π., 26/5/63, σ.9 και 10

αποστολή, της οποίας επικεφαλής ήταν ο καθηγητής Yaddin. Οι ανασκαφές διεξάγονταν, όπως έχει ειπωθεί, στο λόφο της Μασάδα, όπου είχε κτίσει ο Ηρώδης μια οχυρωμένη ακρόπολη κάπου ανάμεσα στα έτη 37-31 π.Χ. Το δημοσίευμα μας πληροφορούσε, ότι εκτός από την έμμεση σχέση της περιοχής με πρόσωπα του κύκλου της ζωής του Χριστού, η Μασάδα αποτελούσε και τόπο ιερό για τους Εβραίους, γιατί στην ακρόπολή της θυσιάστηκαν ομαδικώς εβραίοι ζηλωτές το 73 π.Χ. για να μην πέσουν στα χέρια των Ρωμαίων, που τους πολιορκούσαν.¹

- 14/11/63: “ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΙΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΝ. ΕΙΣ ΤΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΗΡΩΔΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΟΦΟΝ ΤΗΣ ΜΑΣΑΔΑ.” Τα νεότερα, που έρχονταν από τη Μασάδα έκαναν λόγο για την ανακάλυψη στο ανάκτορο του Ηρώδη, ενός εντυπωσιακού ψηφιδωτού δαπέδου.²
- 22/12/63: “ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ. ΕΙΣ ΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΤΟΥ ΗΡΩΔΟΥ ΑΝΕΥΡΕΘΗΣΑΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ.” Άλλη μία είδηση σχετική με το ανάκτορο του Ηρώδη, αυτή τη φορά από το Λονδίνο. Αναφερόταν στην εύρεση μιας τοιχογραφίας και ενός μωσαϊκού με γεωμετρικό διάκοσμο.³
- 10/5/64: “ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ. ΣΠΟΥΔΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΟΥ ΗΡΩΔΟΥ.” Τα τελευταία νέα από τη Μασάδα έλεγαν, ότι ανακαλύφθηκαν πάπυροι, που περιείχαν βιβλικά κείμενα. Επίσης ήλθαν στο φως και νομίσματα, που χρονολογήθηκαν στον 1ο μ.Χ. αιώνα.⁴
- 26/5/64: “ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΣΑΔΑ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ. ΑΝΕΥΡΕΘΗ ΚΑΙ ΆΛΛΟΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΣ ΠΑΠΥΡΟΣ.” Και αυτή η είδηση αφορούσε στις εργασίες που διεξάγονταν στο φρούριο του Ηρώδη. Σύμφωνα με αυτήν ανακαλύφθηκε άλλος ένας πάπυρος με εβραϊκά ιερά κείμενα. Επίσης αποκαλύφθηκε και ένα ρωμαϊκό βαλανείο.⁵
- 15/12/65: “ΥΠΟ ΤΟ ΔΑΙΠΕΔΟΝ ΤΟΥ ΦΕΡΩΝΥΜΟΥ ΝΑΟΥ. ΕΡΕΥΝΑΙ ΔΙΑ ΤΟΝ ΤΑΦΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΥ.” Επρόκειτο για ανταπόκριση του Dan. L. Thrapp από το Βατικανό. Γινόταν λόγος για τις έρευνες, που διεξήγαν οι αρχαιολόγοι στη νεκρόπολη, η οποία βρισκόταν κάτω από το ναό του Αγίου Πέτρου. Για άλλη μια φορά επαναλαμβανόταν, ότι ένας από τους τάφους αυτής της νεκρόπολης, ήταν πιθανόν ο τάφος του αγίου.⁶

¹ Η Καθημερινή, 20/10/63, σ.7

² δ.π., 14/11/63, σ.3

³ δ.π., 22/12/63, σ.7

⁴ δ.π., 10/5/64, σ.9

⁵ δ.π., 26/5/64, σ.6

⁶ δ.π., 15/12/65, σ.5

Δ. Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Η “γραμμή” της εφημερίδας ως προς τον τρόπο διαχείρισης των αρχαίων μνημείων συμφωνούσε με την πολιτική της στάση και με την ιδεολογία που υπηρετούσε. Τα ερείπια, τα μάρμαρα, οι ναοί, τα στάδια έχαναν την ουδετερότητα που είχαν ως μνημεία (ή και ως έργα τέχνης) και καθίσταντο συχνά η σκηνή εκείνη, στην οποία διαδραματίζονταν ίλαροτραγικές πράξεις. Στους χώρους αυτούς, κυρίως τα πρώτα χρόνια της περιόδου που εξετάζουμε, πραγματοποιούνταν εκδηλώσεις “αναβάπτισης του έθνους”. Ανάδοχοι στην αναβάπτιση ήταν οι κάθε λογής εθνικόφρονες και νοσταλγοί του μεγαλείου της ελληνικής φυλής.

1. Το Καλλιμάρμαρο Στάδιο

Στα τέλη του Σεπτεμβρίου του 1945 πραγματοποιήθηκε στο Καλλιμάρμαρο η γιορτή του Ε.Α.Μ. Το γεγονός αυτό προκάλεσε άμεσα τις αντιδράσεις των εθνικοφρόνων κομμάτων και, όπως ήταν αναμενόμενο, των συντακτών της *Καθημερινής*. Στις 26 του μήνα σε σχετικό άρθρο αναφέρονταν οι αντιδράσεις των κομμάτων αυτών, τα οποία με γραπτή διαμαρτυρία, που είχαν υποβάλει στον πρωθυπουργό, διακύρησσαν ότι “ο χώρος έχει εντελώς άλλον προορισμό”.¹ Ποιος είναι αυτός; Θα το δούμε παρακάτω.

Με αφορμή αυτό τον εορτασμό ο Γ. Βλάχος τέσσερις ημέρες αργότερα διερρωτήθη: “Εδώ τι δουλειά κάνει ο Έλλην κομουνιστής;” Και ο ίδιος έδινε και την απάντηση: “ΑΠΕΡΓΑΖΕΤΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΜΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ ΜΑΣ”.² Στην ίδια γραμμή συνέπλευσαν φυσικά και οι υπόλοιποι συντάκτες. Σε πρωτοσέλιδο ανυπόγραφο σχόλιο της 27ης Σεπτεμβρίου διαβάζουμε: “Ερχεται μια οργάνωσις που μας έσφαξε τον Δεκέμβριον, το Ε.Α.Μ. και ζητά το Στάδιο...”³

Τελικά για να ηρεμήσουν οι εθνικόφρονες και να πέσει δίκαιη η ρομφαία του Σολομώντος, το Στάδιο παραδόθηκε λίγους μήνες αργότερα στον Εθνικό Στρατό για να πραγματοποιήσει εκεί τη δική του εορτή. Η εφημερίδα αυτή τη φορά αγκάλιασε με περισσή εθνοψυχία το γεγονός. Στις 15 Μάη του '46 διαβάζουμε στην πρώτη σελίδα της: “Η σημερινή εορτή του στρατού.....είναι εορτή του ελληνικού Έθνους, το οποίον αναγεννάται από την τέφραν του και ανοικοδομείται από τα ερείπια.” Το ίδιο αρθρο ολοκληρωνόταν με τη διαπίστωση, ότι ο στρατός αυτός, που γιόρτασε στο Στάδιο, ήταν μια “ζωντανή απόδειξης της ελληνικής ζωτικότητος και της φυλετικής αλκής”.⁴

Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει και η γιορτή αυτή καθαυτή, η οποία, χωρίς να θέλω να υπερβάλω δεν διέφερε και πολύ από τις αντίστοιχες του Γ' Ράιχ. Απ' ότι μας πληροφορεί η ίδια η εφημερίδα, κάποια στιγμή της εκδήλωσης εισήλθαν στον αγωνιστικό χώρο του Σταδίου μικρές κοπέλες με λευκές μπλούζες, οι οποίες σχημάτισαν στην αρένα τη φράση “ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΣ”.⁵ Το Καλλιμάρμαρο Στάδιο είχε βρει πια το χαμένο του προορισμό.

¹ *H Καθημερινή*, 26/9/45, σ.4

² δ.π., 30/9/45, σ.1

³ δ.π., 27/9/45, σ.1

⁴ δ.π., 15/5/46, σ.1

⁵ δ.π., 16/5/46, σ.1 και 3

2. Ο Μιστράς

Το Σεπτέμβριο του '51 διεξήχθησαν στη Λακωνία οι Παλλακωνικές Εορτές και στο πλαίσιο αυτό πραγματοποιήθηκαν στο βράχο του Μιστρά τελετές με θεατρικά δρώμενα και βυζαντινές αναπαραστάσεις. Οι τελετές ξεκίνησαν με μνημόσυνο του Κων/νου Παλαιολόγου, του τελευταίου βασιλιά του Βυζαντίου. Στη συνέχεια μια πομπή ανέβηκε στο βράχο για την παρακολούθηση της παράστασης. Το δρώμενο που παρουσιάστηκε, άρχιζε με την εμφάνιση κάποιου μαντατοφόρου, που εμφανιζόταν μπροστά στο πλήθος των ενθουσιασμένων θεατών και απευθυνόταν στον ίδιο το Μιστρά, σα να επρόκειτο για πρόσωπο. Προσπαθούσε να τον αφυπνίσει φωνάζοντάς του “ξύπνα Μιστρά”. Παράλληλα από τα κτήρια του βυζαντινού παλατιού ξεπρόβαλαν 12 κοπέλες ντυμένες ως βυζαντινές μεγαλοπρεπείς αρχόντισσες, ενώ η εμφάνισή τους συνοδευόταν από τους ήχους κρουστών και πνευστών. Τις πληροφορίες αυτές μας παρείχε το άρθρο του Λάμπρου Κορομηλά στις 22 Σεπτέμβρη.¹ Μάλιστα το δημοσίευμα αυτό ξεκινούσε με τη φράση: “Με την τελευταία πανσέληνο, ο Μιστράς εξύπνησεν από τον βαθύ λήθαργο...” Παρατηρούμε επομένως, ότι ο Μιστράς αντιμετωπίζοταν σαν κάποιο μυθικό ήρωα που κοιμόταν και έπρεπε να ξυπνήσει. Ο Μιστράς για τον Κορομηλά, για τους θεατές των δρωμένων, για τους αναγνώστες της *Καθημερινής* και για τους συνδιοργανωτές των εκδηλώσεων ενσάρκωντε το ίδιο το ένδοξο Βυζάντιο. Ήταν η πατρίδα του τελευταίου αυτοκράτορα, του “μαρμαρωμένου βασιλιά”. Ήταν ο κρίκος σύνδεσης της αρχαίας Ελλάδας με τη σύγχρονη. Ο Μιστράς δηλαδή, ο οποίος κοιμόταν, ήταν η αρχαία και η βυζαντινή Ελλάδα, που κοιμούνταν επίσης. Αν και, όπως φαινόταν, η Ελλάδα της περιόδου 1945-'67 κοιμόταν βαθύτερα. Για την ιστορία να αναφέρουμε, ότι το κείμενο του θεατρικού δρώμενου ήταν του Αγγελού Τερζάκη, η σκηνοθεσία του Αλέξη Σολωμού, ενώ το ρόλο του μαντατοφόρου υποδύθηκε ο Θάνος Κωτσόπουλος. Επίσης συνεργάστηκε το Λύκειον των Ελληνίδων.

¹ *H Καθημερινή*, 22/9/51, σ.1

3. Η Ολυμπία

Τον Απρίλιο του 1961 πληροφορούμαστε, ότι αποφασίστηκε να χρησιμοποιηθεί ο χώρος της αρχαίας Ολυμπίας για την τέλεση εορτασμού προς τιμήν του Διαδόχου του Θρόνου, Κωνσταντίνου. Την είδηση μετέδιδε ο συνεργάτης της εφημερίδας Γ.Ι.Κ. Τίτλος της ήταν ο εξής: “ΩΡΑΙΑ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ. Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ.” Από την ίδια είδηση μαθαίνουμε, ότι οι εορταστικές εκδηλώσεις θα ονομάζονταν “Κωνσταντίνεια”. Η πρωτοβουλία αυτών των εκδηλώσεων ανήκε στο δήμαρχο της Ολυμπίας. Ο συντάκτης της εφημερίδας δε, χαρακτήριζε τις εκδηλώσεις “υψίστης σημασίας”. Παρατηρούμε, ότι μέσα από τα ερείπια δεν αναγεννιόταν μόνο το έθνος και ο στρατός αλλά και ο θεσμός της μοναρχίας.¹

¹ *Η Καθημερινή*, 21/4/61, σ.4

4. Ήχος και Φως

Από το 1959 εμφανίστηκε ένας νέος τρόπος ανάδειξης και επίδειξης των αρχαίων μνημείων. Το πρόγραμμα “Ήχος και Φως” με στόχο την προβολή και την επίδειξη του βράχου της Ακρόπολης οργανώθηκε για πρώτη φορά εκείνη τη χρονιά από τη “Γαλλική Εταιρεία Αξιοποίησεως Μνημείων”. Η εφαρμογή του προγράμματος αυτού είχε προκαλέσει αντιδράσεις αλλά και επιδοκιμασίες. Οι συντάκτες της *Καθημερινής* την επικροτούσαν. Ο Προκοπίου θεωρούσε μάλιστα, ότι έπρεπε να επεκταθεί και στα υπόλοιπα μνημεία της Ελλάδας. Τον διήγειρε η ιδέα ενός ενιαίου πλαισίου επίδειξης μνημείων, με σκοπό, όπως ομολογούσε, “να αναστήσομε στην ψυχή των Ελλήνων και των ξένων τα μινωικά μας παλάτια και τα μυκηναϊκά μας κάστρα, τους κλασικούς μας ναούς και τα θέατρά μας, τις βυζαντινές μας εκκλησίες και τα λαϊκά μας αρχοντικά, όλα τα έργα της ιστορίας, της αρχαιολογίας και της τέχνης που ύψωσαν οι πατέρες μας στους αιώνες για να στολίσουν και να διαφεντέψουν τη γη αυτή, που την αγάπησαν και την υπερασπίστηκαν σαν ερωμένη και σα μητέρα.” Και κατέληγε: “Ας κάνωμε το παρελθόν να γίνη παρόν και ας δώσωμε στο έθνος την περηφάνεια της καταγωγής του και την πίστι στην αξία του. Οι λαοί μαθαίνουν γιατί πρέπει να πεθαίνουν, όταν γνωρίζουν γιατί πρέπει να ζούνε.”¹

¹ *H Καθημερινή*, 23/6/59, σ.5 και 6

Ε. ΤΟ ΤΟΠΙΟ

Ένα μέρος των αρχαιολογικών άρθρων της *Καθημερινής* αυτής της περιόδου σχετιζόταν με μια “ντετερμινιστική”, θα μπορούσαμε να πούμε, αντίληψη για το τοπίο. Το τοπίο, για κάποιους αρθρογράφους ή συντάκτες ενσάρκωντες ένα μύθο, είχε μια προσωπικότητα. Αντιμετωπίζόταν δηλαδή σαν ένας ζωντανός χώρος, που διαμόρφωνε χαρακτήρες και υπαγόρευε ιδανικά. Κύριος εκφραστής αυτής της άποψης υπήρξε ο Άγγελος Προκοπίου, τακτικός συνεργάτης της εφημερίδας από το 1950 και μετά.

Χαρακτηριστικό είναι ένα άρθρο που δημοσίευσε στην *Καθημερινή* σε τρεις συνέχειες την άνοιξη του 1950 και είχε ως θέμα το Μιστρά.¹ Ο βυζαντινός αυτός χώρος για τον Προκοπίου λειτουργούσε σαν ένα παραμυθένιο τοπίο, από το οποίο ξεπηδούσαν βασιλιάδες, πρίγκηπες και υπότες προκαλώντας τον δέος και συγκινήσεις. Τα κτήρια του Μιστρά δεν έκρυβαν απλώς ένα βυζαντινό παρελθόν. Ήταν το ίδιο το μεγαλοπρεπές παρελθόν, που στην επιβλητική του θέα, ο καθηγητής του Πολυτεχνείου έχανε τα λόγια του. Και όταν έγραφε, συνδύαζε τη λυρική διάθεση με τον πολεμοχαρή χαρακτήρα. Στις εντυπώσεις από την επίσκεψή του στο χώρο διαβάζουμε: “Από τις φάραγγες του Ταΰγέτου κατέβαιναν βαρειά σύννεφα προς την κοιλάδα, όταν πλησιάζαμε το βράχο του Μιστρά. Στ’ ακρωτηριασμένα τους σχήματα η φαντασία κυνηγούσε ασπρογάλατους υπότες των Βιλλαρδουΐνων, που η ανδρική τιμή και ο έρωτας τους έφεραν ως τον άγριο αυτό βράχο, από τις ήμερες κοιλάδες της Γαλλίας, να χτίσουν στην κορφή του ένα κάστρο δυνατό σαν τις φιλοδοξίες τους, υψηλό σαν τα ρομαντικά τους όνειρα, για να διαφεντεύουν και να χαίρονται από εκεί τις αφράτες γαίες του Ευρώτα.” Για τα ίδια τα ερείπια θρηνητικά παρατηρούσε: “....Τα γκρεμίσματα ύψωναν στο πέρασμά μας τα σακατεμένα μέλη τους με μια σύσπαση αγωνίας και οδύνης”, ενώ λίγο παρακάτω κατέληγε: “τα κόκκινα τούβλα της βυζαντινής πλινθοδομίας έμοιαζαν πληγές στα σχισμένα δέρματα των κτηριακών σωμάτων.” Τα κτήρια επομένως είχαν προσωπικότητα, όπως και σώμα πληγωμένο από τους φοβερούς βυζαντινούς πολέμους. Στην ανάμνηση των πολέμων αυτών ο Προκοπίου αισθανόταν τόσο τρομακτικό δέος, που άγγιζε τα όρια της ηδονής. Άλλωστε όπως παραδεχόταν και ο ίδιος: “Η ηλεκτρισμένη υγρή ατμόσφαιρα διατηρούσε ακόμη κάτι από τον αντίλαλο της κραυγής των σφαγών και την καπνιά της φωτιάς που έβαλαν από την μια άκρη ως την άλλη οι Αρβανίτες του 1770, οι Αραπάδες του Ιμπραήμ στα 1826, όταν ο Μιστράς, ύστερα από τεσσάρων αιώνων ζωή, έπαυσε οριστικά να αναπνέη.” Επίσης “...ως επίλογος έμενε ..στο χώρο...θρηνητικός χορός από κυπαρίσσια και μουριές.” Το αφέρωμα στο Μιστρά ολοκληρωνόταν με την ευχή: “να ιδρυθεί μια ημέρα στον περίβολο της Μονής Βροντοχίου μια σχολή με το όνομα του Πλήθωνος, όπου οι σπουδαστές της φιλολογίας, της Αρχιτεκτονικής και της Ζωγραφικής να πηγαίνουν στις διακοπές τους και να συνομιλούν με τις σκιές των Παλαιολόγων...”

Αυτό το μοντέλο ερμηνείας του τοπίου δεν το εμπνεύστηκε ο ίδιος ο Προκοπίου. Το παρέλαβε από την προγενέστερή του διανόηση και συγκεκριμένα από τον

¹ *H Καθημερινή*, 31/3/50, σ.4 (Α Μέρος), 9/4/50, σ.6 (Β Μέρος) και 13/4/50, σ.4 (Γ Μέρος)

Καζαντζάκη και το έργο του *Moriács*.¹ Ο Καζαντζάκης με τη σειρά του ήταν βαθιά επηρεασμένος από τις ιδέες του M. Barres, του Γάλλου συγγραφέα των αρχών του αιώνα και του E. Junger, που θεωρήθηκε ως ο βασικός εκπρόσωπος του ρεύματος του Αντιδραστικού Μοντερνισμού. Ο Παρασκευάς Ματάλας που έχει μελετήσει ενδελεχώς τις ιδεολογικές επιδράσεις, που άσκησαν αυτοί οι δύο στη σκέψη του Καζαντζάκη, μας πληροφορεί, ότι ο Έλληνας λογοτέχνης κληρονόμησε από τον Barres την ντετερμινιστική αντίληψη για τον πρωταγωνιστικό ρόλο που παίζει το τοπίο στη διαμόρφωση των εντίκτων ενώ από τον Junger αρύθηκε τις απόψεις του για τον πόλεμο.² Όπως για τον Junger, έτσι και για τον Έλληνα λογοτέχνη ο πόλεμος εκλαμβανόταν ως νόμος της φύσης, πήγαζε από την “καρδιά” του ανθρώπου, ενείχε ηδονή και έρωτα. Η ηδονή που αισθανόταν ο Καζαντζάκης, όταν περιέγραψε στο έργο του *Ispania* μια αερομαχία πάνω από τη Μαδρίτη,³ είναι η ίδια ηδονή που κατέκλυζε τον Άγγελο Προκοπίου, όταν αυτός αντίκριζε και περιέγραψε τα μνημεία του Μιστρά ή της Κωνσταντινούπολης.

Το 1952 ο Προκοπίου επισκέφτηκε και την πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Οι περιγραφές του Κεράτιου Κόλπου, της Αγίας Σοφίας και της Πόλης γενικότερα έβριθαν από την ηδονή του πολέμου και τη νοσταλγία του βυζαντινού μεγαλείουν. Το άρθρο-αφιέρωμα στην Αγία Σοφία, που δημοσιεύτηκε σε δύο συνέχειες το 1952, είχε ως τίτλο: “ΣΥΓΚΙΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙ. ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ”.⁴ Στην εισαγωγή του άρθρου περιέγραψε την πρώτη εντύπωση που του έδινε η Κωνσταντινούπολη, όταν την έβλεπε από τα νερά της Προποντίδας: “Τρούλλοι και μιναρέδες, καταδικασμένοι στην σιωπή των παθών τους έθαβαν κάτω από τις πολεμικές φόρμες τους - ασπίδες και δόρατα - το Βυζάντιο και το Ισλάμ, νεκρά τώρα σώματα...” Ο Κεράτιος κόλπος για τον Προκοπίου έμοιαζε με “χρυσή σπαθιά” ενώ η Αγία Σοφία του θύμιζε το “φαγωμένο δύσμορφο κορμί μιας εκστατικής αγίας του Βυζαντίου, που προδίδει την εσωτερική φωτιά που την κατακαίει μόνο από τα μεγάλα πυρετικά μάτια της”.

Οι απόψεις βέβαια αυτές για την προσωπικότητα και το σώμα του τοπίου είχαν κληροδοτηθεί και σε άλλους λογοτέχνες και επιστήμονες και μπορούμε να πούμε πως είχαν καθιερωθεί στον γραπτό λόγο. Ο λόγος αυτός στείρος και τυποποιημένος, έβριθε από στόμφο και υπερβολή, ωστόσο διατυπωνόταν συχνά όλα αυτά τα χρόνια, σε εθνικές επετείους, σε σχολικές εκδηλώσεις και σε εκκλησιαστικούς εορτασμούς.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου λόγου υπήρξε και το άρθρο του H. Nicholson το Μάρτιο του '52. Στο δημοσίευμα αυτό με τίτλο “ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ” διαβάζουμε: “Μέσα εις την λάμψιν του πρωινού ηλίου ο απόκρημνος βράχος που ορθώνεται πάνω από την Κασταλίαν παίρνει ένα χρώμα κοκκινοπορτοκαλί, ωσάν να είναι θυμωμένος”[...]“Το Δέος των Δελφών εξακολουθεί να ζη μετά τρεις χιλιάδες χρόνια.”⁵

¹ Καζαντζάκης, 1969, σ.271 κ.ε.

² Ματάλας, 1998, σελ. 61-81

³ Καζαντζάκης, 1957, σ.185 και Ματάλας , 1998, σ.77. Ο Καζαντζάκης περιέγραψε την αερομαχία ως εξής: “Η εναέρια μάχη είναι από τα ωραιότερα θέάματα που δημιουργησε ο σατανικός νούς του ανθρώπου.” [...] “Νόμιζες πως (τα αεροπλάνα) έπαιζαν πως ήταν ένας χορός ανοιξιάτικος κι ήταν οι θηλυκές στη μέση, και γύρα τους οι γαμπροί, έξαλλοι παράβγαιναν σε δύναμη και σε χάρη.”

⁴ Η Καθημερινή, 29/5/52, σ.3 και 6/6/52, σ.3

⁵ δ.π., 23/3/52, σ.3

Το Σεπτέμβριο του '53 ο Άγγ. Προκοπίου επανήλθε με ένα αφιέρωμα στη Δήλο αυτή τη φορά. Το άρθρο του δημοσιεύτηκε σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος άρχιζε με τη φράση “Είκοσι χρόνια πεθαμένη η Δήλος έσβησε στα αισθήματα των ανθρώπων.”¹ Για άλλη μια φορά ένα αρχαίο μνημείο παρομοιαζόταν με νεκρό σώμα. Ο Προκοπίου αντιμετώπιζε τη Δήλο, όπως έβλεπε και το Μιστρά. Περασμένο ελληνικό μεγαλείο αλλά νεκρό. Και δεν είναι υπερβολή η παρομοιώση της Δήλου με το Μιστρά αφού αυτή την άποψη εξέφραζε και ο ίδιος ρητά στο δεύτερο μέρος του άρθρου του: “Η ανοιχτή αυλή με το περιστύλιο των αρχοντικών της Δήλου αναφαίνονται έπειτα από δεκαπέντε αιώνες στο Μιστρά, αν και κανένα ιστορικό περιστατικό δεν έφερε κοντύτερα τις δύο αυτές πολιτείες.” Η Δήλος και ο Μιστράς για τον Προκοπίου “είναι οι μόνες πολιτείες, που έμειναν όρθιες στην Ελλάδα από την αρχαιότητα και το μεσαίωνα.”² Στο τρίτο μέρος του αφιερώματος ασχολήθηκε με τα γλυπτά της Δήλου. Ο “δηλιακός κούρος” για τον Προκοπίου ήταν ο ιδεότυπος του αρίου. Περιγράφοντας τα χαρακτηριστικά του μας έλεγε: “Σβέλτος, ραδινός, σαν σφριγγήλο ζώο της ωραίας ανθρώπινης ράτσας, είναι έτοιμος να υπερασπίσῃ την ελληνική καλλιέργεια κατά των βαρβάρων. Η ύλη του είναι ελληνική όπως και το ήθος του. Κατάγεται από μια φλέβα λευκού μαρμάρου.”³

Την άνοιξη του 1954 ο καθηγητής με τη στήλη του “ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ”, ταξίδευσε σε τέσσερις συνέχειες τους αναγνώστες του αυτή τη φορά στο Αγιο Όρος.⁴ Το πρώτο μέρος θύμιζε τις περιγραφές του για το Μιστρά. Ο Άθως για τον καθηγητή ζούσε “ασυμβίβαστος, με ρυθμούς της ιστορίας τη δική του σταματημένη μοίρα”. Ήταν ένας βράχος δηλαδή με έντονη ιστορία που όμως κοιμόταν, όπως κοιμόταν και ο Μιστράς, όπως κοιμόταν και η Δήλος. Τόνιζε χαρακτηριστικά: “Στους μαύρους, νεκρώσιμους κύκλους των μοναστηριών, περίμεναν κρυμμένοι οι άγριοι καβαλάρηδες της Αποκαλύψεως, με γυμνά τα σπαθιά στο χέρι, το σάλπισμα εφόδου, την ευκαιρία της χαλαρώσεως της πειθαρχίας, για να ξεχυθούν σαν αστραπές και να βυθίσουν στο πυρ και στο άλμα τη γαλήνη του Όρους. Ήταν τρομερές οι στιγμές όταν ο Άθως ξυπνούσε από τον ύπνο των παθών του.”⁵

Το επόμενο αντιπροσωπευτικό άρθρο της γραφής του Προκοπίου ήταν αφιερωμένο στους Δελφούς και δημοσιεύτηκε σε τρία μέρη.⁶ Στην εισαγωγή του τελευταίου μέρους, μέσα σε εκστατική μνημειολαγνεία, διακήρυξε: “Σήμερον οι Δελφοί είναι μια ιερή πολιτεία πεθαμένη, που απλώνει το σκελετό της, στο βαρύ ίσκιο των Φαιδριάδων. Οι κόκκινοι βράχοι που φρουρούν τον τάφο της κλιμακωτής πυραμίδας της, μοιάζουν με πύθωνα πετρωμένο που κρατεί στη λαβωμένη από τις σαΐτες του Απόλλωνος αγκαλιά του, τα ρημαγμένα ερείπια του καταπατημένου του κάστρου. Όταν ο πρωινός ήλιος χτυπάει τις γδαρμένες σάρκες του, αχνίζουν οι πληγές του.”⁷

Το καλοκαίρι του 1956 ο ίδιος δημοσίευσε σε τρεις συνέχειες ένα άλλο αφιέρωμα, αυτή τη φορά στη βυζαντινή μονή του Οσίου Λουκά.⁸ Στο δεύτερο μέρος

¹ *H. Καθηγητηνή*, 9/7/53, σ. 3

² δ.π., 12/7/53, σ.3

³ δ.π., 30/7/53, σ.3

⁴ δ.π., 24/4/54, σ.3 (Α Μέρος), 25/4/54, σ.3 και 5 (Β Μέρος), 12/5/54, σ.3 και 4 (Γ Μέρος), 19/5/54, σ.3 και 4 (Δ Μέρος)

⁵ δ.π., 24/4/54, σ.3

⁶ δ.π., 8/9/54, σ.3 (Α Μέρος), 15/9/54, σ.3 και 4 (Β Μέρος), 20/10/54, σ.3 και 4 (Γ Μέρος)

⁷ δ.π., 20/10/54, σ.3 και 4

⁸ δ.π., 7/7/56, σ.3 και 4 (Α Μέρος), 11/7/56, σ.3 και 4 (Β Μέρος) και 19/7/56, σ.3 και 4 (Γ Μέρος)

του άρθρου, όπου πραγματευόταν την αρχιτεκτονική της μονής, παραληρούσε αναλογιζόμενος τη θέα του μνημείου. Το βυζαντινό ελληνικό παρελθόν, τα σύμβολά του, ο δικέφαλος αετός, το ζωντανό μνημείο, όλα αυτά διαπλέκονταν σε μια δραματική ατμόσφαιρα: “Η ψυχή του καλλιτέχνη έγινε δικέφαλος αετός, που φωληάζει τώρα στα τρίλοβα παράθυρα των ναών, διαβάζει τ’ ακατανόητα κουφικά ιερογράμματα στα μάρμαρα και στα τούβλα της δομής, συντροφεύει τα θεριά που μαρμάρωσαν κουβαρισμένα στα θωράκια των αψίδων. Και φτερουγίζει από τους τρούλλους στο καμπαναριό, να γεφυρώνει και να συναρμολογήσει ολοένα τους τοίχους με τις γωνιές της Μονής του. Ο διαβάτης κοιτάζει τις σπαθιές του αετού και ζητεί τους ρυθμούς που ξεδιπλώνουν τα φτερά του στις οκτώ γωνιές των ανέμων. Ο χρόνος ξαναγυρίζει σε λησμονημένες ζωές. Και το παρόν μοιάζει με το παρελθόν, που δεν τελείωσε ακόμη στη θλιβερή απόγνωση του θανάτου. Ζούμε το ύφος της αυτοκρατορικής ημέρας των γιων του Ρωμανού Β’, που χαιρέτησε με το φως της τις τελειωμένες γραμμές και καμπύλες του δικεφάλου μνημείου που κυττάζομε τώρα συλλογισμένοι. Οι δύο εκκλησίες της Μονής έχουν αγκαλιαστή για ν’ αντισταθούν στο θάνατο.”¹

Το 1960 ο Προκοπίου, που εδώ κι ένα χρόνο διατελούσε τακτικός καθηγητής της Γενικής Ιστορίας της Τέχνης στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, δημοσίευσε σε πέντε συνέχειες ένα νέο άρθρο αφιερωμένο αυτή τη φορά στην Αίγινα. Στην εισαγωγή του τέταρτου μέρους του άρθρου του, περιγράφοντας το τοπίο της Αίγινας με το ναό της Αφαίας ενταγμένο σ’ αυτό, παρατηρούσε: “Οταν πεθαίνει το φως της ημέρας και τα νησιά του Σαρωνικού λησμονούν τα ζεστά του χρώματα και τις κραυγές των γλάρων, πάνω στην πλατειά σκηνή του Μεσαγρού, όπου είναι στημένο το παλάτι της Αφαίας, τα παραμύθια γίνονται αλήθειες και οι θάνατοι ζωές.”²

Το ελληνικό τοπίο σύμφωνα με τις μέχρι τούδε αναφορές είχε παίξει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του ελληνικού πνεύματος στην Κλασική και τη Βυζαντινή εποχή. Όμως απ’ ότι φαίνεται άσκησε επιδράσεις και στις εξελίξεις των Ελληνιστικών χρόνων. Το Φλεβάρη του 1962 ο Παρασκευαδής διαμαρτυρόμενος για την κατασκευή εργοστασίου της Δ.Ε.Η. στην περιοχή “Λόγγος” της Έδεσσας έγραψε ένα άρθρο με τίτλο “ΜΙΑ ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΤΕΧΝΙΚΟΥ ΜΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ. ΟΙ ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ.” Στην αρχή του δημοσιεύματος χαρακτήριζε την Έδεσσα “ιερά πόλι” από την οποία μάλιστα είχε ξεκινήσει και “η μεγαλυτέρα εξόρμησις της φυλής μας” (βλ. Α’ Μέρος, κεφ.4, σ.23) Πέρα όμως από αυτά τα “τετριψμένα” μας ενδιαφέρει και η μνεία του στο έργο του Μαργαρίτη Δήμιτσα Αρχαία Γεωγραφία της Μακεδονίας, το οποίο γράφτηκε το 1874. Μιλώντας για το “υψηλό τοπίο της ιεράς πόλεως”, ο Δήμιτσας συλλογιζόταν: “Ἐν ταύτῃ λοιπόν τη παναρχαίᾳ πόλει ἡν η κοιτίς της Μακεδονικής δυνάμεως. Εν τω καθαρῷ ορεινῷ αέρι αυτής εκραταιώθη το φιλοπόλεμον Ἐθνος και παν βλέμμα αυτού δελεαστικώς ανεπτέρου τας ελπίδας και εκράτυνε τας ευχάς αυτού. Επί της πέτρας ταύτης εφώλευνον οι αετοί, οίτινες ἐμελλόν ποτε μετά των πτερύγων αυτών να περιβάλωσι το ήμισυ του κόσμου, όπερ και επραγματοποιήθη διά του Μεγάλου Αλεξάνδρου.”³

¹ Η Καθημερινή, 11/7/56, σ.3 και 4

² δ.π., 1/9/60, σ.4. Για τα υπόλοιπα μέρη του άρθρου βλ. 14/8/60, σ.7 (Α’ Μέρος), 21/8/60, σ.7 (Β’ Μέρος), 28/8/60, σ. 7 και 8 (Γ’ Μέρος), 11/9/60, σ. 5 και 8 (Ε’ Μέρος)

³ δ.π., 11/2/62, σ.8

Το 1966 ένα δημοσίευμα της βυζαντινολόγου Μαρίας Θεοχάρη επανέφερε στην επικαιρότητα το λακωνικό τοπίο. Για άλλη μια φορά οι λακωνικές αρχαιότητες, οι βυζαντινές αναμνήσεις και ο Ταῦγετος συνενώνονταν σε μια ενιαία θρυλική εικόνα. Το άρθρο με τίτλο “Η BYZANTINH MANH” αναφερόταν στις βυζαντινές αρχαιότητες της περιοχής. Χαρακτηριστική ήταν η λυρική εισαγωγή του: “Ατενίζοντας το τραχύ και αφιλόξενο τοπίο της Μάνης ο επισκέπτης αδυνατεί να πιστέψῃ πως και σε τούτο-δω, το ακρότατο όριο της ελληνικής γης, στο ζοφερό τούτο σημείο, όπου οι αρχαίοι είχαν τοποθετήσει τις πύλες του Άδη, το πνεύμα του ανθρώπου ώρθωσε την σκληρή πέτρα και την μετέπλασε σε λυρική μορφή. Δρόμοι που λαχανιάζουν σε βουνοκορφές φλογισμένες από την κάψα του ήλιου, κι άλλοι που γλιστρούν σε χαράδρες απότομες. Ακτές ψαλιδισμένες βαθειά μες στο βράχο, σπηλιές λαξεμένες από χέρια φοβερά για να φωλιάσουν εκεί τα άντρα των πειρατών. Μικρά χωριά σαν αετοφωλιές κρεμασμένα στους γκρεμούς. Και παντού ένα γύρω ξεπετιούνται οι πύργοι, στέγαστρα της μανιάτικης περηφάνειας και παλληκαριάς. Αγριωπός δεινόσαυρος ο Ταῦγετος σε ακολουθεί όπου κι' αν πας”.¹

¹ *H Καθημερινή*, 6/2/66, σ.9

ΣΧΟΛΙΑ- ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν έγινε μια προσπάθεια αποτίμησης του ρόλου που έπαιξε η αρχαιολογική αρθρογραφία κατά την ταραγμένη περίοδο 1945-'67. Έναυσμα για την εκπόνηση αυτής της μελέτης υπήρξε η εκ των προτέρων πεποίθησή μου, ότι ο Τύπος τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο διατέλεσε αρωγός στη συστηματική προσπάθεια του κράτους να επιβάλει στους πολίτες του, με όλα τα μέσα που διέθετε, την ιδεολογία της εθνικοφροσύνης. Πάντα πίστευα, ότι οι άνθρωποι της επιστήμης και των γραμμάτων είναι αυτοί που σε δύσκολες περιόδους μπορούν να εντοπίζουν τα προβλήματα αυτά καθαυτά και να συνεργούν, ώστε η κοινωνία στην οποία ανήκουν, να αποφεύγει τα αδιέξοδα και να προχωρεί προς την πρόοδο με βήματα σταθερά. Άν για παράδειγμα σε μια κοινωνία εμφανίζονται εθνικιστικές και ρατσιστικές συμπεριφορές, οι ιστορικοί, με τον αντικειμενικό και ουδέτερο επιστημονικό τους λόγο, είναι σε θέση να εξηγήσουν και να αναλύσουν την παραδοξότητα της εθνικιστικής συμπεριφοράς, όπως ακριβώς οι βιολόγοι και οι ανθρωπολόγοι μπορούν να αντικρούσουν τα παρανοϊκά κριτήρια του ρατσισμού.

Στην εποχή που μελετήσαμε όμως τα πράγματα δεν έγιναν κατ' αυτό τον τρόπο. Οι αρχαιολόγοι, που είναι οι ιστορικοί των αρχαίων μνημείων, ερμήνευσαν το παρελθόν με βάση και εθνικιστικά άλλα και φυλετικά κριτήρια. Ήσως να διαφεύγει σε κάποιους, ότι εκείνα τα χρόνια είχαν πρόσβαση στις αρχαιολογικές σπουδές κυρίως άνθρωποι, που προέρχονταν από την άρχουσα τάξη και που είχαν τα χρήματα που απαιτούνταν για να φοιτήσουν στις φιλοσοφικές σχολές. Η αρχαιολογία, που εμφανίστηκε ως πάρεργο της εύπορης αστικής τάξης, διατηρεί ακόμη και στις μέρες μας τον απόηχο εκείνων των πρώτων δομών. Τα ιδεολογήματα της σκέψης των αρχαιολόγων αυτών ταυτίζονταν με την ιδεολογία, που επέβαλλαν για δυο σχεδόν δεκαετίες επί των αρχομένων πολιτών οι νικητές του εμφυλίου και οι μετέπειτα εθνικόφρονες παρατάξεις. Ο λόγος και η γραφή τους υπαγορεύονταν από συγκεκριμένα ερμηνευτικά μοντέλα, που είχαν αποκρυσταλλωθεί στη σκέψη τους a priori. Είναι αλήθεια ότι οι αρχαιολόγοι ανακάλυπταν, διπού, ήθελαν να ανακαλύψουν. Τι χρειαζόταν η ιστορία του έθνους; Αποδείξεις της μακραίωνης ύπαρξής του. Η ιστορία της ελληνικής φυλής; Μια απ' τα ίδια. Ο αρχαιολόγος είχε από την ίδια τη φύση του επαγγέλματός του το ιδανικό πιστοποιητικό εθνικών και κοινωνικών φρονημάτων.¹ Θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος, ότι οι παλιοί εκείνοι συνάδελφοί μας, υπήρξαν οι εργάτες του έθνους και της φυλής. Η αλήθεια όμως είναι, ότι υπήρξαν πολύ πιο σημαντικοί. Διατέλεσαν μαζί με την εξουσία και την άρχουσα τάξη συνεμπνευστές των εννοιών του έθνους και της φυλής. Μεγαλύτερη απόδειξη αυτών που ισχυρίζομαι, είναι τα δημοσιεύματα που παρουσίασα στα προηγούμενα κεφάλαια.

Οι δημοσιογράφοι και οι ανταποκριτές με τη σειρά τους, παραλάμβαναν τις ερμηνείες των αρχαιολόγων και τις μετέφεραν στις στήλες τους διανθισμένες με σχόλια

¹ Δεν πρόκειται για υπερβολή, αν αναλογιστούμε, ότι ακόμη και στην εποχή μας το επάγγελμα του αρχαιολόγου εξακολουθεί να αποσπά την ιδιαίτερη εκτίμηση των στελεχών της αστυνομίας και του στρατού.

θριαμβευτικού και πανηγυρικού χαρακτήρα. Η γραφή των συντακτών συνάδει πλήρως με το λόγο των αρχαιολόγων. Ο αρχαιολόγος παρήγε το προϊόν και ο συντάκτης το πουλούσε. Γνωρίζουμε πολύ καλά, ότι στις λαϊκές αγορές αυτός που φωνάζει δυνατότερα, προσδοκά, ότι θα πουλήσει και το περισσότερο εμπόρευμα. Τη δουλειά αυτή του “κράχτη” του εμπορεύματος την επιτελούσε ο τίτλος του άρθρου. Ο εντυπωσιακός και βαρύγδουπος τίτλος αποσπούσε ευκολότερα την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Γεγονός πάντως είναι, ότι οι αρχαιολογικές ειδήσεις πουλούσαν. Γι' αυτό το λόγο με πολύ μεγάλη συχνότητα, όπως διαπιστώσαμε και από τα παραδείγματα των προηγούμενων κεφαλαίων, καταχωρούνταν στην πρώτη σελίδα. Τις περισσότερες φορές τα νέα από τις ανασκαφές της Ελλάδας και του εξωτερικού βρίσκονταν σε περίοπτη θέση, κάτω από το όνομα και την ημερομηνία της εφημερίδας. Σε άλλες περιπτώσεις πάλι φιλοξενούνταν στις “Επιφυλλίδες” επίσης της πρώτης σελίδας. Από το 1957 όμως, που τα αρχαιολογικά άρθρα έγιναν τακτικά, δημοσιεύονταν στις εσωτερικές σελίδες για τον απλούστατο λόγο, ότι καταλάμβαναν πλέον μεγάλο τμήμα της σελίδας. Δεν ήταν λίγες οι φορές, που τα κυριακάτικα κείμενα του Παρασκευαϊδή ήταν οκτάστηλα. Τη σημασία αυτού του γεγονότος μπορούμε να τη συλλάβουμε, μόνο αν αναλογιστούμε, ότι κανένα άλλο άρθρο της *Καθημερινής* όλα αυτά τα χρόνια δεν κατέλαβε τόση μεγάλη έκταση.

Ολοκληρώνοντας θα ήθελα να εξηγήσω, ότι η μελέτη αυτή δεν είχε στόχο να αποτελέσει άλλο ένα ακαδημαϊκό κείμενο. Η βαθύτερη πρόθεσή μου ήταν να εμβριθήσω άμεσα στην ιστορία της αρχαιολογικής αρθρογραφίας και έμμεσα στην ιστορία της ελληνικής αρχαιολογίας, ώστε να μπορώ να κατανοήσω ο ίδιος αλλά και να δείξω στους υπόλοιπους τις προϋπάρχουσες εκείνες δομές με τις οποίες “κτίστηκε” και λειτούργησε η αρχαιολογία στην Ελλάδα. Είχα και έχω πάντοτε την άποψη, ότι ο κάθε επιστήμονας οφείλει να ερευνά και να γνωρίζει την ιστορία της επιστήμης του, για να βρίσκεται διαρκώς στη μάχη τη θέση να κρίνει και να αμφισβητεί. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε, ότι η επιστήμη και η αμφισβήτηση είναι δύο έννοιες στενά συνυφασμένες και η ύπαρξη της μίας προϋποθέτει και συνεπάγεται την ύπαρξη της άλλης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1.α. ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

H Kaθημερινή, από 1/2/1945, αριθμός φύλλου 9.960 μέχρι 21/4/1967, αρ.φ. 16.765

1. β. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ

AR.....Archaeological Reports

BCH.....Bulletin de Correspondance Hellenique

2. ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαληνάκης, Γ, *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949-1988*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1989

Βερέμης, Θ.(επιμ.), *Εθνική Ταντότητα και Εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα*, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1997

Βερναρδάκης, Χ.,-Μαυρής, Γ., *Κόμματα και Κοινωνικές Συμμαχίες στην Προδικτακτορική Ελλάδα, Οι Προϋποθέσεις της Μεταπολιτευσης*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα, 1991

Δοξιάδης, Κ., *Εθνικισμός, Ιδεολογία, Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 1995

Ζώης Α., *Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα, Πραγματικότητες και Προοπτικές*, εκδ. Πολύτυπο, Αθήνα, 1990

Καλπαξής, Θ., *Αρχαιολογία και Πολιτική, I. Σαμιακά Αρχαιολογικά 1850-1914*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ρέθυμνο, 1990

Καλπαξής, Θ., *Αρχαιολογία και Πολιτική, II. Η Ανασκαφή του Ναού της Αρτέμιδος (Κέρκυρα 1911)*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ρέθυμνο, 1993

Κατηφόρης, Γ., *Η Νομοθεσία των Βαρβάρων*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1975

Κατσίγερας, Μ.(επιμ.), *Η Καθημερινή, Πρώτες Σελίδες, 1919-2000*, εκδ. Η Καθημερινή,
Αθήνα, 2000

Μοσχονάς, Μ.(επιμ.), *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950, Ένα Έθνος σε Κρίση*,
εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1984

3. ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Anderson, 1997

Anderson, B., *Φαντασιακές Κοινότητες*, ελλ. μτφρ., Χαντζαρούλα, Π., εκδ. Νεφέλη,
Αθήνα, 1997

Balibar-Wallerstein, 1991

Balibar, E.-Wallerstein, I., *Φυλή, Έθνος, Τάξη, οι Διφορούμενες Ταυτότητες*, ελλ. μτφρ.,
Ελεφάντης, Α.-Καλαφάτη, Ε., εκδ. Ο Πολίτης, Αθήνα, 1991

Βουρνάς, 1997

Βουρνάς, Τ., *Ιστορία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, Τόμος Ε΄, εκδ. Πατάκης,
Αθήνα, 1997 (πρώτη έκδοση Αφοί Τολίδη 1984)

Ελεφάντης, 1994

Ελεφάντης, A., "Εθνικοφροσύνη: Η Ιδεολογία του Τρόμου και της Ενοχοποίησης",
στο *Η Ελληνική Κοινωνία κατά την Πρώτη Μεταπολεμική Περίοδο
(1945-1967)*, Τόμος Α΄, εκδ. Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1994

Zώης, 1996

Zώης, A., *Κνωσός, το Εκστατικό Όραμα, Σημειωτική και Ψυχολογία μιας Αρχαιολογικής
Περιπέτειας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1996

Gellner, 1992

Gellner, E., *Έθνη και Εθνικισμός*, ελλ.μτφρ., Λαφαζάνη Δ., εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα,
1992

Hobsbawm, 1994

Hobsbawm, E., *Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα. Πρόγραμμα, Μύθος,
Πραγματικότητα*, ελλ. μτφρ. Νάντρις, X., εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα,
1994

Καζαντζάκης, 1957

Καζαντζάκης, N., *Ισπανία*, Εκδ. Ε. Καζαντζάκη, Αθήνα, 1957

Καζαντζάκης, 1969

Καζαντζάκης, Ν., *Ταξιδεύοντας, Ιταλία-Αίγυπτος-Σινά-Ιερουσαλήμ-Κύπρος-Ο Μοριάς*,
εκδ. Ε. Καζαντζάκη, Αθήνα, 1969

Karageorghis, 1966

Karageorghis, V., "Chronique des Fouilles et Decouvertes Archeologiques a Chypre en
1965", *BCH*, 1966 (Vol. 90), σ.297-389

Λίβας, 1963

Λίβας, Ξ., *Η Αιγαίης, Κοιτίς των Αρίων και του Ελληνισμού*,² 1963

Λιναρδάτος, Α'

Λιναρδάτος, Σ., *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1952-1955*, Τόμος Α', εκδ. Παπαζήση,
Αθήνα, 1977

Λιναρδάτος, Β'

Λιναρδάτος, Σ., *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1952-1955*, Τόμος Β', εκδ. Παπαζήση,
Αθήνα, 1978

Λιναρδάτος, Γ'

Λιναρδάτος, Σ., *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1955-1961*, Τόμος Γ', εκδ. Παπαζήση,
Αθήνα, 1979

Λιναρδάτος, Δ'

Λιναρδάτος, Σ., *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1961-1964*, Τόμος Δ', εκδ. Παπαζήση,
Αθήνα, 1986

Λιναρδάτος, Ε'

Λιναρδάτος, Σ., *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, 1964-1967*, Τόμος Ε', εκδ. Παπαζήση

Ματάλας, 1998

Ματάλας, Π., "Ταξίδια ενάντια στην παρακμή: Ο Μπαρρές και ο Καζαντζάκης στη
Σπάρτη και το Τολέδο", ανάτυπο από τα *Πεπραγμένα Επιστημονικού
Δημέρου, Νίκος Καζαντζάκης, Σαράντα Χρόνια από το θάνατό του,
Χανιά, 1-2 Νοεμβρίου 1997*, Χανιά, 1998

Nikolaou, 1965-'66

Nikolaou, K., "Archaeology in Cyprus", 1961-'66, *AR*, 1965-'66, σ.27-43

Petsas, 1958

Petsas, P., "New Discoveries at Pella-Birthplace and Capital of Alexander", *Archaeology*,
1958, Vol.11, N.4, σ.246-254

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

- Αγγλία: 17, 18, 46
Αγία Ειρήνη Κέας: 28
Άγιο Όρος: 101
Άγιοι Τόποι: 3, 23, 79, 89
Άγιος Αχιλλείος: 25
Άγκυρα: 39, 42, 43, 87
Άξιρις: 66
Αθήνα (ή Αθήναι): 9, 10, 17, 19, 20, 23, 24, 30, 31, 38, 41, 43, 44, 49, 50, 52, 55, 59, 64, 67, 68, 87, 88
Αθως: 101
Αιγαίο (πέλαγος): 14, 16, 18, 24
Αιγάλιος: 18, 19, 20
Αιγαλούσα: 53
Αίγινα: 102
Αίγυπτος: 19, 33, 49, 64-66, 79, 87
Αιδίνιον: 41
Αίμου χερσόνησος: 25, 26
Ακρόπολη: 97
Αλασία: 47, 49
Αλαζάνη: 43, 44
Αλβανία: 24
Αλεξάνδρεια: 65, 66
Αλικαρνασσός: 41, 44
Αμάν: 70, 85, 86
Αμερική: 8, 24, 41
Αμμόχωστος: 52, 53, 56
Άνισα: 40
Αντιόχεια: 40
Αξιόπολης: 63
Απολλωνία (Πόντου): 76
Απολλωνία (Λιβύης): 67
Απω Ανατολή: 71
Αραβία: 79
Αραράτ όρος: 81, 87
Αργος: 16, 22
Αρκαδία: 50
Αρσινόη: 68
Ασία: 33, 34, 65, 69, 71
Ασώρ: 83, 84, 87, 88

Αιτλαντίδα: 87
Αφγανιστάν: 71, 72
Αφρική: 33, 34, 66, 67
Αφροδισιάς: 41, 43
Αχίλλη: 16
Αχρίδα: 64

Βαβέλ: 83
Βαγδάτη: 73, 88
Βακτριανή: 71
Βαλκάνια: 19, 24, 30
Βαλκανική χερσόνησος: 64
Βάρκα: 67
Βατικανό: 89, 92
Βεγγάζη: 67
Βερόη: 63
Βερολίνο: 40
Βηθάλ: 85
Βηρσαβές: 86
Βηρυτός: 52
Βιέννη: 42, 91
Βιζόνη: 63
Βιθυνία: 40
Βιξ: 73
Βόλος: 15
Βοστώνη: 37
Βουλγαρία: 24, 62
Βρέστη: 74
Βρετάνη: 74
Βρετανία: 9
Βυζαντινή Αυτοκρατορία: 20, 31, 32, 64, 100

Γαβαών: 85, 86
Γάζωρος: 26
Γαλατία: 73
Γαλλία: 73-74, 99
Γάμα νησίδα: 24
Γέλα: 59
Γηραιά Αλβιώνα: 18
Γιουγκοσλαβία: 24, 64
Γκασσούλ: 85
Γκότλαντ: 74
Γολγοθάς: 79
Γοργύπεια: 76
Γόρδιον: 36

Δεκάπολις: 70
Δελφοί: 67, 100, 101
Δένια: 49
Δήλος: 101
Διογενέτεια: 63
Διονυσόπολις: 63
Δορύστολον: 63
Δωδώνη: 25

Ε.Σ.Σ.Δ.: 80
Έβρος ποταμός: 24

Εγγύς Ανατολή: 70
Εγκωμη: 46, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 56
Εδέμ: 19
Εδεσσα: 23, 102
Εδμιβούργο: 38
Ελ Χάλκεχ: 64
Ελέα: 58
Ελίμεια: 25
Ελλάδα: 1 κ. ε.
Ερμόνασσα: 76
Ερυθρά Θάλασσα: 82
Έσεξ: 18
Εσκή Γκιουμούζ: 42, 43
Ετρουρία: 49
Εύβοια: 39
Ευεσπερίδες: 67
Εύξεινος Πόντος: 15, 62, 63, 70, 75-76
Ευπατορία: 76
Ευρώπη: 2, 10, 17, 19, 32, 33, 34, 65, 75
Ευρώτας ποταμός: 99
Ἐφεσος: 37, 40, 42, 43, 44, 91

Ζάλδαπα: 63

Η.Π.Α.: 70, 80, 87
Ηλιούπολις: 69
Ήπειρος: 20, 24, 25
Ηράκλεια: 59, 63

Θερμοπύλες: 19
Θεσσαλία: 17, 18, 19, 20
Θεσσαλονίκη: 23, 26, 31, 32
Θήβα (ή Θήβαι): 16, 20
Θήρα: 87
Θούλη: 75
Θράκη: 24, 26, 63

Ιάσιος κόλπος: 41
Ιασος: 41, 44
Ιεριχώ: 82, 83, 84, 85
Ιερουσαλήμ: 68, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 91
Ιζηκί: 41
Ικαρος: 73
Ινδίες: 71
Ιόνιοι νήσοι: 51
Ιόνιο (πέλαγος): 14
Ιορδανία: 70, 79, 85, 90
Ιορδάνης ποταμός: 82
Ισλανδία: 75
Ισραήλ: 68, 79, 80, 82-88, 90-92
Ιστρία: 63
Ίστρος: 63, 64, 76
Ιταλία: 33, 57-61, 62, 70
Ιωλκός: 15, 16, 75

Κάιρο: 65

Καλαβρία: 61
Καλιφόρνια: 85
Κάλλατς: 63, 64
Καλοψίδα: 52
Καμάρινα: 61
Καμπούλ: 71
Καππαδοκία: 40, 42, 43
Καρά-Τεπέ: 35
Καρία: 43, 44
Κάρμη: 51
Κασρ ελ Λεμπία: 67
Κασταλία: 100
Κάστρου λόφος: 15
Κάστρουμ: 58
Καταντζάρο: 61
Κέα: 28
Κεμπέκ: 55
Κεράτιος κόλπος: 100
Κερτς πορθμός: 70
Κήποι: 70
Κίνα: 20
Κιόνια: 28
Κιουλ Τεπέ: 40
Κίτιον: 53, 54, 56
Κλαζομενές: 44
Κλάρος: 37
Κνωσός: 2, 37
Κομμαγηνή: 69
Κόρινθος: 44
Κόρνελλ: 38, 45
Κουβέτη: 72-73
Κούκλια: 47, 48
Κούριον: 48
Κρήτη: 14, 17, 18, 51, 67
Κύπρος: 14, 33, 46-56, 62, 69
Κυρηναϊκή: 66, 67
Κυρήνεια: 51
Κυρήνη: 67, 74
Κωνστάντζα: 76
Κωνσταντινούπολη: 30, 35, 36, 43, 44, 81, 91

Λακωνία: 95
Λαμπάλ: 74
Λάρισα: 17
Λάρνακα: 54, 56
Λεμεσός: 48
Λέρνα: 12, 15, 16
Λέρος: 41
Λέσβος: 36
Λετονία: 74
Λευκανία: 57
Λευκωσία: 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56
Λιβανος: 52, 69
Λιβύη: 66-68
Λόργιος Έδεσσας: 23, 102
Λονδίνο: 10, 47, 48, 57, 60, 64, 66, 69, 70, 71, 72, 82, 83, 84, 91, 92
Λυδία: 40, 44, 45
Λυκία: 38, 44
Λυών: 54

Μαδρίτη: 100
Μακεδονία: 20, 24, 25, 32, 102
Μάνη: 103
Μάντσεστερ: 75
Μαρέμπ: 81
Μαρκιανούπολις: 63
Μασάδα: 90, 91, 92
Μαύρη Θάλασσα: 76
Μεγάλη Ελλάδα: 2, 5, 33, 57-60, 62, 79
Μεγαλόνησος: 33, 46, 47
Μέλασα: 44
Μελβούρνη: 51
Μεσαγρός: 102
Μεσημβρία: 62, 76
Μέση Ανατολή: 3, 79, 80, 84
Μεσόγειος: 2, 12, 14
Μεσοποταμία: 19, 82
Μεσσηνία: 17, 28
Μεταπόντιον: 60
Μικρά Ασία: 35-45
Μιλητος: 41, 44
Μιρμεκί: 70
Μιστράς: 95, 99, 101
Μοργάντιον: 60
Μοριάς: 100
Μόσχα: 81
Μπάλμπεκ: 69
Μπαΐρακλί: 36, 39
Μπαζρέν νησιά: 3, 33, 73
Μπεϊκέ (ή Μπεϊκέ) Σουλτάν: 37
Μπέιτ Σεαρίμ: 68
Μπεΐτιν: 85
Μπέρμινχαμ: 85
Μπρίστολ: 39
Μυκήνες: 9, 10, 12, 14, 18, 69
Μυρμήκιον: 70

Ναμπλούς: 85
Νάπολη (ή Νεάπολις): 58
Νέα Υόρκη: 9, 38, 41, 61, 82, 87
Νέα Νικομήδεια: 19
Νεγκέβ (ή Νεγκέμπ): 68, 82, 84
Νεκρά Θάλασσα: 85, 86, 87, 90
Νεμρώδ όρος: 69
Νήγδη: 42
Νίκαια: 41
Νικόπολις: 63
Νταγ Παζαρί: 38

Ξάνθος: 37, 38

Οδησσός: 63, 76
Ολβία: 70, 76
Ολλανδία: 10
Ολυμπία: 96
Ολυμπος: 19
Οντάριο: 83, 86
Οξύρυγχος: 65

Οξφόρδη: 47, 55, 76
Ορλάντο: 61
Ορόντης ποταμός: 69
Ουάσιγκτον: 87
Ουγγαρίτ: 69
Ουρ: 82

Πακιστάν: 72
Παλαιότυλος: 28
Παλαιστίνη: 79, 81, 83, 84, 87
Παλέρμο: 58, 59
Παμφυλία: 37
Παντικάπαιον: 76
Παρίσι: 37, 46, 49, 52, 54, 67, 69, 71, 72, 73, 83
Πάτμος: 41
Πάφος: 46, 47, 48, 52, 56
Πάφος Νέα: 55, 56
Πέλλα: 10, 23
Πελοπόννησος: 15, 51, 52, 66
Πενσυλβάνια: 61
Πεντάπολις: 67
Πέργαμος: 39, 43, 44, 55
Πέργη: 37
Περιστεριά: 17
Περσία: 3
Περσικός κόλπος: 72
Πέτρα (Ιορδανίας): 70
Πηγάδες: 47
Πηγείος ποταμός: 17
Πίνδος: 19
Πιτάνη: 44
Πόλη: 30, 35, 36, 100
Πόντος (Εύξεινος): 38, 75
Ποσειδωνία: 57, 58
Ποτέντζα: 57
Πουσκαλαβάτη: 72
Πρέσπες: 25
Πρίνστον: 58, 59, 60, 61
Προποντίδα: 75, 100
Πρώην Γιουγκ. Δημοκρ. της Μακεδονίας: 25
Πύλος: 13, 14

Ραγούζα: 61
Ρας Σάμρα: 69
Ράτζερς: 26
Ρόδος: 39, 52
Ροζέττα: 64
Ρουμανία: 63-64, 76
Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία: 10
Ρώμη: 10, 23, 57, 58, 59, 60, 61, 89, 90
Ρωσία: 33, 70, 72

Σααρμπρύγκεν: 16
Σαβά βασιλείο: 81
Σαλαμίνα: 49, 51, 52, 54, 55
Σαλέρβο: 57
Σαμείρ: 83
Σάμος: 39

Σάρδεις: 38, 39, 40, 42, 44, 45, 91
Σαρωνικός κόλπος: 102
Σεῖχέμ: 85
Σελινούς: 61
Σέρρα Ορλάντο: 60
Σέρρες: 26
Σέσκλο: 18
Σηκουάνας: 73
Σίγκτουνας: 74
Σίδη: 37
Σίδνεϊ: 47
Σικελία: 33, 51, 57, 58, 59, 60, 61
Σινά χερσόνησος: 79
Σινισινάτη: 28
Σινάπη: 75, 76
Σκανδιναβία: 74
Σκολίττη: 61
Σκύρος: 16
Σμύρνη: 36, 39, 91
Σοβιετική Ένωση: 8, 70-71, 72, 76
Σόλοι: 55
Σορβόνη: 37, 40
Σουδάν: 65
Σουηδία: 33, 74
Σουρζ Κατάλ: 71
Σπίνα: 60
Στοκχόλμη: 74
Σύβαρις: 61
Συρακούσες: 57
Συρία: 69, 79, 83

Ταῦγετος: 99, 103
Ταμάν χερσόνησος: 70
Ταρσός: 40
Ταύρος όρος: 35, 38
Ταύχειρα: 68
Τελ Αβίβ: 82, 86
Τελμησσός: 44
Τένεδος: 44
Τήνος: 28
Τηριτάκα: 70
Τόκρα: 67
Τολμέιτα: 67
Τόμις: 63
Τορόντο: 82
Τουρκία: 24, 34-45, 46, 57, 62, 76
Τραπεζούντα: 38, 39, 41, 43, 75, 76
Τριπολίτις: 66
Τριφυλία: 51
Τροία: 14, 36, 45, 54
Τρόσμις: 63
Τύλος: 73

Υβλαία Μέγαρα: 57
Υεμένη: 81
Υέρ: 73
Υπακοή: 63

Φαλάκα: 72, 73
Φαναγόρεια: 76
Φαρές: 65, 66
Φάσις: 76
Φρυγία: 36, 40, 44

Χαϊδελβέργη: 16
Χάιφα: 68
Χαλντέε: 52
Χαναάν: 85
Χάρβαρντ: 38, 42, 44, 45
Χαρράν: 82
Χαρσαντά: 72
Χίος: 44
Χιρμπέτ Κουμράν: 90

Ωσμπυ: 74